

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ РИНКУ І ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КООРДИНАЦІЙНА РАДА ПІВДЕННОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ МОН УКРАЇНИ
І НАН УКРАЇНИ
ВИЩА ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА В БІЛОСТОЦІ (ПОЛЬЩА)
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА РОЗРОБОК З МОРСЬКОЇ
ГЕОЛОГІЇ ТА ГЕОЕКОЛОГІЇ (РУМУНІЯ)
ГАЛАЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ "DUNĂREA DE JOS" (РУМУНІЯ)
МІЖНАРОДНИЙ ГРЕЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ГРЕЦІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ АРИСТОТЕЛЯ В САЛОНІКАХ (ГРЕЦІЯ)
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

«ВІДРОДЖЕННЯ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ДОМІНАНТА ПРОЄКТУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЄДНАННЯ УКРАЇНИ»

*Збірка тез доповідей
XIV міжнародної науково-практичної конференції*

02 - 03 жовтня 2025 року

*Одеса
2025*

УДК 338.4(26)(477)

B42

<https://doi.org/10.31520/8102314008>

ПІД НАУКОВОЮ РЕДАКЦІЄЮ

д.е.н., професора, академіка НАН України, заслуженого діяча науки і техніки
України Бориса Буркинського

Рекомендовано до опублікування вченою радою Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» (протокол № 17 від 16.10.2025 року)

B42 Відродження морської економіки як домінанта проєкту національного єднання України : зб. тез доповідей XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 02-03 жовтня 2025 р.) / [під наук. ред. Буркинського Б. В.] ; НАН України, ДУ «Ін-т ринку і екон.-екол. дослідж. НАН України» та ін . – Одеса : ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2025. - 97с.

У збірнику подано тези доповідей та виступів учасників Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої удосконаленню та розвитку теоретичних, методичних та прикладних аспектів відродження морської економіки як домінанта проєкту національного єднання України.

УДК 338.4(26)(477)

© ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», 2025

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Борис БУРКИНСЬКИЙ	Директор ДУ «ІРЕЕД НАН України», д.е.н., проф., академік НАН України
Олена ЧЕПЕЛЮК	Ректорка Херсонського національного технічного університету, д.т.н., проф.
Члени оргкомітету:	
Alexander PROKOPIUK	д-р габ, проф., ректор Вищої економічної школи в Білостоці (Польща)
Ana Bianca PAVEL	PhD, науковий співробітник Лабораторії досліджень впливу Національний інститут досліджень та розробок з морської геології та геоекології (Румунія)
Persefoni POLYCHRONIDOU	PhD, доцент, завідувачка кафедри економічних наук, Школа економіки та бізнес-адміністрування, Міжнародного грецького університету (Греція)
Antonios MAZARIS	PhD, професор кафедри екології Біологічного факультету, Університет Аристотеля в Салоніках (Греція)
Dan SCARPETE	Професор, доктор, Галацький університет "Dunărea de Jos" (Румунія)
Богдан ЄГОРОВ	д.т.н., проф., президент Одеського національного технологічного університету
Анатолій КОВАЛЬОВ	д.е.н., проф., ректор Одеського національного економічного університету
Віра ФОМШИНА	д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту, маркетингу і туризму Херсонського національного технічного університету Міністерства освіти і науки України
Ніна ХУМАРОВА	член-кореспондент НАН України, д.е.н., проф., заступниця директора з наукової роботи ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
Олександр ЛАЙКО	д.е.н., проф., заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
Технічний секретаріат оргкомітету:	
<p>1. Голікова Ольга Сергіївна, PhD., учений секретар, ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»</p> <p>2. Маковецька Аліна Олександрівна, інженер 1 категорії відділу економіко-екологічного розвитку приморських регіонів, ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України».</p>	

СПІВОРГАНІЗАТОРИ

За інформаційної підтримки:

Interreg

Co-funded by the European Union

NEXT Black Sea Basin

SUSTAINABLE DEVELOPMENT SOLUTIONS NETWORK
A GLOBAL INITIATIVE FOR THE UNITED NATIONS

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ТА БЛАКИТНОГО ЗРОСТАННЯ	8
<i>Тимченко К.С.</i>	
МОРСЬКА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ: СТАЛІЙ РОЗВИТОК ТА ВІДНОВЛЕННЯ	9
<i>Кузнецова М.А., Гейко Л.М.</i>	
РОЛЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАРОЩУВАННІ ПОТЕНЦІАЛУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	11
<i>Грималюк А.В., Малога О.А.</i>	
ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ АКВАПРОДОВОЛЬЧОГО КЛАСТЕРУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИЧОРНОМОР'І	14
<i>Golikova O.S., Karpenko O.O.</i>	
ECOLOGICAL AND HYDROLOGICAL FACTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE DNIPRO AND DANUBE RIVER ECOSYSTEMS	17
<i>Сриберко А.В.</i>	
THE POTENTIAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE METHODS IN THE BLUE ECONOMY	19
<i>Ястребний В.М.</i>	
ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ СУДНОПЛАВНИХ КОМПАНІЙ	22
<i>Єрмакова О.А.</i>	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В БЛАКИТНІЙ ЕКОНОМІЦІ	24
<i>Рубель О.Є., Снігірєва А.О.</i>	
PROBLEMS OF THE DESIGN MONITORING AND EVALUATION FRAMEWORK OF RESPONSE PROJECT	26
СЕКЦІЯ 2. МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРІ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ КРАЇНИ.....	28
<i>Кривцова О.М., Лабунець І.Ю.</i>	
ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ.....	29
<i>Dan Scarpete, Olha Karpenko</i>	
CYCLING AS A SUPPORT FOR TOURISM IN ROMANIA AND UKRAINE.....	31
<i>Михайленко В.І., Шлафман Н.Л., Алексеєвська Г.С.</i>	
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ.....	34
<i>Горячук В.Ф., Левіт В.С.</i>	
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОГО СЕКТОРУ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ	37
<i>Басюркіна Н.Й., Ласков О.М., Спаський І.Д.</i>	
МОДЕЛЬ КРЕАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ	39

Фомішина В.С., Огородник Р.П.

ESG-КОМПЛАСНС У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІД ПЛАНУВАННЯ ДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕКСПОРТЕРІВ 41

СЕКЦІЯ 3. КОНСОЛІДАЦІЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ, РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА НА РІВНІ ГРОМАД ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ..... 44

Вернігорова Н.В.

СФЕРА РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ЛІКУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 45

Буланович П.Г., Воробйова О.А.

РЕЗЕРВУВАННЯ ПРИРОДНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ АКТИВІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСОЛІДАЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ..... 48

Зотєєв Р.Є.

ВІДРОЖЕННЯ СУДНОБУДУВАННЯ В ПРИЧЕРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 51

Фадєєв В.А.

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ПОКАЗНИКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ.... 53

Некрасенко Л.А.

ЕКОСИСТЕМНІ АКТИВИ ТА ПІДХОДИ ДО ЇХ ОЦІНЮВАННЯ..... 56

Губанова О.Р.

ІНДИКАТИВНЕ ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЦИРКУЛЯРНОСТІ ВТОРИННИХ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ..... 59

Докус А.О.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «КУЯЛЬНИЦЬКИЙ» ЯК РУШІЙ КОНСОЛІДАЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИЛЕГЛИХ ГРОМАД..... 62

Бабова І.К.

РЕАБІЛІТАЦІЯ В КУРОРТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 64

Хумарова Н.І.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КУРОРТНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХІДУ 66

СЕКЦІЯ 4. РОЗБУДОВА АГРОПРОМИСЛОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ..... 69

Гришина Л.О., Погорєлова О., Гришина Н.

ВИЗНАЧАЛЬНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ..... 70

Рубель О.Є., Кузнєцова М.А., Лабунська О.Б.

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗБУДОВИ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ГАЛУЗІ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ..... 72

Черчик Л.М.

ПРИРОДООХОРОННІ ПРОЕКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗЕЛЕНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В АГРОСФЕРІ..... 75

Бочкарьов Д.О.

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ І РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ ІЗ МЕТОЮ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ..... 78

СЕКЦІЯ 5. ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
..... 81

Степанов В.М.

ВІДРОДЖЕННЯ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ВИЖИВАННЯ УКРАЇНИ..... 82

Семенов О.С.

ПРОБЛЕМИ СЕКТОРУ МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ..... 84

Маковецька А.О., Купінець Л.Є.

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДТВОРЕННЯ МОРСЬКОГО ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ..... 87

Лайко О.І., Калінін А

КОНСОЛІДАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я 90

Михайлюк О.Л.

ПРОЯВИ ГЕНОЦИДУ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА КУЛЬТУРНОІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВІ ДІЇ..... 93

СЕКЦІЯ 1. ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ТА БЛАКИТНОГО ЗРОСТАННЯ

МОРСЬКА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ: СТАЛІЙ РОЗВИТОК ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Катерина ТИМЧЕНКО, PhD in Economics,
науковий співробітник відділу
економіко-екологічного розвитку приморських регіонів,
Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
м. Одеса

Морська економіка України відіграє ключову роль у забезпеченні національної економічної стабільності, сприяючи експорту, транзитним перевезенням і розвитку логістичних ланцюгів. Проте сучасні виклики, зокрема геополітичні обмеження, екологічні загрози та технологічна відсталість, вимагають комплексного підходу до її відновлення та сталого розвитку. Модернізація портової інфраструктури в поєднанні з впровадженням екологічно безпечних технологій є стратегічним напрямом, здатним підвищити конкурентоспроможність України на міжнародному ринку та забезпечити довгострокову стійкість морського сектору.

Дослідження сталого розвитку морської економіки України через модернізацію портової інфраструктури та впровадження екологічних технологій є актуальним напрямом, що набуває особливого значення в умовах сучасних викликів. Гібадуллін О. В. та Дунаєв І. В. (2023) підкреслюють необхідність інтегрованого підходу до відновлення морського сектору, акцентуючи на регіональних системах і залученні приватних інвестицій. Водночас Баришнікова В. В. та Сінченко Д. Л. (2024) наголошують на важливості цифровізації, зокрема впровадження системи «Морське вікно» та інтеграції з SafeSeaNet, що сприяє прозорості логістики й підвищенню конкурентоспроможності українських портів.

Міжнародний досвід, описаний Мурад'ян А. О. та Демидюковим О. В. (2022), демонструє успішне застосування автоматизованих систем управління портами, які скорочують операційні витрати на 15–20%, як у портах Роттердама та Сінгапура. Сментина Н. В. (2025) додає, що цифровізація та екологічні технології, такі як електрифікація причалів, не лише знижують викиди CO₂, але й відповідають глобальним стандартам сталості. Однак брак комплексних досліджень, що поєднують цифрові, екологічні та фінансові аспекти, вказує на потребу подальшого аналізу.

Із початком військової агресії негативні тенденції розвитку інфраструктурного простору морської економіки значно посилилися через безпрецедентну матеріальну шкоду, спричинену руйнуванням фізичних активів. Макроекономічні збитки суттєво підірвали соціальну компоненту сталого розвитку, призвівши до зниження якості життя всіх груп населення (Гібадуллін О. В., Дунаєв І. В., 2023).

Цифрова модернізація портових процесів є критично важливою для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності морської галузі в контексті глобалізації економіки (Баришнікова, В. В., Сінченко, Д. Л., 2024). Одним із ключових заходів для досягнення цієї мети є розвиток смарт-інфраструктури. Впровадження інформаційної системи «Морське вікно» (Maritime Single Window) дозволяє оптимізувати логістичні процеси шляхом цифровізації документообігу та інтеграції з європейською системою SafeSeaNet. Ця система забезпечує прозорість операцій, зменшує час обробки вантажів і сприяє гармонізації стандартів з європейськими нормами. Наприклад, автоматизований обмін даними між портами, митними службами та судновласниками скорочує бюрократичні затримки, що позитивно впливає на економічну ефективність. У той же час, інтеграція з SafeSeaNet посилює контроль за безпекою судноплавства та екологічними стандартами, що є важливим для виконання міжнародних зобов'язань України.

Другим важливим напрямом є використання інноваційних технологій для автоматизації та діджиталізації портових процесів. Автоматизовані системи управління портами (Port Management Systems) дають змогу оптимізувати планування причальних операцій, координувати роботу кранів і транспортних засобів, а також зменшувати енергоспоживання. Наприклад, у

портах Роттердама та Сінгапура такі системи вже довели свою ефективність, скоротивши операційні витрати на 15–20%. Порт Роттердама активно застосовує штучний інтелект для автоматизації різних процесів. Упровадження системи управління терміналом (TOS), що базується на ШІ, значно підвищило продуктивність обробки контейнерів. Автономні крани та транспортні засоби під керуванням ШІ забезпечують безперервне транспортування вантажів, скорочуючи час затримок і мінімізуючи вплив людського фактора (Коростін О. О., 2024).

Важливе місце займає технологія блокчейн, яка має значний практичний потенціал для підвищення ефективності роботи морських портів. Вона забезпечує відстеження в реальному часі та управління логістичними процесами в ланцюгах постачання, гарантуючи безпечний обмін даними між учасниками, сприяючи розвитку морських перевезень і вдосконаленню морської та портової логістики (Мурад'ян А. О., Демидюков О. В., 2022).

В Україні подібні технології можуть бути адаптовані до локальних умов, зокрема через створення єдиної цифрової платформи для всіх портів, що об'єднає дані про вантажопотоки, інфраструктуру та екологічні показники. Це не лише підвищить ефективність, але й сприятиме зменшенню викидів парникових газів, що є критично важливим для виконання вимог Паризької угоди.

Екологічний аспект модернізації портів заслуговує на особливу увагу. Усе більш значуща роль екологічних норм спонукає до використання цифрових технологій для управління викидами, відстеження стану водних ресурсів і впровадження концепції «зелених портів» (Green Ports) (Сментина Н. В., 2025). Застосування технологій «зеленого» порту, таких як електрифікація причалів (shore-to-ship power), використання відновлюваних джерел енергії та очищення стічних вод, може значно знизити екологічне навантаження. Наприклад, електрифікація причалів дозволяє судам відключати двигуни під час стоянки, зменшуючи викиди CO₂ і шумове забруднення. У портах Одеси та Чорноморська пілотні проекти з використання сонячних панелей уже демонструють потенціал для скорочення витрат на електроенергію. Однак для масштабного впровадження таких технологій необхідні інвестиції та державна підтримка у вигляді пільгового кредитування чи субсидій.

Фінансування модернізації портової інфраструктури є одним із головних викликів. Партнерство з міжнародними фінансовими інституціями, такими як Європейський банк реконструкції та розвитку чи Світовий банк, може забезпечити необхідні ресурси. Крім того, залучення приватних інвесторів через механізми державно-приватного партнерства (ДПП) сприятиме швидшому впровадженню інновацій. Наприклад, концесія портів Херсона та Ольвії показала, що ДПП може бути ефективним інструментом для залучення капіталу та технологій. Водночас, для забезпечення прозорості та уникнення корупційних ризиків необхідно вдосконалити законодавчу базу та посилити контроль за реалізацією проєктів.

Не менш важливим є розвиток людського капіталу. Впровадження нових технологій вимагає висококваліфікованих фахівців, здатних працювати з автоматизованими системами та аналізувати великі обсяги даних. Наразі активно впроваджується стандарт для суднового та берегового навігаційного обладнання, розробляються програми й посібники з його використання, включаючи вимоги до тренажерів і програм підготовки фахівців для роботи з комплексом суднових і берегових засобів забезпечення безпеки мореплавства, таких як суднові системи охоронного сповіщення та системи управління рухом суден (Мельник О.М., Онищенко О.А., Васалатій Н.В., Корякін К.С., Пуляєв І.О., Щенявський Г.С., 2022).

Створення навчальних центрів при портах, а також співпраця з університетами для підготовки спеціалістів у галузі морської логістики та екологічного менеджменту, є необхідною умовою для успіху реформ. Крім того, програми перекваліфікації для працівників, які можуть бути витіснені автоматизацією, допоможуть уникнути соціальної напруги.

Отже, сталий розвиток морської економіки України залежить від синергії технологічних, екологічних і економічних заходів. Модернізація портової інфраструктури через впровадження смарт-систем, автоматизації та «зелених» технологій не лише підвищить конкурентоспроможність галузі, але й забезпечить її відповідність глобальним стандартам сталості. Однак успіх цих ініціатив залежить від скоординованих зусиль держави, бізнесу та міжнародних партнерів, а також від готовності інвестувати в інновації та людський капітал. Лише

за таких умов Україна зможе відновити свій морський потенціал і зайняти гідне місце на світовій економічній арені.

Література

1. Гібадуллін О. В., Дунаєв І. В. На шляху до сталого промислового відновлення і розвитку України: дослідження регіональних систем у воєнний період. *Державне будівництво*. 2023. № 2 (34). С. 105–124. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-09>
2. Баришнікова, В. В., Сінченко, Д. Л. Моделі цифрової трансформації портової діяльності у світовій практиці та адаптація до умов України. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, 2024 №13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14258728>
3. Коростін О. О. Аналіз викликів та можливостей застосування штучного інтелекту в управлінні морськими вантажними потоками. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 7(35). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7\(35\)-762-775](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7(35)-762-775)
4. Мельник О.М., Онищенко О.А., Васалатій Н.В., Корякін К.С., Пуляєв І.О., Щенявський Г.С. Технології інформаційної взаємодії у процесі підвищення безпеки мореплавства. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2022. Том 33 (72) № 4. С. 260-265. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2022.4/39>
5. Мурад'ян А. О., Демидюков О. В. Особливості розвитку морських портів в умовах цифрових трансформацій: закордонний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2022. Том 33(72). С. 247–252. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2022.6/40>
6. Сментина Н. В. Цифровізація морської галузі України: економічні ефекти та стратегічні пріоритети конкурентоспроможності. *Київський економічний науковий журнал*, 2025. №9, С. 248-256. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2025-9-33>

УДК 001.89:551.46.01

РОЛЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАРОЩУВАННІ ПОТЕНЦІАЛУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Марина КУЗНЕЦОВА, к.е.н., доц.

Людмила ГЕЙКО, к.е.н., доц.

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Сучасним визначальним трендом розвитку світової економіки є пошук балансу між економічним зростанням, забезпеченням соціальних гарантій та мінімізацією негативного впливу людства на оточуюче середовище. Означена тенденція знайшла реалізацію у розробці та імплементації на глобальному рівні принципів й зобов'язань сталого розвитку, які були задекларовані у Резолюції, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (General Assembly of the United Nations, 2015, September 25), а також у конференції ООН Rio+ у 2012 році та звіті «Зелена економіка у блакитному світі» (UNEP, 2014). Концепція блакитної економіки у контексті використання ресурсів світового океану поширює дбайливе ставлення до природи у процесі здійснення економічної активності людства та охоплює заходи, що сприяють координації дій з охорони морського середовища на загальносистемному рівні. До основних елементів блакитної економіки, які вносять найбільший внесок у забезпечення сталого економічного розвитку відповідно до Звіту ЄС про блакитну економіку відносять такі усталені сектори як морські живі ресурси, морські неживі ресурси, морська відновлювана енергетика, портова діяльність, суднобудування та ремонт, морський транспорт та прибережний туризм. Разом з цим, у згаданому документі окреслені новітні та інноваційні сектори блакитної економіки, які включають морську відновлювану енергетику (тобто енергію океану, плавучу сонячну енергію

та виробництво водню на шельфі), блакитну біотехнологію, опріснення, морську оборону, безпеку та спостереження, дослідження та інфраструктуру (підводні кабелі, робототехніку) (European Commission, 2023), забезпечення прискореного зростання та наукових проривів у яких вимагає здійснення систематичних та узгоджених на міжнародному рівні наукових досліджень.

Необхідність розробки та реалізації комплексного підходу до вирішення важливих завдань пошуку рішень щодо оптимального використання економічного потенціалу морів набули висвітлення у Європейській стратегії морських досліджень (Commission of the European Communities, 2008), де акцентується увага на спрямованості до реалізації питань розробки та впровадження нових елементів дослідної інфраструктури, забезпечення тісної інтеграції знань шляхом мережевої взаємодії й обміну інформацією задля підвищення рівня наукової досконалості, а також на здійсненні скоординованої взаємодії між державами ЄС, що забезпечуватиме узгодженість цілей управління морською діяльністю та можливість використання взаємозбагачувальних знань та навичок для вирішення спільних завдань. В документі визначено, що з метою оптимізації використання елементів дослідницької інфраструктури вкрай важливо побудувати довгострокові та взаємодоповнюючі відносини між її власниками, що базуються на спільних планах майбутніх інвестицій та стандартизації методів вимірювань, спостережень та звітності. Означені принципи та стратегічні напрями взаємодії у здійсненні наукових досліджень набули подальшого розвитку у Повідомленні комісії до Європейського парламенту, Ради, Європейського економічно-соціального комітету та комітету регіонів щодо європейських місій (European Commission, 2021).

Інституційно-законодавча підтримка практичних кроків щодо вирішення завдань взаємоузгодження розвитку національних екосистем дослідницької інфраструктури та в цілому Європейського Союзу пов'язана з впровадженням політики відкритої науки на глобальному рівні. Єдиний науково-дослідницький простір ЄС формує умови вільного руху результатів наукових досягнень, інноваційних технологічних рішень та безпосередньо науковців, що надає умови синергетичної взаємодії, яка позитивно впливає на рівень розвитку науково-технічної бази, здатної надати адекватну колективну відповідь у вирішенні глобальних проблем.

Безсумнівним є той факт, що наявність стійкої розгалуженої дослідницької інфраструктури є критичною базовою умовою забезпечення прогресу у сучасній мультидисциплінарній науці та інноваційної спрямованості розвитку суспільства. Виникнення нових глобальних викликів, зокрема пов'язаних з загостренням екологічних проблем, зростанням обсягу споживання й появою нових потреб суспільства, вбачає необхідність зосередження уваги на поглибленні дослідження переваг та ресурсів світового океану. Таке суттєве масштабування досліджень, збільшення обсягу оброблюваної інформації, врахування варіативності результатів обробки даних тощо передбачають необхідність винаходу та розробки на основі передових технологій більш потужних обчислювальних засобів й складного обладнання.

Одним з прикладів проривних винаходів, що визначили революційні зміни у наукових дослідженнях, є розробка та застосування квантових комп'ютерів, які, завдяки використанню принципово нового підходу до здійснення обчислень на основі законів квантової механіки, демонструють майже необмежений потенціал для наукового розв'язання існуючих та майбутніх викликів. Квантова наука та технології лежать в основі найреволюційніших інновацій 21-го століття, торкаючись кожного аспекту сучасної науки та техніки, тому відповідно до Резолюції Генеральної асамблеї ООН, 2025 рік оголошено міжнародним роком квантової науки та техніки (United Nations, 7 June 2024). Нажаль сучасна вітчизняна дослідницька інфраструктура не має можливості долучитись до реалізації напряму розвитку квантової науки у повному обсязі. Це пов'язано з обмеженістю державного фінансування наукової сфери України, а також з суттєвими втратами у дослідницькій інфраструктурі України, які спричинені дією воєнного стану у нашій країні – «до березня 2023 року 35% дослідницької інфраструктури України було пошкоджено або знищено порівняно з 15% у листопаді 2022 року» (Council of the European Union, June 2 2023). Водночас, слід зауважити, що вітчизняні науковці прагнуть максимізувати свій внесок у процес розробки та вирішення проблем застосування квантових технологій, що сприятиме посиленню позицій української дослідницької інфраструктури у світовому науковому просторі та забезпечить підвищення конкурентоздатності нашої країни у царині наукових розробок. Наукові

групи, що працюють за цим напрямом було сформовано у Фізико-технічному інституті низьких температур ім. Б.І. Веркіна НАН України, Інституті фізики НАН України, Інституті теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України, Інституті математики НАН України, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Київському академічному університеті та у Львівському національному університеті імені Івана Франка (Shevchenko S. M., 2022).

З урахуванням загальносвітових тенденцій щодо активізації досліджень у сфері квантових технологій та з метою відновлення та подальшого вдосконалення дослідницької інфраструктури як на національному рівні в цілому, так й на рівні морської економіки, вважаємо за доцільне активізувати державну інституційно-законодавчу, а також фінансову підтримку цієї діяльності. Це, на нашу думку, відповідатиме прагненню України до всебічної інтеграції у європейську наукову спільноту у якості важливого її елементу, здатного забезпечувати власний прогрес у напрямку формування інноваційного розвитку та здійснювати багатомірний вплив на підвищення рівня глобальних наукових досліджень.

Література

Commission of the European communities (2008). A European Strategy for Marine and Maritime Research A coherent European Research Area framework in support of a sustainable use of oceans and seas. Communication from the Commission to the council, the European parliament, the European economic and Social committee and the Committee of the regions. COM 534 final. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0534:FIN:EN:PDF#:~:text=The%20aim%20of%20the%20strategy,addressing%20well%20established%20research%20sectors>.

Council of the European Union (2023, June 2). ERAC Report on the role of Research and Innovation in Ukraine's Recovery. URL: https://www.parlament.gv.at/dokument/XXVII/EU/143295/imfname_11256107.pdf

European Commission (2021). Communication from the commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions on European Missions. COM (2021) 609 final. <https://www.kowi.de/Portaldata/2/Resources/heu/coop/2021-COM-European-Missions.pdf>

European Commission (2023). The EU Blue Economy Report. 2023. Publications Office of the European Union. Luxembourg. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9a345396-f9e9-11eda05c-01aa75ed7>

General'na Asambleya OON (2015, September 25). Peretvorennya nashoho svitu: Poryadok dennyu u sferi staloho rozvytku do 2030 roku [Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development]. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf (in Ukr.)

Shevchenko S. M. (2022). Kvantovyy komp'yuter: stan problemy u sviti ta v Ukrayini [Quantum computer: the state of the problem in the world and in Ukraine]. *Visnyk NAN Ukrayiny - Bulletin of the NAS of Ukraine*, 2, 35-43. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2022.02.035> (in Ukr.)

UNEP (2014). Blue Economy Concept Paper <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2978BEconcept.pdf>

United Nations. International Year of Quantum Science and Technology, 2025. Resolution adopted by the General Assembly, 7 June 2024. <https://digitallibrary.un.org/record/4052700?v=pdf>

ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ АКВАПРОДОВОЛЬЧОГО КЛАСТЕРУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИЧОРНОМОР'І

Андрій ГРИМАЛЮК, д.е.н., проф.; Олексій МАЛОГА, інженер I категорії
Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м. Одеса

Говорячи про необхідність інституціонального розвитку аквапродовольчої сфери, слід повною мірою враховувати її важливу негативну особливість, пов'язану з тим, що на відміну від аграрного сектору ми спостерігаємо тут практично одночасно «провали держави» та «провали ринку». «Провали держави» у широкому розумінні (що охоплює органи рибнагляду, санітарного та екологічного контролю, а також місцеву владу) проявляються у цій сфері у тих інституційних факторах, які гальмують створення нових аквакультурних підприємств (Iermakova, Bjørndal, 2023). З іншого боку, «провали ринку» та характерного для нього децентралізованого прийняття рішень проявляються, перш за все, у гальмуванні технологічного розвитку аквакультурних господарств.

Рішення цих проблем потребує застосування в Україні такої економічної форми, як аквапродовольчі холдинги, які зможуть використати ефект масштабу не лише у технологічному, а й у інституціональному відношенні. Сьогодні інституціональну рівновагу у цій сфері порушено (Williamson, 2000; Furubotn, Richter, 2005). З одного боку, інституціональні питання оренди тут вирішує потужна, добре організована та структурована бюрократія. З іншого боку, протистоять їй середні та дрібні підприємства, не здатні врівноважити інституціональну силу розгалуженої бюрократичної структури, що охоплює як природоохоронні органи, так і місцеву владу. Тому формування аквапродовольчого холдингу розглядається як створення інституціональної структури, здатної відновити порушену інституціональну рівновагу.

Така перспектива відновлення порушеної інституційної рівноваги виступає як один із тих напрямів, за якими техноструктура здатна перетворювати своє зовнішнє середовище, яке формально виходить за межі організації, на якусь подобу свого внутрішнього середовища. Як показав Нобелівський лауреат Дж. Гелбрейт, багато елементів такого напівзовнішньо-напіввнутрішнього середовища техноструктура здатна регулювати не менш ефективно, ніж своє внутрішнє середовище. У такому перетворенні мікроекономічного докільця свого функціонування фактично на напіввнутрішнє середовище Дж. Гелбрейт бачив найважливішу особливість техноструктури як «плануючої системи» на відміну традиційної комерційної структури, орієнтованої працювати на невідомому і некерованому стихійному ринку.

Завдяки суворому дотриманню європейських стандартів екологічної безпеки виробництва та санітарно-гігієнічної безпеки продуктів аквакультури аквапродовольчому холдингу вдасться сформувавти свій мікроринок шляхом «створення» свого споживача, згодного платити вищі ціни за продукцію аквапродовольчого холдингу порівняно з продукцією невідомих йому аквакультурних господарств, які можуть порушувати елементарні санітарні норми вирощування риби. Така диференціація продукції веде до монополістичної конкуренції, яка означає перспективи отримання аквапродовольчим холдингом сталого економічного надприбутку, що може стати одним із найважливіших економічних стимулів для створення аквапродовольчого холдингу. Це надає довгострокову можливість регулярного отримання надприбутку на основі диференціації якості та санітарно-гігієнічного рівня продукції, що стійко зберігається протягом тривалого часу.

Однак з погляду довгострокових економічних перспектив створення аквапродовольчих холдингів в Україні та на цій основі – розвиток аквакультури відповідно до європейських стандартів якості та санітарної безпеки, виступають лише як перший, вихідний етап становлення аквапродовольчого кластеру. Подальший перехід до вертикальної інтеграції та диверсифікації виробництва може вимагати на другому етапі становлення аквапродовольчих кластерів створення інвестиційної компанії для повного розвитку переробки аквакультурної продукції. На

першому етапі відбудеться поступове насичення внутрішнього ринку високоякісною продукцією аквакультури, яка відповідає європейським санітарно-гігієнічним нормам та стандартам якості. Але в міру цього насичення норма прибутку на ринку свіжої аквакультурної риби може набути тенденцію до зниження, посилюючи цим економічну зацікавленість у переробці продукції та її просуванні на зарубіжні ринки. Створення переробних підприємств розширить попит на продукцію аквакультури в якості вже не кінцевого, а проміжного продукту, який надходить у подальшу промислову переробку. Це дозволяє подолати тенденцію до зниження норми прибутку по мірі насичення ринків високоякісною аквакультурною продукцією.

При цьому треба враховувати, що у світовій економіці більшість продукції аквакультури йде на переробку. Тим часом нині в Україні розвиток переробки суттєво відстає від рівня розвитку аквакультурного господарства, який теж є досить низьким. Економічно це пояснюється вищою капіталомісткістю переробних підприємств порівняно з аквакультурними господарствами. Звідси – недолік попиту на продукцію аквакультури в якості проміжного продукту, призначеного для переробки, який суттєво гальмує розвиток аквакультури. Тому, якщо на першому етапі становлення аквапродовольчого кластера центральне місце відводиться формуванню аквапродовольчого холдингу, то на другому етапі ця інституціональна структура може бути доповнена створенням аквапродовольчого інвестиційного банку, покликаного фінансувати будівництво нових, автоматизованих переробних підприємств, які відповідають технологічним вимогам четвертої промислової революції (Kim, 2024). Це дозволить суттєво розширити потреби в аквакультурній рибі в якості проміжного продукту для подальшої промислової переробки.

Коли нове підприємство починає функціонувати, інвестиційний банк зможе продати його акції вторинним інвесторам. Отримані гроші від продажу підприємства банк вкладає у створення нового переробного підприємства, і після цього повторюється весь цикл кругообігу інвестиційного капіталу. Тим самим завдяки створенню нових переробних підприємств послідовно розширюється ринок збуту продукції аквакультури, призначеної для промислової переробки. Використання такого інвестиційного механізму для створення нових переробних підприємств здатне забезпечити широку диверсифікацію аквапродовольчої продукції, оскільки нові підприємства можуть виробляти відповідно нові види кінцевої продукції. Це відкриває перспективу планомірного формування аквапродовольчого кластера, який поєднає господарства аквакультури та промислову переробку в єдину технологічну систему для виробництва широко диверсифікованої кінцевої продукції.

Таким чином, йдеться про фінансово-інвестиційний механізм керованого розвитку ринку збуту продуктів аквакультури, призначених для промислової переробки. Концепція даного механізму виходить із того, що аквапродовольча інтеграція – це, перш за все, вертикальна інтеграція аквакультури та промислової переробки її продуктів, що здійснюється за технологічним ланцюжком у напрямку «знизу-вгору», тобто від господарств аквакультури до переробних підприємств. Така вертикальна інтеграція дозволить господарствам аквакультури створювати та розширювати гарантований ринок збуту своєї продукції, призначеної для промислової переробки.

Для цього аквапродовольчий холдинг створює аквапродовольчий інвестиційний банк, купуючи його акції для фінансування його статутного капіталу. В результаті холдинг фактично стане власником підпорядкованого йому інвестиційного банку, який повинен фінансувати створення нових підприємств для переробки аквакультурної продукції, яка виступає в даному випадку як проміжний продукт. Для створення переробного підприємства інвестиційний банк звертається до інжинірингової фірми. Інжинірингова компанія виступає в ролі системного інтегратора, який зазвичай є посередником між споживачем та виробником високотехнологічного промислового обладнання на сучасному машинобудівному ринку. Такі системні інтегратори стають ключовими гравцями ринку промислового інжинірингу. Вони підбирають все необхідне обладнання, формують весь технологічний ланцюжок «під ключ», забезпечують його запуск та подальше обслуговування, тобто повний інжиніринг та сервіс.

Відразу після свого створення нове переробне підприємство встановить зв'язки з аквакультурними господарствами, що входять до структури аквапродовольчого холдингу та

почне переробляти їхню продукцію та продавати її. Паралельно з цим інвестиційний банк прагне знайти стратегічного інвестора для продажу йому акцій нового переробного підприємства. Завдяки відносно замкненому циклу кругообігу капіталу інвестиційного банку, коли отримані від продажу переробних підприємств гроші знову вкладаються у створення нових переробних підприємств, у принципі немає необхідності щоразу вкладати нові фінансові кошти чи вдаватися до довгострокового кредитування. Достатньо створити такий інвестиційний капітал один раз, і у разі успішної роботи такого економічного механізму він здатний забезпечити тривалий процес розвитку аквапродовольчого комплексу за рахунок постійного кругообігу інвестиційного капіталу.

У процесі цього кругообігу аквапродовольчий інвестиційний банк активно фінансує процес створення нових переробних підприємств, а потім, коли вони почнуть працювати, продає акції стратегічним інвесторам. Продаж цих пакетів акцій означає регулярне переміщення грошей стратегічних інвесторів з вторинного на первинний рівень інвестиційної системи, яка знову спрямовує ці гроші, що надходять від вторинних інвестицій, на створення нових і нових переробних підприємств. Тим самим первинний і вторинний рівні інвестування органічно інтегруються у єдину інвестиційну систему.

Такий інвестиційний механізм здатний забезпечити не тільки керований розвиток аквапродовольчого комплексу на основі постійного створення нових і нових переробних підприємств, а й їх подальше конкурентне функціонування. Кожне нове переробне підприємство, створене завдяки аквапродовольчому інвестиційному банку та продане стратегічному інвестору, неминуче вступає у конкуренцію з іншими переробними підприємствами за продукцію аквакультури. Конкуренція покупців дає можливість господарствам аквакультури продавати свою продукцію для переробки на вигідніших цінових умовах, що веде до підвищення норми прибутку господарств аквапродовольчого холдингу.

Таким чином, формування інвестиційного комплексу дозволяє диверсифікувати не лише кінцеву продукцію аквапродовольчого кластера, а й диверсифікувати джерела фінансування його розвитку за рахунок продажу нових і нових переробних підприємств новим стратегічним інвесторам. Ці все нові й нові інвестори зрештою і виступають як диверсифіковані джерела фінансування розвитку все більш потужного аквапродовольчого кластера. Диверсифікація джерел фінансування та диверсифікація кінцевої продукції аквапродовольчої системи не просто відбуваються паралельно, а виступають фактично як дві різні сторони («монетарна» і «реальна») єдиного інвестиційного механізму, що забезпечує кероване формування диверсифікованого аквапродовольчого кластеру.

Література

1. Iermakova, O. A., Bjørndal, T. (2023). Current state and prospects of investment attraction into the aquaculture sector in Ukraine. *Economic Innovations*, 4(89). DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.4\(89\).44-57](https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.4(89).44-57)
2. Williamson, O. E. (2000). The new institutional economics: Taking stock, looking ahead. *Journal of Economic Literature*, 38(3), 595–613.
3. Furubotn, E. G., & Richter, R. (2005). *Institutions and economic theory: The contribution of the new institutional economics* (2nd ed.). Ann Arbor: University of Michigan Press.
4. Kim, S. J. (2024). Fourth industrial revolution: Reinvent or perish. *Brighten Books*.

ECOLOGICAL AND HYDROLOGICAL FACTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE DNIPRO AND DANUBE RIVER ECOSYSTEMS

Olha GOLIKOVA, PhD in Economics, Scientific Secretary of Institute, Researcher,

Olha KARPENKO, PhD in Economics, Senior Researcher

State Organization "Institute of Market and Economic & Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine", Odesa

The preservation and sustainable development of river ecosystems are strategic tasks for both Ukraine and the international community. The Dnipro and Danube basins play a crucial role in maintaining biodiversity, regulating climate, and providing water resources for the population. At the same time, these river systems face numerous environmental challenges caused by anthropogenic and natural factors. The relevance of the study is reinforced by global climate change, pollution, and the destruction of natural habitats. The study of historical and modern hydrological parameters allows us to understand the dynamics of changes and to define strategies for conservation. The research is conducted within the framework of the "Network for the Preservation of Sturgeon and for the Sustainability of the Black Sea Basin Ecosystem" project (SturNet, BSB00172), funded by the Interreg NEXT Black Sea Basin Program. The goal of the project is to protect and preserve sturgeon in the Black Sea basin (Interreg NEXT Black Sea Basin Programme, 2024). The specific objective of the project is to collect data and develop a digital mapping tool and application indicating the extent of risk of each specific marine area within Black Sea regarding sturgeon conservation, at real-time. The constant monitoring through local authorities, civil society and future scientific measurements will contribute to a dynamic system, modifiable based on future changes in aquatic environment (Kupinets & Shershun, 2022).

Project consortia consist of 6 partners Bulgaria, Romania, Moldova, Greece, Turkey and Ukraine: Protection of biodiversity in Bulgaria Foundation, The National Institute for Research and Development on Marine Geology and Geo-ecology, Ecological Counseling Center Cahul, Aristotle University of Thessaloniki, Gebze Technical University. From Ukraine, the official project partner is the State Organization "Institute of Market & Economic & Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine" (IMEER) (Interreg NEXT Black Sea Basin Programme, 2024).

The aim of this research is to identify and analyze key ecological and hydrological factors affecting the state of the Dnipro and Danube rivers' ecosystems, as well as to determine opportunities for their restoration and sustainable development in the context of modern challenges. Projects outputs are valuable for national and regional plans formation on the level of river basins and provide more detailed analysis of threats, countermeasures to be taken as well as milestones, addressing progress on specific results.

The study is based on long-term historical data on air and water temperature, salinity, currents, and plankton development. Data were collected in the Lower Danube region (Vylkove) and in the Dnipro downstream of Khortytsia Island (Zaporizhzhia). The methodology included statistical analysis, comparison of long-term trends, and identification of links between natural and anthropogenic factors. Particular attention was paid to the impact of the destruction of the Kakhovka Hydroelectric Dam, changes in salinity, and the consequences of eutrophication. In addition, international approaches to river ecosystem monitoring and protection were taken into account.

The analysis showed that the river ecosystems of the Dnipro and Danube are under significant pressure due to a combination of natural and anthropogenic factors. In the Danube, the main challenges remain pollution, changes in hydrological regimes, and the impact of navigation (Karpenko, 2016). At the same time, the Danube's international importance as a transboundary river promotes cooperation in its protection (Burkynskyi et al., 2019). In the Dnipro, the main problems are related to flow regulation, the cascade of hydroelectric power stations, and the destruction of the Kakhovka Hydroelectric Dam in 2023. This event caused large-scale ecological consequences, including the loss of spawning grounds, changes in salinity, and massive mortality of aquatic organisms.

Climate change has led to an increase in the average annual water temperature, which complicates the recovery of sturgeons and other fish species sensitive to temperature fluctuations and oxygen deficiency (Vyshnevskiy & Shevchuk, 2023). Eutrophication of reservoirs and the spread of cyanobacteria lead to a decline in water quality and disruption of trophic chains. In the Danube, the situation is further complicated by salinization in the delta, which affects biodiversity and ecosystem productivity (Sommerwerk et al., 2009; Romanchuk&Lyashchenko, 2015).

The hydrological characteristics of the Danube in the Vylkove area and the Dnipro in the area of Khortytsia Island are given in Table 1.

Table 1

Comparison of hydrological characteristics of the Danube in the Vylkove area and the Dnipro in the area of Khortytsia Island

Characteristic	Value	
	Danube in the Vylkove area	Dnipro in the area of Khortytsia Island
Flow Velocity	0.5–1 m/s (varies with channel width and season)	0.2–0.3 m/s (varies with season)
Depth	1–2 m in small channels, over 3 m in main branches	8 m
Water Level	subject to seasonal fluctuations; floods occur in April–May	significantly decreased after the collapse of the Kakhovka Hydroelectric Dam
Water Temperature	Average annual – 10–12°C; maximum in summer – 24–26°C, minimum in winter – 0–2°C	From 0–2°C in winter to 25–27°C in summer
Salinity	Freshwater in the main channel, with slight salinity in the estuarine zone	Freshwater, with slight variations following the destruction of the Kakhovka Hydroelectric Dam

At the same time, positive trends have been observed in the studied regions. In the Danube, cases of natural sturgeon spawning have been recorded, and in the Dnipro, after the dam collapse, conditions for their migration have reappeared. This indicates the potential for restoring the ecosystem functions of rivers. International cooperation programs, such as the Danube River Protection Convention and the EU Strategy for the Danube Region, play a crucial role in this process. Ukraine is actively integrating into these processes, which creates conditions for preserving unique ecosystems and maintaining biodiversity monitoring system in Black Sea basin.

Summarizing this research, we conclude: the river ecosystems of the Dnipro and Danube are of critical importance for biodiversity, the economy, and sustainable regional development. The main challenges are pollution, climate change, flow regulation, the destruction of hydraulic structures and the war remnants. Despite the difficulties, there is potential for ecosystem's recovery through international cooperation, restocking, and the establishment of protected areas. The analysis of hydrological and ecological changes makes it possible to develop scientifically based recommendations for the sturgeon population dynamics, its protection and further steps for digitalization & unifying international monitoring data. Sustainable river resource management is the key to regional development and Ukraine's integration into global environmental initiatives and research monitoring infrastructures.

REFERENCES

1. Interreg NEXT Black Sea Basin Programme (2024). *Network for the Preservation of Sturgeon and for the Sustainability of the Black Sea Basin Ecosystem*. <https://www.blacksea-cbc.net/interreg-next-bsb-2021-2027/projects/bsb00172>
2. Kupinets L.Ye., Shershun O.M. (2022). Organization of Water Bodies Monitoring in the Ukrainian Black Sea Region. *Prychornomorski Economic Studies*, Issue 78, 89-94. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.78-14>.

3. Karpenko G.Y. (2016). Determination of Environmental Risks and Threats in the Lower Danube Region. *Economic Innovations*, Vol. 18, Issue 1 (61), 157–163.
4. Burkynskyi B.V., Andreeva N.M., Rubel O.Ye., Khumarova N.I., Stepanov V.M., Kupinets L.Ye., Karpenko O.O., Karpenko G.Y. (2019). *Assessment of Environmental Hazards and Development of Risk Management Implementation Strategies for the Odessa Subregion – Lower Danube*. Kharkiv: Ivanchenko Publishing.
5. Vyshnevskiy, V., Shevchuk, S. (2023). Climate Change in the Danube Delta and Its Consequences. *Danube News*, 48, 8–12. DOI: 10.5281/zenodo.10257974.
6. Sommerwerk, N., Hein, T., Schneider-Jakoby, M., Baumgartner, C., Ostojić, A., Paunović, M., Bloesch, J., Siber, R., Tockner, K. (2009). The Danube River Basin. In *Rivers of Europe*. London: Elsevier, pp. 59–112.
7. Romanchuk, M. E., Lyashchenko, O. S. (2015). Features of hydrological regime of the Danube river at the site Reni – Vilkovce. *Bulletin of Odessa State Environmental University*, Issue 19, 95–99.

UDC 338:004.8:502/504

THE POTENTIAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE METHODS IN THE BLUE ECONOMY

Andrii SRYBERKO, PhD in Earth Sciences,
State Organization «Institute of Market and Economic&Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine», Odesa

The blue economy is a key component of sustainable development, encompassing all economic activities related to the oceans, seas and coasts (Kovalenko et al., 2023). It includes both traditional and emerging sectors. Traditional sectors include maritime transport, port activities, shipbuilding, fisheries, aquaculture, as well as coastal and marine tourism. Promising and growing sectors include marine energy, including wind and tidal energy, as well as the algae sector. These sectors, which can provide millions of jobs and are worth around €2.54 trillion, play a crucial role in the global economy and food security (Dvornikova & Bilousov, 2025).

The transformative role of artificial intelligence (AI) in the modern economy cannot be overstated. The transformative role of artificial intelligence in the modern economy cannot be overstated. AI has become one of the most influential technologies, permeating all aspects of economic activity. (Yurchenko & Lyesjo, 2024). AI significantly increases efficiency in various sectors through its ability to analyze huge amounts of data, automate complex processes, and facilitate more informed decision-making. The introduction of such technologies stimulates innovation, improves productivity, and creates new markets, which, in turn, contributes to significant economic growth.

The global AI market is seeing strong investment growth: it is projected to grow from \$148.8 billion in 2023 to \$1.1 trillion in 2029, exhibiting a compound annual growth rate (CAGR) of 39.7% (Research and Markets, 2024). This demonstrates that AI is not a short-term trend, but a strategic investment that is transforming various sectors of the economy. In his work (Nyangon, 2025), Nyangon Joseph argues that traditional models, based solely on statistical correlations and empirical data, are insufficient to address these multifaceted problems. They fail to capture the fundamental physical laws (e.g., partial differential equations (PDEs)) that govern the complex dynamics of ocean systems. This failure to provide accurate, physics-consistent predictions leads to unreliable decision-making that often prioritizes short-term economic outcomes over long-term environmental sustainability. In contrast, Physics Informed AI and Machine Learning (PIAI/PIML) approaches are a transformational step forward as they embed PDEs directly into neural network architectures, such as the PINN (Physics Informed Neural Networks) approach (Dong et al., 2022). This hybrid model combines the expressive power of Deep Learning (DL) with the immutable principles of physics, providing scalable and highly accurate solutions that better capture the uncertainties and complexity of the blue economy.

Modern advances in AI and Machine Learning (ML) have revolutionized the monitoring and detection of key ocean phenomena, which is critical for strengthening the blue economy. Modern algorithms can identify a variety of anomalies and processes with high accuracy and timeliness. These technologies analyze integrated data streams from satellites, acoustic sensors, and in situ devices, allowing for systematic monitoring of phenomena such as mesoscale eddies, sea surface temperature anomalies, harmful algal blooms, coral bleaching, and oil spills (Okafor-Yarwood et al., 2020). Unlike traditional models, which are often limited to static data and suffer from low accuracy, modern AI and ML methods use real-time processing and adaptive learning to overcome these shortcomings, allowing for robust modeling of dynamic phenomena.

According to Nyangon Joseph (Nyangon, 2025), five key steps are necessary to effectively utilize PINNs (physics-informed neural networks) for sustainable ocean governance, particularly in line with SDG 14 (United Nations, 2015).

1. *Invest in data.* Governments and international organizations should invest in high-quality open ocean data infrastructure, including satellite measurements and sensor networks.
2. *Support research.* It is important to support the development of hybrid approaches that combine PINNs with traditional numerical models to increase computational efficiency.
3. *Set standards.* International regulatory bodies should develop standards for validating PINN models.
4. *Invest in education.* There is a need to invest in training programs that combine oceanography, AI, and data science.
5. *Ensure transparency and trust in AI models.* It is important that AI models are transparent, verifiable and responsive to stakeholder requirements.

These activities will help realize the potential of PINN in areas such as marine threat forecasting, fisheries management, and pollution reduction, contributing to the sustainable development of the blue economy.

In our opinion, the use of AI methods is not limited to their implementation in classic or conventional sectors of the blue economy. The use of artificial intelligence methods for the management of natural healing assets is extremely promising in the context of the blue economy, as it allows optimizing the use of marine and ocean resources for the health/wellness sectors, while ensuring their sustainable conservation. We believe that the use of AI methods helps to solve a number of important tasks, starting with monitoring and analyzing water quality through processing data from satellites and sensors, which allows real-time monitoring of the state of marine and estuarine waters. In addition, AI models can be used to predict environmental changes, such as the spread of pollution or algal blooms, which is critically important for balneological resorts. In the field of resource extraction optimization, AI modeling is the basis for developing optimal strategies for extracting therapeutic muds, salts and algae, minimizing environmental impact. AI systems also contribute to personalized medicine by analyzing patients' medical data to recommend individual treatment programs using natural marine resources, such as mud applications or thalassotherapy. Finally, AI assists in economic planning by modeling the impact of health/wellness sectors development, helping governments and businesses make informed decisions about investments in coastal infrastructure. Overall, the use of AI to manage natural healing assets directly corresponds to the principles of the blue economy, as it contributes not only to economic growth through the development of the health/wellness sectors, but also ensures the sustainable preservation of marine ecosystems, creating new, more technologically oriented and creative jobs (e.g. data engineers, machine learning engineers, AI ethics experts, etc.) and improving the quality of life without harming the environment.

Thus, the application of AI in the blue economy has enormous potential to transform the management of oceans and coastal resources. AI provides innovative tools to address a key duality: the need to stimulate economic growth while protecting vulnerable marine ecosystems. This enables rational resource management through accurate data analysis to forecast fish stocks, optimize vessel routes and reduce fuel consumption, leading to significant savings and emissions reductions. AI technologies are also indispensable for environmental monitoring, as they allow for real-time detection of pollution, illegal fishing and other threats, helping to promptly prevent damage to marine biodiversity.

The use of AI methods also plays a critical role in the management of natural healing assets. AI systems can analyze the chemical composition of healing muds and water to ensure their sustainable use, as well as predict changes in ecosystems that are important for balneological resorts. This allows the health/wellness sectors to develop without depleting valuable natural assets.

Overall, the introduction of AI into the blue economy stimulates innovation, leading to the creation of new jobs in areas such as marine biotechnology, renewable energy, and data analytics. It is not just about automating existing processes, but creating a new, more efficient and environmentally responsible economic model. Therefore, AI is not just a technological tool, but a key factor for a sustainable future for the marine environment.

Disclaimer

The abstract of the scientific report was prepared based on the results of a study funded by the budget of the Ministry of Education and Science of Ukraine "Comprehensive scientific research on ensuring spatial investment and innovative development of the Ukrainian Black Sea region" (contract No. BF/S20-2025 with the Ministry of Education and Science of Ukraine; registration number: RK 0125U003488)

REFERENCES

1. Kovalenko, O.V., Bohomazova, V.M., & Kvasha, T.K. (2023). *Normatyvno-pravove zabezpechennia morskyykh naukovykh doslidzhen za napriamom "Blakytna ekonomika, blakytne zrostannia" v ramkakh "Intehrovanoi morskoi polityky" v YeS ta Ukraini: naukovo-analitychna zapyska. [Regulatory and legal support for marine scientific research in the direction of "Blue Economy, Blue Growth" within the framework of the "Integrated Maritime Policy" in the EU and Ukraine: scientific and analytical report]*. UkrISTEI. Kyiv. URL: http://www.uitei.kiev.ua/sites/default/files/blakytna_ekonomika_1.pdf
2. Dvornikova, P., & Bilousov, E. (2025). The concept of the "Blue Economy": international legal aspects and implications. *Law and innovations*, 2 (50), 7–13. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2025-2\(50\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2025-2(50)-1)
3. Yurchenko, H., & Lyesjo, A. (2024). The role of artificial intelligence in economic growth. *Development Service Industry Management*, (2), 195–200. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6\(29\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-6(29))
4. Research and Markets. (2024). *Artificial Intelligence (AI) Market Forecast to 2029: Investments vs Potential*. Report. URL: <https://www.researchandmarkets.com/reports/5007782/artificial-intelligence-ai-market-forecast-to#:~:text=Market%20Dynamics%20and%20Forecasts,39.7%25%20from%202024%20through%202029>
5. Nyangon, J. (2025). Physics Informed Neural Networks for Maritime Energy Systems and Blue Economy Innovations. *Machine Learning: Earth*, 1, 011002 DOI: <https://doi.org/10.1088/3049-4753/adfe73>
6. Dong, C., Xu, G., Han, G., Bethel, B. J., Xie, W., & Zhou, S. (2022). Recent Developments in Artificial Intelligence in Oceanography. *Ocean-Land-Atmosphere Research*, 2022, 1-26. DOI: <https://doi.org/10.34133/2022/9870950>
7. Okafor-Yarwood, I., Kadagi, N. I., Miranda, N. A. F., Uku, J., Elegbede, I. O., & Adewumi, I. J. (2020). The Blue Economy – Cultural Livelihood–Ecosystem Conservation Triangle: The African Experience. *Frontiers in Marine Science*, 7., DOI: <https://doi.org/10.3389/fmars.2020.00586>
8. United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Department of Economic and Social Affairs (UNDESA). URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ СУДНОПЛАВНИХ КОМПАНІЙ

*Владислав ЯСТРЕБНИЙ, аспірант кафедри «Економіка і фінанси»
Одеський національний морський університет, м.Одеса*

Морський транспорт є одним із ключових секторів світової економіки, забезпечуючи понад 80 % міжнародних вантажних перевезень (UNCTAD, 2023). Його діяльність відзначається високою капіталомісткістю, довготривалим інвестиційним циклом та залежністю від глобальної кон'юнктури. Саме тому економічні чинники зовнішнього середовища посідають центральне місце у стратегічному аналізі судноплавних компаній, визначаючи як перспективи розвитку, так і ключові ризики (Stopford, 2020).

Економічні чинники зовнішнього середовища відображають стан світової макроекономіки та умови ринкового функціонування, які безпосередньо впливають на діяльність судноплавних компаній. До них належать динаміка світового ВВП, вартість енергоносіїв, рівень фрахтових ставок, інвестиційний клімат та валютні коливання. Саме ці параметри визначають рівень попиту на транспортні послуги, структуру витрат та фінансові результати, формуючи основу для стратегічних рішень у галузі.

У роботі виділено та систематизовано ключові економічні чинники зовнішнього середовища морського транспорту з подальшою оцінкою їхнього впливу на стратегічні напрямки розвитку судноплавних компаній.

Насамперед, *динаміка світового ВВП* безпосередньо визначає масштаби міжнародної торгівлі, а отже — й обсяги вантажопотоків. Як свідчать дані (OECD, 2022), навіть незначне уповільнення глобальної економіки одразу відображається у скороченні перевезень та зниженні прибутковості перевізників.

Не менш важливим чинником виступають *фрахтові ставки*, що відображають кон'юнктуру ринку морських перевезень. Волатильність цих показників, зокрема Baltic Dry Index (BDI) та Container Freight Index (CFI), створює значні ризики для судноплавних компаній, адже коливання ставок безпосередньо впливають на рівень доходів та прибутку компаній.

Також, важливу роль у структурі витрат займає *вартість енергоносіїв*. Паливо може становити до 60 % експлуатаційних витрат судна, тому зміна цін на нафту та бункерне паливо визначає фінансову стабільність підприємств (DNV, 2024). Додатково на компанії впливають екологічні регуляції, що стимулюють перехід на дорожчі, проте більш екологічні види палива.

Оновлення флоту та розвиток портової інфраструктури неможливі без значних *інвестицій*, тому важливим чинником виступають інвестиційні потоки та доступ до капіталу. Вартість кредитних ресурсів, доступність лізингу та рівень інвестиційної привабливості регіонів визначають темпи модернізації галузі.

Суттєвим ризиком для судноплавних компаній є *валютні коливання*. Більшість контрактів у галузі укладаються в доларах США, тому зміни валютних курсів формують додаткові фінансові коливання для компаній, які працюють у країнах з іншими національними валютами. У цьому контексті особливого значення набуває оцінка фінансових ризиків, оскільки саме вони визначають рівень інвестиційної привабливості та здатність компаній до довгострокового розвитку. Дослідження, проведене на основі динамічної моделі, підтверджує, що ключовими факторами, які впливають на ефективність інвестицій у судноплаванні, є фрахтові ставки, доступність фінансування та валютні коливання (Zhyharieva, Ksandinov, Kopylova, & Vlasenko, 2025).

Нарешті, значний вплив мають *структурні зміни у світовій торгівлі*. Зростання ролі онлайн-торгівлі та трансформація споживчих моделей стимулюють підвищений попит на контейнерні перевезення. Водночас глобальні виклики, як-от пандемія COVID-19, війна в Україні та інші військові конфлікти, створюють нестабільність у міжнародних ланцюгах постачань і вимагають диверсифікації маршрутів та більшої гнучкості стратегій.

Для систематизації впливу ключових економічних чинників доцільно подати їх у вигляді узагальненої таблиці, яка поєднує сам фактор, приклад показника та потенційний вплив на діяльність судноплавних компаній (табл. 1).

Таблиця 1

Економічні чинники та їхні вимірювані показники у стратегічному аналізі судноплавних компаній

Економічний чинник	Приклад показника	Вплив на підприємство
Динаміка світового ВВП	Темпи зростання ВВП (%), OECD, IMF)	Корелює з обсягами перевезень; Зниження ВВП означає падіння вантажопотоку
Фрахтовий ринок	Baltic Dry Index, Container Freight Index	Зростання ставок призводить до збільшення доходів, але й конкуренції; падіння - ризик збитків
Вартість енергоносіїв	Ціна Brent, ціна бункерного палива (USD/т)	Збільшення витрат на рейс; стимул до переходу на екологічне пальне чи метанол
Доступність капіталу	Середня ставка кредитування (%), FDI	Визначає темпи оновлення флоту, інвестиції в інфраструктуру
Валютні коливання	Курс USD/EUR, USD/JPY	Ризик додаткових витрат при конверсії, вплив на ціноутворення контрактів
Зміни у світовій торгівлі	Частка e-commerce у світовому ВВП (%)	Стимулює контейнеризацію та розвиток логістичних сервісів

Складено автором на основі: OECD (2022), UNCTAD (2023), DNV (2024), Zhyharieva et al. (2025).

Економічні чинники є ключовими у стратегічному розвитку судноплавних компаній. Найбільший вплив мають динаміка світового ВВП, фрахтові ставки та ціни на енергоносії. Поєднання стратегічного аналізу з економіко-статистичними методами дає змогу точніше оцінювати ризики й можливості при плануванні та виборі стратегічних цілей. Це забезпечує формування стійких корпоративних стратегій та адаптацію до глобальної волатильності.

Література

1. DNV. (2024). *Maritime forecast to 2050*. Høvik, Norway: DNV.
2. Grant, R. M. (2021). *Contemporary strategy analysis* (10th ed.). Wiley.
3. Johnson, G., Scholes, K., & Whittington, R. (2017). *Exploring strategy: Text and cases* (11th ed.). Pearson.
4. OECD. (2022). *OECD Economic Outlook 2022*. Paris: OECD Publishing.
5. Porter, M. E. (2008). The five competitive forces that shape strategy. *Harvard Business Review*, 86(1), 78–93.
6. Stopford, M. (2020). *Maritime economics* (4th ed.). Routledge.
7. UNCTAD. (2023). *Review of maritime transport 2023*. Geneva: United Nations.
8. Zhyharieva, V., Ksandinov, N., Kopylova, O., & Vlasenko, O. (2025). Financial risk assessment based on a dynamic model: A case of shipping investments. *Transport Problems*, 20(3), 204–214. <https://doi.org/10.20858/tp.2025.20.3.16>

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В БЛАКИТНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Ольга ЄРМАКОВА, д.е.н., професор

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Дослідницькі консорціуми є ключовим механізмом організації спільного використання та розвитку дослідницької інфраструктури, оскільки саме в межах таких міжінституційних об'єднань формуються сталі платформи для обміну науковими ресурсами, даними, технічною базою й експертним потенціалом. Консорціуми дозволяють об'єднати фінансові та людські ресурси кількох науково-дослідних установ з метою ефективного доступу до високовартісної або спеціалізованої інфраструктури.

Дослідницька інфраструктура - це інструменти, обладнання, інформаційні мережі, бази даних, матеріали та послуги, що сприяють проведенню досліджень, розвитку дослідницької співпраці та посиленню інноваційного потенціалу та обміну знаннями (Academy of Finland, 2021).

Відповідно до статті 2 (6) Регламенту ЄС № 1291/2013 від 11 грудня 2013 року про створення програми «Горизонт 2020 - Рамкової програми з досліджень та інновацій (2014-2020)», під дослідницькою інфраструктурою розуміються об'єкти, ресурси та послуги, які використовуються дослідницькою спільнотою для проведення досліджень і сприяння інноваціям. До них належать: великогабаритне наукове обладнання (або його комплекси), ресурси на основі знань, такі як колекції, архіви та наукові дані, е-інфраструктури (інформаційні й обчислювальні системи, комунікаційні мережі), а також будь-які інші інструменти, необхідні для досягнення високого рівня досліджень та інновацій.

Дослідницькі інфраструктури можуть реалізовуватися в різних організаційних формах, зокрема як: лабораторії для експериментів і вимірювань; системи управління географічно розподіленими обсерваторіями чи лабораторіями; дистанційно доступні обчислювальні ресурси, банки даних, сховища зразків, панельні або довготривалі дослідження.

Основні цілі розвитку дослідницьких інфраструктур:

- зменшення фрагментації дослідницької та інноваційної екосистеми;
- уникнення дублювання зусиль;
- краща координація розвитку і використання дослідницьких інфраструктур;
- формування стратегії для створення нових загальноєвропейських, міжурядових або національних дослідницьких інфраструктур;
- об'єднання зусиль на міжнародному рівні для будівництва й експлуатації масштабних, складних або високовартісних інфраструктур, реагування на глобальні виклики та/або сприяння поєднанню знань, даних і зусиль провідних учених світу;
- розвиток інноваційного потенціалу дослідницьких інфраструктур шляхом залучення промисловості до використання їхніх можливостей для вдосконалення продуктів та до спільної розробки новітніх технологій;
- використання дослідницької інфраструктури як інструменту наукової дипломатії - співпраці в науці для вирішення спільних проблем і налагодження міжнародного партнерства (European Commission, 2020).

Національний рівень розвитку дослідницької інфраструктури охоплює ті об'єкти та системи, які мають стратегічне значення для науково-освітнього, технологічного та соціально-економічного поступу держави або міжнародної спільноти. Такі інфраструктури повинні функціонувати на засадах відкритого доступу до послуг і даних, забезпечуючи прозорість, інклюзивність і міждисциплінарну співпрацю. Їхнє ефективне функціонування вимагає наявності довгострокової стратегії розвитку, адаптації до викликів цифрової трансформації, врахування принципів сталого розвитку, а також стабільної, диверсифікованої фінансової моделі, що не залежить виключно від конкурсного фінансування (Academy of Finland, 2021). Крім того,

розвиток національного рівня дослідницької інфраструктури передбачає створення координаційних органів, формування стратегічних дорожніх карт і залучення до міжнародних дослідницьких ініціатив через участь у консорціумах та спільних платформах. Важливим компонентом цього процесу є формування національних консорціумів, так званих вузлів (nodes), які об'єднують дослідницькі установи, університети та галузевих партнерів для забезпечення інтегрованого доступу до інфраструктур, ефективного управління ресурсами, а також координації участі у великих міжнародних проєктах дослідницької співпраці.

Одним з таким консорціумів є Національний дослідницький консорціум з розвитку блакитної економіки Українського Причорномор'я - UKRMARI (Ukraine + Marine + Research Infrastructure), формування якого розпочалося за ініціативи Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України». В травні 2025 року в м. Одесі підписано Меморандум про співробітництво в рамках UKRMARI між провідними науковими та освітніми установами Українського Причорномор'я, серед яких: ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», Національний університет «Одеська морська академія», Одеський національний морський університет, Херсонська державна морська академія, Одеський державний аграрний університет, Державна установа «Інститут морської біології НАН України», НДУ «Український науковий центр екології моря» Міндовкілля України, Державна установа «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології Міністерства охорони здоров'я України», Одеський національний економічний університет, Одеський національний технологічний університет, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова.

Розвиток блакитної економіки має стратегічне значення для України, оскільки ця сфера демонструє високий глобальний інвестиційний потенціал і стрімке зростання в ЄС та світі. За оцінкою ОЕСР, до 2030 р. зростання блакитної економіки відбуватиметься удвічі швидше порівняно з традиційною «наземною» економікою (PwC for the European Commission, 2023). Для України, яка прагне до відновлення морського потенціалу та інтеграції до європейського дослідницького простору, розвиток блакитної економіки відкриває можливості для залучення приватних і державних інвестицій, створення нових робочих місць, стимулювання регіонального розвитку та посилення екологічної стійкості Чорноморського басейну.

UKRMARI покликаний вирішувати стратегічні завдання, що охоплюють розвиток сучасної морської наукової інфраструктури, забезпечення екологічної безпеки та моніторингу Чорного моря, відновлення аквакультури, рибного господарства і морської рекреації, підтримку суднобудування та модернізацію морської транспортної інфраструктури, а також посилення міжнародної наукової інтеграції, зокрема у співпраці з європейськими інфраструктурами EMSO ERIC та JERICO-RI. Консорціум покликаний сформуванати нову морську ідентичність України як частини європейського наукового простору та посилити її роль як сучасної європейської морської держави.

Література

Academy of Finland (2021). *Roadmap for Finnish Research Infrastructures 2021–2024*. URL: <https://www.aka.fi/globalassets/1-tutkimusrahoitus/4-ohjelmat-ja-muut-rahoitusmuodot/4-tutkimusinfrastruktuurit/roadmap-for-finnish-research-infrastructures-20212024.pdf>.

European Commission (2020). *European Research Infrastructures*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/european-research-infrastructures_en.

PwC for the European Commission (2023). *Investor Report: An Ocean of Opportunities*. URL: https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/system/files/2023-03/Blueinvest-Investor-report-An-ocean-of-opportunities_0.pdf.

PROBLEMS OF THE DESIGN MONITORING AND EVALUATION FRAMEWORK OF RESPONSE PROJECT

Oleg RUBEL, Doctor of Science, Prof.

State institution “Institute of Market and Economic-Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Odesa, Ukraine

Anastasiiia SNIGIROVA, PhD (biology)

Senior Researcher, Institute of Marine Biology of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Odesa, Ukraine

The key objective of RESPONSE project is to develop and test new training schemes and curricula for the monitoring, reporting, management and mitigation of marine pollution, with particular attention to pollution caused by armed conflicts. The stakeholders’ societal needs and requirements will drive the co-creation of the framework for the establishment and operation of an advanced training system.

In RESPONSE we will identify all types and impacts of marine pollution, that should be tackled, and prioritize the potential environmental risks (including hazardous substances, eutrophication, litter, noise, microplastics) and the threats to marine and coastal biodiversity of the Black Sea. We will work on this issue with key stakeholders, engaging them to co-create an effective, advanced and applicable training scheme. We will monitor and assess the framework upon commonly agreed, meaningful indicators and measurements, and will improve it accordingly. We will co-design, co-implement and co-assess the advanced and new training scheme and curricula, while we will propose and apply operating models for key authorities/organizations that are in charge of the marine environmental pollution response at National and Regional scale. Towards this direction we will explore and address the challenges, resources, needs and structure of these authorities/organizations aiming to provide tailored training schemes which will be performed, but also updated, on a regular basis for a long period. To seal the sustainability of these processes, RESPONSE will develop specific Action Plans to ensure a continuous interactive process with evaluation and fine-tuning well beyond the project, and the introduction of incentives for further participation and uptake.

Project monitoring and evaluation (M&E) is an essential aspect of project management that helps partners and stakeholders assess the effectiveness and progress of project’s initiatives. Here we would like to provide some key components to understand how M&E works, which is crucial for achieving the project goals (reference).

Project monitoring and evaluation are systematic processes that involve collecting, analysing, and using data based on developed indicators to track a project's progress, assess its performance, and determine its impact. These processes help project managers ensure that their initiatives are on track, identify areas for improvement, and demonstrate accountability to stakeholders, including funders, donors, and the community (Asian Development Bank, 2020).

Monitoring is the systematic and routine collection of information from projects and programmes. The M&E framework underpin four main purposes:

- 1) to learn from experiences to improve practices and activities in the future;
- 2) to have internal and external accountability of the resources used and the results obtained;
- 3) to take informed decisions on the project future impacts;
- 4) to promote empowerment of beneficiaries of the project.

Monitoring is a periodically recurring task already beginning in the planning stage of a project or programme. Monitoring allows results, processes and experiences to be documented and used as a basis to steer decision-making and learning processes. Monitoring implied the development of various types of indicators, such as key performance indicators (KPI), indicators of achievements, impacts indicators, etc. Based on collected data monitoring provides the foundation for the project progress’ check. The data acquired through monitoring is used to evaluate the efficiency of the project.

Evaluation is assessing, as systematically and objectively as possible, a completed project (or a phase of an ongoing project or programme that has been completed). Evaluations appraise data and information that inform strategic decisions, thus improving the project or programme in the future.

Evaluations should help to draw conclusions about five main aspects of the project:

- Relevance;
- Effectiveness;
- Efficiency;
- Impact;
- Sustainability.

Information gathered in relation to these aspects during the monitoring process provides the basis for the evaluative analysis (Climate Investment Funds, 2012).

M&E is an embedded concept and constitutive part of every project or programme design (“must be”). M&E is not an imposed control instrument by the donor or an optional accessory (“nice to have”) of any project or programme. M&E is ideally understood as dialogue on development and its progress between all stakeholders.

Setting Clear Objectives and Indicators: The first step in M&E is establishing clear project objectives and defining specific, measurable, and time-bound indicators. These indicators act as benchmarks to measure progress and success (Global Environment Facility, 2010).

Data Collection: Data is the backbone of M&E. During project implementation, data is collected through various methods, such as surveys, interviews, focus groups, observations, and document reviews. This data includes both quantitative (numbers) and qualitative (descriptive) information.

Data Analysis: Once data is collected, it's analysed to assess the project's performance and impact. Data analysis can involve statistical techniques, qualitative coding, and comparative assessments (Green Climate Fund, 2022).

Reporting and Feedback: The results of the data analysis are used to create M&E reports. These reports provide insights into what's working and what isn't. Feedback from M&E reports can inform decision-making and future project adjustments.

Learning and Adaptation: M&E isn't just about assessing past performance but also about using that knowledge to make improvements. Project managers and stakeholders should be ready to adapt their strategies based on M&E findings.

REFERENCES

Asian Development Bank (2020), Guidelines for preparing and using a design and monitoring framework.

Climate Investment Funds (2012), Revised CTF results-based management framework, 6 December 2012.

Global Environment Facility (2010), Revision of the GEF Monitoring and Evaluation Policy.

Green Climate Fund (2022), Integrated Results Management Framework: Results Handbook.

СЕКЦІЯ 2. МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРІ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ КРАЇНИ

ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

*Олена КРИВЦОВА, к.н. держ.упр., доцент, науковий співробітник відділу ринку
транспортних послуг¹*

*Ірина ЛАБУНЕЦЬ, провідний інженер, аспірантка відділу ринку транспортних послуг¹
¹ДУ «Інститут ринку і еколого-економічних досліджень НАН України»,
м. Одеса, Україна*

Морський транспорт є ключовим елементом національної економіки України, який забезпечує інтеграцію на міжнародній арені логістичних ланцюгів та визначає позиції держави на глобальному ринку. Проте розвиток бізнес-середовища морської галузі відбувається у складних умовах воєнних ризиків, економічної турбулентності та високих регуляторних бар'єрів. Наявні структурні обмеження, інституційно-правова фрагментація та недостатня гармонізація з нормами ЄС знижують конкурентоспроможність українського морського транспорту та обмежують можливості залучення інвестицій. У цьому контексті важливо визначити ключові чинники, що стримують модернізацію галузі, та окреслити шляхи формування сприятливого організаційно-економічного механізму її розвитку.

Морська галузь України функціонує в умовах інституційно-правової фрагментації та переважно фіскальної податкової політики з високою мінливістю правил, що знижує передбачуваність та інвестиційні стимули. Дефіцит довгострокового кредитування реального сектору, надмірне податкове навантаження на капітальні інвестиції (зокрема, ПДВ у галузях із довгим виробничим циклом, таких як суднобудування) та відсутність сучасних фінансово-правових інструментів (тоннажне оподаткування, гарантії, цільові програми) стримують модернізацію (Шлафман Н. та ін., 2025).

Протягом 2024 року, відповідно до моніторингу реалізації плану заходів з виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (Кабінет Міністрів України, 2024) спостерігалась незначна гармонізація з правовим полем ЄС (Aquis у частині конкуренції, державної допомоги, екологічних і безпекових стандартів), що гальмує відповідність критеріям вступу.

Слабка координація податкової, монетарної, інвестиційної й секторальної політик та інерційність реєстраційних процедур ускладнюють формування резервного/стратегічного флоту країни (рис. 1) та доступ до світових ринків. Вище викладене обумовлює зменшення внутрішнього попиту на морські перевезення й інвестиційну мотивацію у судноплаванні та портовій інфраструктурі.

Високі воєнні й операційні ризики, що не компенсуються адекватними механізмами державної підтримки і страхування, на тлі скорочення вантажної бази та національного флоту, підбивають інвестиційну привабливість та залишають невирішеною проблему інноваційного розвитку галузі. На додачу, відсутність прозорої системи моніторингу ефективності державної підтримки морської галузі (включно з класифікацією форм субсидування та відповідністю правилам державної допомоги ЄС) та цілісної аналітичної бази унеможлиблює належну оцінку ефективності політик і точне спрямування державних інтервенцій.

Можливість розв'язання даних проблем полягає у наявності сучасних, апробованих на світовому та європейському рівні, дієвих інструментів (ITF, 2019) і наразі відкритих для України політичних «вікон можливостей», які передбачають запровадження спеціального фіскального режиму для морської галузі за європейським зразком – із запровадженням тоннажного оподаткування та системи морських субсидій – що адресно знижує податкові та транзакційні бар'єри для інвестицій у флот і судноплавні компанії під українським прапором; створення прозорої системи обліку й моніторингу державної підтримки, сумісної з підходами ЄС до державної допомоги та конкуренції, що дає керованість ресурсам і дозволяє оцінювати ефективність кожного інструмента.

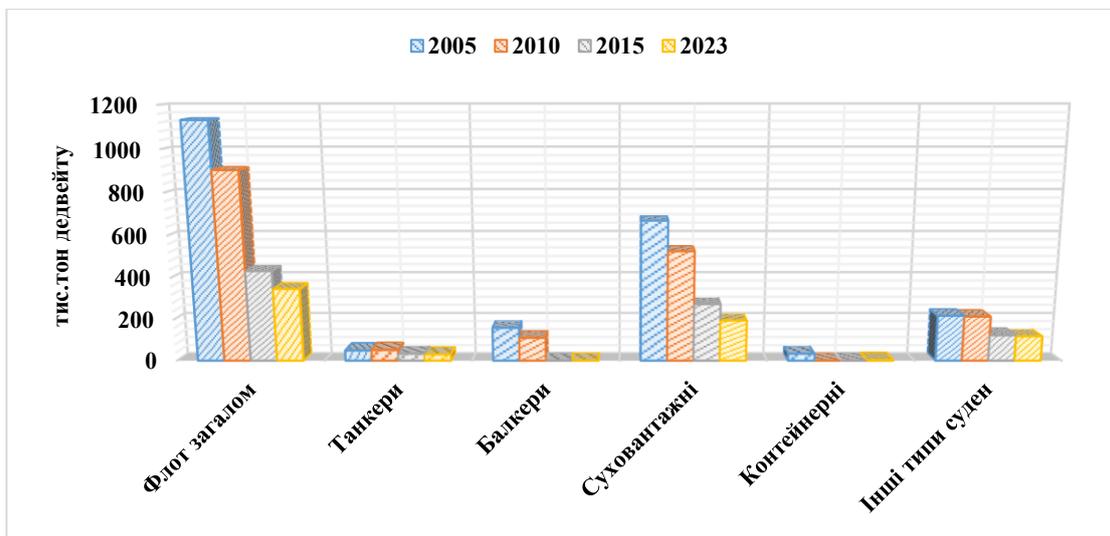

Рис. 1 – Динаміка втрати національного флоту України
Джерело: сформовано авторами на основі (UNCTAD, 2023)

Передбачена «зелена» модернізація флоту та портової інфраструктури (переобладнання суден під ЗПГ/електрику, берегове живлення, бункерувальну інфраструктуру, альтернативні палива, інтегровані процедури Single Window) з доступом до європейських еко-програм відкриває додаткові джерела фінансування та вирівнює нормативні ризики (European Union, 2024). Інвестування в людський капітал (підготовка/перепідготовка моряків, субсидії на навчання, державно-приватні партнерства у морській освіті) мають зняти кадрові обмеження на впровадження інновацій. І нарешті, системне пристосування інституційно-нормативної бази до вимог ЄС і посилення міжвідомчої координації закладають правову сумісність із європейським ринком і полегшують інтеграцію в TEN-T та інші рамки ЄС, які прямо підтримують інвестиції, безпеку й цифровізацію. Низька якість підготовки інвестпроектів та відсутність стандартизованих підходів до державно-приватного партнерства/концесій гальмують залучення «довгих» грошей.

У сукупності ці кроки формують послідовну дорожню карту: вони зменшують регуляторні та фінансові ризики, відновлюють інвестиційні стимули, нормативну відповідність ЄС і дають інструменти для оновлення флоту та інфраструктури – отже, роблять вирішення загальної проблеми реалістичним і вимірюваним у коротко- та середньостроковій перспективі.

Розвиток морської галузі України залежить від комплексного усунення інституційних, фінансових та нормативних обмежень, що протягом тривалого часу перешкождали її модернізації. Ключовим завданням є створення прозорої системи державної підтримки, гармонізованої з нормами ЄС, яка дозволить ефективно спрямовувати ресурси, оцінювати результативність політик та стимулювати інноваційний розвиток.

Запровадження сучасних фіскальних та фінансово-правових інструментів, зокрема тоннажного оподаткування й системи морських субсидій, має знизити інвестиційні бар'єри та підвищити привабливість українського прапора. Паралельно розвиток «зеленої» інфраструктури, інтеграція до європейських транспортних мереж і підтримка людського капіталу створюють умови для довгострокової конкурентоспроможності галузі.

Таким чином, системна трансформація бізнес-середовища морського транспорту України не лише підвищить його інвестиційну стійкість, а й стане передумовою інтеграції країни до європейського економічного простору, що забезпечить стратегічну безпеку та економічне зростання у середньостроковій перспективі.

Тези наукової доповіді підготовлені за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

Жирепарыпа

1. Shlafman, N. L., Kuprina, N. M., Mykhailenko, V. I., Zoteiev, R. Ye., Kryvtsova, O. M., & Aniskova, O. M. (2025). *Stratehichni napriamky rozvytku biznes-seredovyshcha mors'koho transportu v Ukrayini: Analitychna zapyska* [Strategic directions of the development of the business environment of maritime transport in Ukraine: Analytical note]. Institute of Market and Economic-Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine (IREED NASU).
2. International Transport Forum. (2019). *Maritime subsidies: Do they provide value for money?* (International Transport Forum Policy Papers, No. 70). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/22234364>
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (n.d.). *Puls Uhody: Monitorynh realizatsii planu zakhodiv z vykonannya Uhody* [Pulse of the Agreement: Monitoring the implementation of the action plan for the execution of the Agreement]. Retrieved September 11, 2025, from <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/transport>
4. European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/2756 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2024 on the production and marketing of plant reproductive material in the Union (recast)*. Official Journal of the European Union, L, 2024/2756. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202405716
5. United Nations Conference on Trade and Development. (n.d.). *Maritime profile: Ukraine*. UNCTAD Data Hub. Retrieved September 11, 2025, from <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/MaritimeProfile/en-GB/804/index.html>

UDC 338.48-52:629.23]:[351.862.6:338.242.4(498)(477)(043.2)

CYCLING AS A SUPPORT FOR TOURISM IN ROMANIA AND UKRAINE

Dan SCARPETE, Prof. Dr.

“Dunarea de Jos” University of Galati, Romania, Galati

Olha KARPENKO, Dr.

State Organization "Institute of Market and Economic & Ecological Researches (IMEER) of the National Academy of Sciences (NAS) of Ukraine", Odesa

Tourism is more than just a leisure activity (WTFI, 2025), it is recognized as one of the largest, fastest growing and dynamic economic sectors (Meyer & Meyer, 2015), playing a vital role in promoting socio-economic development by stimulating economic growth (DTVF, 2024; Khan et al., 2020), generating employment opportunities (DTVF, 2024; WTFI, 2025), alleviating poverty (DTVF, 2024; Khan et al., 2020), and fostering sustainable development, especially in rural and remote areas (DTVF, 2024). Moreover, tourism-related activities often stimulate secondary economic sectors, such as agriculture, retail, construction and transport, and manufacturing, leading to a multiplier effect that amplifies the overall economic benefits (Tran, 2024; ILO, 2019).

Tourism is a powerful economic engine, generating substantial revenue streams for destinations through accommodation, dining, transportation, entertainment, and souvenir expenditures (Tran, 2024). It is also a catalyst for job creation and can stimulate the development of infrastructure and public services (ILO, 2019).

In 2024, Travel & Tourism's contribution to global GDP totaled US\$ 10.9 trillion. This includes direct, indirect, and induced impacts of the sector. As a share, Travel & Tourism represented 10% of the global economy (WTTC, 2025).

Global development assessments have highlighted tourism's capacity to generate employment, attract foreign exchange, and stimulate infrastructure investment, making it a valuable tool for inclusive growth and structural change-especially in developing economies (Li et al., 2025). However, despite its

obvious benefits, tourism can provoke unwanted consequences such as an unequal distribution of wealth, environmental deterioration, low-skilled jobs and speculative phenomena (Martin-Merino, 2021).

Sustainable tourism emerged as a response to the negative effects of mass tourism: environmental degradation, loss of cultural identity, and economic imbalances (Ecobnb, 2025). The concept of sustainable tourism has been emanated with the objective of mitigating the negative economic, social and environmental impacts of tourism and ensuring multiple benefits to the community (Bogale & Tiruneh, 2022). In this respect, the three pillars of sustainable tourism are environmental sustainability, social sustainability and economic sustainability (PDM, 2019).

Regarding the environmental impact of tourism, the greener tourism business practices can contribute to climate action, but also appeal to more eco-conscious travelers and increase resource efficiency (OECD, 2024). As a result, eco-tourism and nature-based or outdoor tourism activities, such as hiking, cycling and wildlife watching, are poised to attract expanding audiences (WTM, 2024).

Within the framework of sustainable tourism that preserves the environment, it is part of cycling (often called as cycle tourism (Pavione & Pezzetti, 2016; Carra, Pavesi & Barabino, 2023) or bicycle tourism (ACA, 2025; Greene, 2024), which provides direct contact with a territory, its landscape and history, and its local culture and traditions, at a speed that can be defined on a human scale (Pavione & Pezzetti, 2016). Cycle tourism is a wholesome activity that contributes significantly to the physical and mental health of users, reduces air and noise pollution, greenhouse gas emissions, and favours an active lifestyle which, likewise, improves public health (Carra, Pavesi & Barabino, 2023; Möller et al., 2020).

Bicycle tourism has gained significant popularity in recent years, driven by a growing preference for eco-friendly travel and substantial investments in cycling infrastructure by many nations (Greene, 2024). Planning, assessing, and managing routes (infrastructures) for cycle tourists is a challenge also as a part of economic security strategy to strengthen the country's defence capability. Tourism-related cycle infrastructure projects have been and are currently being planned and implemented in several countries (Carra, Pavesi & Barabino, 2023).

This abstract presents a short review regarding the achievements of the teams from IMEER-NAS of Ukraine and “Dunarea de Jos” University of Galati (UGAL), Romania, as partners within the project no. BSB-998, project entitled LET'S CYCLE AT THE BLACK SEA, acronym LetsCYCLE, within the Joint Operational Programme Black Sea Basin 2014-2020. Project LetsCYCLE aimed to improve the welfare of the people in the Black Sea basin regions through sustainable growth and joint environmental protection by developing touristic/cultural sectors in cross-border countries. And in perspective this project induces support economic development and foster economic security.

The specific objectives of project LetsCYCLE were: Promoting Business and Entrepreneurship with a Joint Digital Platform; Establishing Cycle Routes for Cycling Tourism; Organizing Joint Various Events with the Concept of Cycle-Friendly Services. Six partners from the Black Sea basin countries (Armenia, Bulgaria, Georgia, Greece, Romania, Turkey, Moldova, Ukraine) were involved in the project implementation.

According to the specific objective no. 2 of LetsCYCLE project, the following 5 cycling routes for tourism within Region of Galati (PP4) and Region of Odesa (PP6) were established, described and marked on map:

- PP4 cycling routes: 1) Galati City (40 km), 2) Macin Mountains (80 km), 3) Siret Delta (90 km), 4) Forest Garboavele (50 km) and 5) Braila City (40 km).
- PP6 cycling routes: 1) Odesa-Kuyalnik Estuary (9 km), 2) Odesa-Tylihul Estuary (26.6 km), 3) Odesa-Dniester Estuary (26.2 km), 4) Danube Biosphere Reserve (22.2 km) and 5) Lower Dniester National Nature Park (20.1 km),

And with the other four partner institutions from Turkey, Bulgaria and Georgia, was promoted their locations in cross-border regions of the Black Sea.

The description of each cycling route (CR) was focused on the geographical location of each touristic objective along the CR, how to reach the CR's starting point (directions/means of transport), CR length, accommodation, local food, other activities (what to visit and different local entertainment activities) and local products (handicrafts).

Within Working Package 4, the Framework Strategy for Galati Region and for Odesa Region were developed for the field of Tourism and Culture, with a focus on Cycling Tourism and/or Handicrafts,

based on the PEST & SWOT Analysis and the Market Analysis for Cycling Tourism and Handicraft Products.

The contribution of the six partners in the LetsCYCLE project has led to the creation of a Common Digital Platform, a Cycling Navigator Application, and a Common Strategic Plan for Tourism and Culture 2022-2027.

Acknowledgements

The authors of this abstract would like to acknowledge to European Union that co-financed the project no. BSB-998, acronym LetsCYCLE through the European Neighborhood Instrument and by the participating countries within the Joint Operational Programme Black Sea Basin 2014-2020.

Disclaimer

This abstract is mainly based on Package Cycle Tour Program Guides drawn up by PP4 and PP6 as partners within the project no. BSB-998, acronym LetsCYCLE. These publications have been produced with the financial assistance of the European Union. The contents of these publications are the sole responsibility of UGAL and IMEER teams and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

REFERENCES

1. WTFI (2025). *The Contribution of Tourism to Employment: A Global Economic Driver*. <https://live.worldtourismforum.net/news/Catch-up-the-latest-news-in-tourism-industry/The-Contribution-of-Tourism-to-Employment-A-Global-Economic-Driver>
2. Meyer, D. E., & Meyer, D. N. (2015). The role and impact of tourism on local economic development: A comparative study. *African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance (AJPHERD)* Volume 21(1:1), 197-214.
3. DTVF (2024, March 28). *Tourism as a Tool for Socio-Economic Development*. <https://www.drishtiiias.com/blog/tourism-as-a-tool-for-socio-economic-development>
4. Khan, A., Bibi, S., Lorenzo, A., Lyu, J., & Babar, Z. U. (2020). Tourism and Development in Developing Economies: A Policy Implication Perspective. *Sustainability*, 12(4), 1618. <https://doi:10.3390/su12041618>
5. Tran, N. (2024, April 12). *The Integral Role of Tourism in Economic Development*. *Stratheia*. <https://stratheia.com/the-integral-role-of-tourism-in-economic-development/>
6. ILO (2019, November 19). *Sustainable Tourism – A Catalyst for Inclusive Socio-economic Development and Poverty Reduction in Rural Areas*. <https://www.ilo.org/publications/sustainable-tourism-%E2%80%93-catalyst-inclusive-socio-economic-development-and>
7. WTTC (2025). *Travel & Tourism Economic Impact Research (EIR)*. <https://wttc.org/research/economic-impact>
8. Li, M., Fan, Y., Guo, G., & Li, X. (2025). Tourism prosperity and high-quality economic development. *International Review of Economics and Finance* 101, 104246. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2025.104246>
9. Martin-Merino, M. (2021). *Tourism and economic development: concept, evolution and validity*. Cambridge Open Engage. <https://doi:10.33774/coe-2021-st1vm>
10. Ecobnb (2025, April 13). *What Are the Three Pillars of Sustainable Tourism? A Guide to Eco-friendly Travel*. <https://ecobnb.com/blog/2025/04/three-pillars-sustainable-tourism-guide-eco-friendly-travel/>
11. Bogale, D., & Tiruneh, N. (2022). Practices and challenges of linking the handicraft sector to sustainable tourism development: evidence from Gamo and Konso zones, southern Ethiopia. *Int. J. Tourism Policy*, Vol. 12(3), 245-272. <https://doi.org/10.1504/IJTP.2022.126625>
12. Path Destination Management (PDM) (2019). *The Three Pillars of Sustainable Tourism*. <https://pathdmc.com/the-three-pillars-of-sustainable-tourism/>
13. OECD (2024, December 18). *Creating economic prosperity through inclusive and sustainable tourism: G7/OECD policy priorities paper*, OECD Tourism Papers, 2024/01, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/f0a49ca9-en>

14. WTM (2024). *WTM Global Travel Report 2024 In association with Tourism Economics*. Tourism Economics. <https://tourismanalytics.com/uploads/1/2/0/4/120443739/wtm-global-travel-report-2024.pdf.coredownload.307954965.pdf>
15. Pavione, E., & Pezzetti, R. (2016). Cycle tourism as a form of sustainable tourism: the importance of a policy for its enhancement. In P. Bratianu et al. (Eds), *STRATEGICA International Conference* (pp. 997-1006). *Strategica. Opportunities and risks in the contemporary business environment*. Bucharest: Tritonic (ISBN 978-606-749-181-4, ISSN 2392-702X)
16. Carra, M., Pavesi, F. C., & Barabino, B. (2023). Sustainable cycle-tourism for society: Integrating multi-criteria decision-making and land use approaches for route selection. *Sustainable Cities and Society* 99, 104905. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.104905>
17. ACA (2025). *Bicycle Tourism 101*. <https://www.adventurecycling.org/wp-content/uploads/2025/05/Multi-dayCyclingStudyWeb.pdf>
18. Greene, J. (2024). *Bicycle tourism*. EBSCO. <https://www.ebsco.com/research-starters/history/bicycle-tourism>
19. Möller et al., N., Haigh, F., Hayek, R., & Veerman, L. (2020). What Is the Best Practice Method for Quantifying the Health and Economic Benefits of Active Transport? *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 17, 6186, 1-16. <https://doi:10.3390/ijerph17176186>

УДК 338.47:656.61

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ

*Владислав МИХАЙЛЕНКО, PhD, н.с.,
Наталія ШЛАФМАН, д.е.н., проф.,
Галина АЛЕКСЕЄВСЬКА, PhD, с.н.с.,*

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

В умовах глибинних трансформацій, що охопили всі сфери економічної діяльності України, особливої ваги набуває модернізація управління складними організаційно-економічними системами – зокрема, морським транспортом. Повномасштабна війна різко дестабілізувала роботу портів і логістичних ланцюгів, спричинивши суттєвий спад вантажообігу та недовикористання портових потужностей. Морський транспорт відіграє провідну роль у зовнішньоекономічних зв'язках: до війни близько 90% аграрного експорту України здійснювалося через морські порти (European Council, 2023). Блокада портів та інші наслідки агресії призвели до падіння експорту на ~35% у 2022 році, зокрема зерновий урожай скоротився з 86 до 53 млн тонн (Reuters, 2023). Це підкреслює стратегічне значення галузі для економіки і продовольчої безпеки, а також необхідність формування сприятливого бізнес-середовища, здатного забезпечити стійкість і конкурентоспроможність морської економіки в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Бізнес-середовище морського транспорту доцільно розуміти як комплекс зовнішніх (макроекономічних, регуляторних) і внутрішніх підприємницьких факторів, а також чинників конкурентного середовища, що безпосередньо чи опосередковано впливають на транспортно-логістичну діяльність, роботу сервісних компаній, які обслуговують морський транспорт, та виробничий потенціал галузей-споживачів його послуг. Дослідження підтверджують, що в умовах війни відбулися суттєві зміни в бізнес-середовищі морського транспорту: зокрема, різко знизилася обсяги перевалки вантажів (особливо зернових), змінилася структура експорту-імпорту, а ключовими факторами розвитку стали макрофактори та інституційні чинники (Mukhailenko et al, 2025). Наші дослідження довели, що в умовах війни найважливішими умовами розвитку морського транспорту є: можливості його кредитування; стимулююча

податкова політика; сприятливі правові норми для функціонування торговельного мореплавства. Це обумовлює вибір стратегічних напрямків розвитку бізнес-середовища морського транспорту та необхідність оцінювання наявного рівня їх сприятливості, як загальних для всієї економіки (рівень кредитування реальної економіки, сприятливість податкової політики), так і специфічного (правові аспекти функціонування торговельного мореплавства).

Монетарна політика та стимулювання кредитування. Для підвищення рівня кредитування реальної економіки в Україні доцільно: 1) кардинально змінити напрямок монетарної політики НБУ – з підтримання високої облікової ставки, буцім-то з метою «...підтримки стійкості валютного ринку, збереження контрольованості очікувань та поступового приведення інфляції до мети 5% на горизонті політики» (Джус, 2025). Хоча наразі не рівень облікової ставки визначає стійкість валютного ринку, а розміри надходження міжнародної допомоги. При цьому висока облікова ставка, крім підвищення доходності ОВДП (яка й так надмірно висока, якщо врахувати, що у розвинених країнах під час Другої світової війни номінальний рівень ставок за внутрішніми позиками урядів був доволі низьким і не перевищував 4% річних (Богдан, 2025)), нівелює можливості інвестиційного кредитування реального сектора економіки, що веде до зниження виробництва, втрати продовольчої безпеки, занепаду економіки та, відповідно, зниження обороноспроможності країни; 2) уряд може стимулювати банки до кредитування реального сектора економіки, знизивши для таких банків рівень податку на прибуток з 50% до 30%-20% відповідно до розміру наданих нефінансовим корпораціям довгострокових і середньострокових кредитів; 3) не заперечуючи доцільності продовження кредитної підтримки МСБ за допомогою програми «5-7-9%», маємо відзначити, що нагальною необхідною стає підтримка розвитку великих промислових (у тому числі машинобудівних, суднобудівних тощо), хімічних і т. ін. виробництв, без продукції яких також знижується обороноспроможність країни.

Перехід до стимулюючої податкової політики. Нагально необхідно перейти від фіскальної податкової політики до стимулюючої, а саме: неприпустимо застосування податків, окремих податкових режимів або методів податкового регулювання, що гальмують економічне зростання або створюють бар'єри для вкладень в розвиток економічної інфраструктури або в зростання національного виробництва. Для забезпечення цих цілей структура і розміри оподаткування повинні бути влаштовані таким чином, щоб: вивільнити від оподаткування повну суму витрат на відтворення національної робочої сили; забезпечувати максимально пільговий (до повного скасування податку) режим оподаткування для капіталів, що застосовуються у виробничому секторі (і особливо, в сфері переробної промисловості та в секторі високих технологій); надавати пільгові податкові режими для інноваційної діяльності і для осіб, що інвестують свої капітали в галузі матеріального виробництва.

Підтримка національного флоту та прозора система субсидій. Важливою складовою відновлення морської економіки є підтримка національного торговельного флоту та портової інфраструктури. За роки незалежності Україна фактично втратила свій флот: тоннаж суден під українським прапором скоротився з 1,132 млн дедвейт у 2005 р. до лише 346,8 тис. у 2023 р. (UNCTAD, 2023), зникли цілі сегменти (балкери, контейнеровози), що означає залежність експорту від іноземних перевізників. Для виправлення ситуації доцільно запровадити спеціальний фіскальний режим для судноплавних компаній, які працюють під українським прапором. Зокрема, йдеться про створення законодавчої основи тоннажного оподаткування, адаптованої до національних реалій. Нині в Україні тоннажного податку не існує – судноплавні підприємства сплачують стандартний податок на прибуток (18%) і численні портові збори. Перехід до оподаткування на основі валової місткості суден (аналогічно Греції, Нідерландам, Японії тощо) дозволить зменшити податкове навантаження на галузь і створить стимули реєструвати судна під українським прапором.

Важливим інструментом підтримки має стати система морських субсидій, організована на прозорих засадах із чіткою класифікацією форм державної допомоги та регулярною оцінкою її ефективності відповідно до стандартів ЄС. Європейський досвід вимагає, щоб державна допомога бізнесу була прозорою та підлягала періодичній перевірці результатів (European Commission, 2025). Це означає оприлюднення інформації про отримувачів і обсяги допомоги, а

також незалежну оцінку впливу субсидій на конкурентоспроможність і розвиток галузі. Запровадження подібної практики в морському транспорті України – через морські фонди, гранти чи державно-приватні проекти – дозволить спрямувати ресурси на найбільш пріоритетні напрямки (оновлення флоту, цифровізація портів, безпека тощо) та підвищить довіру інвесторів. З урахуванням інтеграційних процесів особливої актуальності набуває «зелена» модернізація флоту. ЄС висуває дедалі жорсткіші екологічні вимоги до судноплавства (ініціативи Fit for 55, FuelEU Maritime тощо), зокрема щодо поступового скорочення викидів і використання чистіших видів палива. Україна має долучатися до європейських екологічних програм, що передбачають субсидування переобладнання суден під використання зрідженого природного газу (LNG) чи електротяги, розвиток берегової енергетичної інфраструктури в портах та впровадження технологій зменшення викидів. Вже встановлено, що всі основні порти TEN-T в Європі повинні до 2030 року забезпечити прибережне електроживлення суден (shore power) для 90% потреб причалених суден (PTR Inc, 2025). Стимулюючи екологізацію (через пільгове кредитування або гранти на «зелені» проекти), держава одночасно сприятиме оновленню флоту і підвищенню його конкурентоспроможності на міжнародних ринках фрахту.

Очевидно, що відновлення національного флоту, модернізація інфраструктури та утримання присутності на міжнародному ринку морських перевезень потребують активного залучення державних інструментів підтримки. Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що доцільно до Плану заходів з реалізації Стратегії морської безпеки України, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2024 р. № 1162-р., внести такі пропозиції: 1) з метою розвитку національного судноплавства, у тому числі формування резервного флоту (за прикладом Національного оборонного резервного флоту США), запровадити спеціальний фіскальний режим для морської галузі аналогічно режиму ЄС, зокрема: розробити законодавчу основу для тоннажного оподаткування, адаптованого до українських реалій для судноплавних компаній, які оперують суднами під українським прапором; запровадити систему морських субсидій; 2) для підвищення ефективності витрачання державних грошових коштів створити прозору систему обліку та моніторингу морських субсидій, яка: класифікує всі форми субсидування (прямі, податкові, приховані); передбачає регулярну оцінку ефективності державної підтримки; відповідає підходам ЄС до державної допомоги та принципам конкуренції; 3) враховуючи інтеграцію до ЄС, стимулювати «зелену» модернізацію флоту, шляхом: надання субсидій на переобладнання суден для використання ЗПГ та електроенергії; фінансування проектів берегового енергопостачання та бункерувальної інфраструктури; участі в європейських екологічних програмах; 4) враховуючи дефіцит морських кадрів на світовому ринку морських транспортних перевезень, інвестувати в людський капітал морської галузі: розширити державні програми підготовки та перепідготовки моряків; надати субсидії на навчання та сертифікацію курсантів; підтримати державно-приватне партнерство у розвитку морських навчальних закладів; 5) активно адаптувати інституційну та нормативну базу до вимог ЄС, шляхом: проведення аналізу відповідності українського законодавства морському acquis; посилення міжвідомчої координації у сфері морської політики.

Література

- European Commission. (2025). *Transparency and evaluation procedures*. <https://surl.li/sfxjqz>
- European Council, & Council of the European Union. (2023). *How the Russian invasion of Ukraine has further aggravated the global food crisis*. <https://surl.li/korvec>
- Mykhailenko, V., Shlafman, N., & Alekseevska, H. (2025). Business environment of maritime transport in Ukraine during the war: An economic and statistical analysis. *Economic Innovations*, 27(1(94)), 113–122. [https://doi.org/10.31520/ei.2025.27.1\(94\).113-122](https://doi.org/10.31520/ei.2025.27.1(94).113-122)
- PTR Inc. (2025). *Shore power in maritime ports: Meeting the 90% requirement by 2025*. <https://surl.li/vhvble>
- Reuters. (2023). *Ukraine's GDP fell 29.1% in 2022 during Russia's invasion*. <https://surl.li/rjqcfh>
- United Nations Conference on Trade and Development. (2023). *Maritime profile: Ukraine*. UNCTAD Data Hub.

Богдан, Т. (2025). Державні облигації програють валюті в боротьбі за заощадження. Що з цим робити. *Дзеркало тижня*. <https://surl.li/kptjdr>

Джус, М. (2025). 19% гарантованого доходу: як НБУ робить банки ще багатшими. *Дзеркало тижня*. <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/19-harantovanoho-dokhodu-jak-nbu-robit-banki-shche-bahatshimi.html>

УДК 338.45

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОГО СЕКТОРУ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Валерій ГОРЯЧУК, д.е.н., проф.

Віктор ЛЕВІТ, аспірант

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

У світовій економічній практиці не знайдено стійких прикладів, коли розвинена, заможна, конкурентоспроможна й відносно велика країна зберігала б довгостроковий успіх без високотехнологічного виробництва. Зв'язок між технологічною зрілістю та суспільним добробутом — не лише статистична кореляція, а причинно-наслідкова петля з позитивним підсиленням: інвестиції в знання, інфраструктуру та людей підвищують продуктивність, що генерує ресурс для нових інвестицій у науку, освіту та інновації.

Перехід до випуску високотехнологічної продукції зазвичай веде до:

- різкого зниження матеріало- та енергоємності процесів (процесні інновації, нові матеріали, адитивне виробництво);
- вищої швидкості обороту капіталу (цифрові двійники, гнучкі лінії, модульність);
- зростанню продуктивності праці (роботизація, кіберфізичні системи, штучний інтелект);
- підвищення експортної конкурентоспроможності (патентний захист, стандарти, бренди).

Ключові риси високотехнологічного сектору: актуальні технології та фонди; кваліфікований персонал та якісний менеджмент; системне впровадження інновацій (продуктових, процесних, організаційних, маркетингових); висока частка доданої вартості в кінцевому продукті; продуктивність праці, що перевищує середні показники переробної промисловості.

Стратегія України — перейти до моделі економіки з високою технологічною насиченістю: гідні зарплати, нові стандарти профосвіти, цифрова трансформація та автоматизація, сучасні системи управління якістю й операціями, безпечні та привабливі робочі місця. Це потребує чіткого визначення високих технологій, високотехнологічних галузей, висовисокотехнологічного сектору та узгоджених методик оцінювання технологічного рівня галузей.

Високі технології — це технології на основі новітніх знань сучасного етапу науково-технічного прогресу, орієнтовані на випуск наукоємної продукції.

Високотехнологічна галузь — це сфера, де домінують наукоємні технології, а частка НДДКР стабільно перевищує середню по економіці.

Однією з домінант високотехнологічних галузей є інтелектуальна власність (патенти, ліцензії, авторські права, ноу-хау), яка забезпечує технологічну ренту, що забезпечує додатковий прибуток до появи новітніх рішень.

Ядром високотехнологічного сектору є машинобудування — найскладніший і найбільш диференційований фрагмент переробної промисловості. Воно продукує машини, верстати, прилади й агрегати, промислові, побутові та оборонні механізми, обладнання для наукових досліджень, а також цифрово-керовані виробничі комплекси. Від рівня машинобудування залежить технологічне оновлення інших галузей і стабільність їхнього функціонування.

Основні галузі машинобудування: космічна, літакобудування, електроніка й оптика, верстатобудування й адитивні технології, робототехніка та автономні системи, вагонобудування та локомотиви, автотранспортне й аграрне машинобудування. Машинобудування виконує роль:

- дифузора технологій (передає передові рішення в інші сектори);
- платформуутворювача (формує базові апаратно-програмні платформи);
- індикатора розвитку (широта номенклатури, експортна присутність, інтеграція в світову економіку);
- елемента обороноздатності (технологічний суверенітет, стандарти).

У статистиці ООН і в КВЕД машинобудування охоплює такі види економічної діяльності (КВЕД): 26 (комп'ютери, електроніка, оптика), 27 (електроустаткування), 28 (машини й устаткування, н.в.і.у.), 29 (автотранспорт), 30 (інші транспортні засоби). Традиційно технологічне «ядро» окреслюють через наукоємність — частку НДДКР у продажах або у валовій доданій вартості (ВДВ). ОЕСР класифікує галузі на високі, середньо-високі, середньо-низькі й низькі за R&D-інтенсивністю; до високих належать авіакосмічна галузь, фармацевтика, комп'ютерна та офісна техніка, телекомунікаційне обладнання, наукові й оптичні прилади.

Чинники високотехнологічного сектору ширше за R&D. Це необхідна, але недостатня умова. Високий технологічний рівень зумовлюють також:

- матеріально-технічна база (цифрові лінії, роботизація, енергоефективність);
- людський капітал (інженерні, IT- і менеджерські компетентності; безперервне навчання);
- організаційний капітал;
- маркетинг і вихід на глобальні ринки (сертифікація, after-sales, data services);
- фінансування (венчурні інвестиції, private equity, публічний капітал, державні інструменти підтримки інновацій).

Високі технології присутні не лише в переробній промисловості, а й у добувній сфері, енергетиці, комунальному господарстві, а також у послугах (програмне забезпечення, телекомунікаційні технології, R&D, інжиніринг, тестування й сертифікація).

Високотехнологічний сектор в значній мірі перебиває машинобудування (КВЕД 26–30 без 30.1). Він також включає інші наукоємні галузі: хімію (20), фармацевтику (21), зброю та боєприпаси (25.4), медичні інструменти (32.5). Переробна промисловість — широке «поле», всередині якого формується високотехнологічне ядро.

Високотехнологічний сектор — це сукупність галузей переробної промисловості, що спираються на значні інвестиції в НДДКР, акумульовані обсяги інтелектуальної власності та інших нематеріальних активів, сучасні фонди та технології, висококваліфікований людський капітал і зрілі управлінські практики; результат — випуск товарів із високою доданою вартістю та продуктивністю праці, вищою за середню по переробній промисловості.

Це галузі, які мають високий рівень нагромадження різних видів капіталу (матеріального, людського, інтелектуального, організаційного) і забезпечують високу ефективність їхнього використання (продуктивність, рентабельність інновацій, швидкість комерціалізації).

В якості основних показників оцінки рівня технологічності галузей пропонуються такі: здатність генерувати високу додану вартість і продуктивність праці.

Гіпотеза: чим вищий технологічний рівень галузі, тим вища продуктивність праці та вища частка ВДВ у випуску.

Порівняння з країнами Європейського союзу показує відставання України за рівнем валової доданої вартості та експортом високотехнологічної продукції на душу населення. В значній мірі це обумовлено такими чинниками: недоінвестування у високотехнологічний сектор і недостатність вбудованість в глобальні ланцюги вартості.

Деякі галузі (тютюн, нафтопереробка) мають високу продуктивність при низькій наукоємності. Тому результатні метрики треба поєднувати з ресурсними, щоб відрізнити рентні випадки від справді технологічних.

Література

1. OECD (2011). Classification of manufacturing industries into categories based on R&D intensities. <https://www.oecd.org/sti/ind/48350231.pdf>

МОДЕЛЬ КРЕАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Басюркіна Н.Й., д.е.н., проф., Ласкаєв О.М., PhD, Спаський І.Д., к.е.н.

Одеський національний технологічний університет, м. Одеса

У тезах розкривається модель креативного управління підприємствами ресторанного бізнесу на прикладі сучасного тренду у сфері виробництва та реалізації кави - підхода спешелті, який ґрунтується на високої якості продукту та особисторієнтованого свідомого підхода до споживачів. Окремо розглядається комплексний синергетичний ефект різних вимірів креативного управління. Модель креативного управління кав'ярнями третьої хвилі представляє собою інноваційний підхід до ведення бізнесу в сфері спеціалізованих еспресо-барів, який кардинально відрізняється від традиційних моделей управління закладами харчування. Ця модель базується на філософії третьої хвилі кави, яка розглядає каву не просто як напій або товар, а як унікальний продукт із власним терруаром, історією та майстерністю виробництва, подібно до вина чи крафтового пива.

Основою креативної моделі управління є глибоке розуміння всього ланцюжка створення кави - від плантації до чашки. Менеджери таких закладів повинні володіти експертними знаннями про походження зерна, методи обробки, профілі обсмажування та техніки заварювання (Specialty Coffee Association, 2023). Це не просто теоретичні знання, а практична експертиза, яка дозволяє створювати унікальні сенсорні переживання для гостей. Креативність у цьому контексті проявляється через експериментування з новими сортами кави, інноваційними методами заварювання та створенням авторських напоїв, які відображають індивідуальність закладу.

Таблиця 1

Показники якості продукту

Параметр	Значення	Коментар
Якість зерен (P)	8.5	Еспресо-бленд 85+ балів SCA
Майстерність бариста (B)	9.2	3 сертифікованих бариста
Точність методу (M)	8.8	ЕК43 + акваскейли
Загальна якість (Q)	8.74	Високий рівень якості

Представлені розрахунки демонструють комплексну картину функціонування спешелті кав'ярні, де кожен показник підтверджує стратегічну правильність обраної моделі креативного управління. Загальний показник якості на рівні 8.74 бала засвідчує досягнення високих стандартів продукту, при цьому найвагоміший внесок робить якість кавових зерен.

Таблиця 2

Показники креативності

Параметр	Значення	Коментар
Інноваційність меню (I)	7.8	12 нових напоїв за квартал
Експериментальність (E)	8.5	Щотижневі сесії капінгу
Артистичність подачі (A)	9.1	Чемпіон регіонального лате-арту
Рівень креативності (C)	8.48	Високий творчий потенціал

Рівень креативності на позначці 8.48 бала формується переважно за рахунок високої артистичності подачі та систематичного експериментування з новими смаками та методами заварювання, що створює унікальну пропозицію цінності для відвідувачів та забезпечує диференціацію від масового ринку кавових закладів.

Таблиця 3

Фінансові показники

Параметр	Значення	Коментар
Середня ціна напою	183 грн	Преміальне позиціонування
Середній чек на клієнта	220 грн	Додаткові продукти +20%
Місячний дохід (R)	487,200 грн	Стійкий дохід закладу
Чистий прибуток	24,360 грн	5% рентабельність

Фінансова модель з середньою ціною 183 гривні за напій ілюструє ефективність нелінійного ціноутворення, де преміум за якість зростає експоненційно, а рентабельність на рівні 5% забезпечує достатній запас для реінвестування у розвиток закладу, підвищення кваліфікації персоналу та експерименти з новими продуктами (Thompson et al., 2023). Математично обґрунтована оптимізація меню до 9 основних позицій відображає золоту середину між необхідністю задоволення різноманітних смакових переваг клієнтів та операційними можливостями закладу, оскільки перевищення цієї кількості призвело б до ускладнення процесів контролю якості та збільшення витрат на навчання персоналу.

Структура витрат з домінуванням сировини (35%) та персоналу (28%) відображає правильні пріоритети спешелті сегменту, де якість продукту та професіоналізм команди є ключовими факторами успіху, а високі витрати компенсуються лояльністю клієнтів та можливістю встановлення преміальних цін (Wilson et al., 2023). Розроблена модель креативного управління кав'ярнями третьої хвилі представляє собою інтегровану систему управлінських рішень, що поєднує філософію якості продукту з математичною точністю бізнес-процесів та творчим підходом до формування клієнтського досвіду. Практичні розрахунки на конкретному прикладі доводять, що спешелті кав'ярні можуть досягати фінансової стійкості при збереженні високих стандартів якості, якщо управлінські рішення базуються на науково обґрунтованих принципах оптимізації та глибокому розумінні специфіки кавової індустрії.

Модель демонструє, що успішність закладу залежить не лише від якості продукту чи креативності подачі, а від синергетичного ефекту всіх компонентів системи, включаючи професіоналізм персоналу, технологічну досконалість, оптимізацію операційних процесів та стратегічне позиціонування на ринку. Ключовою особливістю моделі є її адаптивність до змін ринкового середовища через механізми регулярного оновлення асортименту, експериментування з новими продуктами та методами обслуговування, що забезпечує довгострокову конкурентоспроможність в умовах зростаючої конкуренції на ринку спеціальної кави. Результати аналізу свідчать, що креативна модель управління не є просто концептуальною ідеєю, а становить практичну методологію, здатну забезпечити ефективне функціонування кав'ярень преміального сегменту з рентабельністю, достатньою для сталого розвитку та інновацій.

Література

1. Specialty Coffee Association. (2023). Coffee standards and protocols. *SCA Technical Standards Committee*.
2. Thompson, S. L., & Anderson, M. K. (2023). Mathematical modeling in hospitality operations: A comprehensive approach. *Operations Research in Tourism and Hospitality*, 18(2), 67-89.
3. Wilson, D. P., Smith, R. J., & Brown, L. M. (2023). Supply chain optimization in specialty coffee: From farm to cup. *Supply Chain Management Review*, 31(6), 34-47.

ESG-КОМПЛАЄНС У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІД ПЛАНУВАННЯ ДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕКСПОРТЕРІВ

Віра ФОМІШИНА, д.е.н., проф.

Руслан ОГОРОДНИК, ст.викл.

Херсонський національний технічний університет,
м.Херсон

Світова економіка переживає трансформацію, пов'язану з переходом до стійкого розвитку. Концепція ESG (Environmental, Social, and Governance) стала ключовим критерієм оцінки бізнесу на міжнародних ринках. Для українських експортерів дотримання ESG-стандартів перетворилося з добровільної ініціативи на обов'язкову вимогу для виходу на ринки ЄС та інших розвинених країн.

ESG-комплаєнс означає дотримання бізнесом екологічних, соціальних та управлінських стандартів, які визначають його стійкість. Для українських експортерів це не лише вимога партнерів, а й інструмент підвищення конкурентоспроможності. Проте багато підприємств стикаються з труднощами у впровадженні ESG через такі причини, як нестача ресурсів, складність процедур сертифікації, недостатня обізнаність та ін. В умовах вступу до ЄС актуальними стають проблеми впровадження ESG-комплаєнсу, починаючи від планування, до розроблення практичних інструментів, які допоможуть українським експортерам адаптуватися до нових вимог міжнародної торгівлі. Вони об'єктивно змушені реагувати на реальність, яка склалася на багатьох закордонних ринках, адже ESG-стандарти стали невід'ємною частиною зовнішньоекономічної діяльності.

Зокрема, з 2023 року ЄС активно впроваджує регламенти, які вимагають від імпортерів дотримання екологічних та соціальних норм. Директива про корпоративну стійкість (CSRD) зобов'язує компанії звітувати про ESG-показники, а механізм вуглецевого коригування на кордоні (CBAM) передбачає сплату мита за викиди CO₂ при імпорті певних товарів (сталь, алюміній, цемент), які є важливими для українських виробників.

Окрім того, підприємства, які впроваджують ESG, отримують переваги при тендерах, доступ до зеленого фінансування та покращують свою репутацію. І навпаки, компанії, які ігнорують ESG-вимоги, ризикують втратити ринки збуту, отримати штрафи або стикнутися з бойкотом з боку партнерів.

Таблиця 1.

Вплив ESG на конкурентоспроможність українських експортерів

Показник	Переваги дотримання ESG	Ризики недотримання
Доступ до ринків ЄС	Легше отримати контракти з європейськими партнерами	Обмеження або заборона на імпорт
Фінансування	Доступ до «зелених» кредитів та грантів	Відмова банків у кредитуванні
Репутація	Підвищення довіри з боку клієнтів та інвесторів	Втрата партнерів через негативний імідж
Логістика	Зниження витрат завдяки оптимізації ланцюгів	Додаткові витрати через CBAM та інші мита

Складено за джерелом: (European Commission, 2023)

Як свідчать дані, наведені в табл 1, дотримання ESG-стандартів не лише відкриває доступ до європейських ринків, але й підвищує конкурентоспроможність українських експортерів через

покращення репутації, зниження операційних ризиків та доступ до пільгового фінансування. Однак саме по собі усвідомлення переваг не гарантує успіху, адже для їх реалізації необхідний системний підхід до планування. Без чіткої стратегії впровадження ESG-комплаєнсу підприємства ризикують втратити час і ресурси на хаотичні заходи, які не приведуть до бажаного результату.

Тому першим і найважливішим кроком має стати розробка детального плану дій, що враховує поточний стан компанії, цілі стійкого розвитку, доступні ресурси та вимоги цільових ринків. Саме грамотне планування дозволяє трансформувати ESG-вимоги з бар'єру на шляху до європейських ринків у конкурентну перевагу, забезпечуючи стійке зростання та мінімізацію ризиків.

Першим кроком до такого планування є діагностика поточного рівня відповідності ESG-стандартам. Підприємству необхідно проаналізувати:

- Екологічні показники: викиди CO₂, споживання енергії, використання води, управління відходами.
- Соціальні аспекти: умови праці, дотримання прав працівників, соціальні програми.
- Управлінські практики: прозорість бізнес-процесів, антикорупційні заходи, корпоративне управління.

На основі діагностики формується стратегія впровадження ESG, яка включає цілі стійкого розвитку (наприклад, зниження викидів CO₂ на 20% до 2030 року; план дій (наприклад, впровадження енергоефективних технологій, сертифікація за ISO 14001, навчання персоналу); бюджет та ресурси (виділення коштів на екологічні заходи, залучення консультантів і ін.).

Таблиця 2.

Приклади ESG-цілей для українських експортерів

Напрямок	Конкретні цілі	Інструменти досягнення
Екологія	Зниження викидів CO ₂ на 30% до 2030 року	Перехід на відновлювану енергію, оптимізація логістики
Соціальна сфера	Підвищення рівня безпеки праці на 50%	Навчання персоналу, впровадження стандартів OHSAS 18001
Управління	Збільшення прозорості фінансової звітності	Впровадження систем управління за ISO 37001 (антикорупція)

Складено за джерелом: (GRI, 2022)

Досвід успішних компаній та чітко сформульовані цілі, як показано в таблиці 2, демонструють, що ефективне планування ESG-стратегії – це лише перший крок на шляху до стійкого розвитку. Однак без підтвердження дотримання стандартів через сертифікацію та прозору звітність навіть найкраще сплановані ініціативи втрачають свою цінність. Сертифікати, такі як ISO 14001, SA 8000 або FSC, не лише підвищують довіру партнерів та інвесторів, але й стають обов'язковою умовою для участі в тендерах та виходу на європейські ринки. Звітність за міжнародними стандартами (GRI, ESRS) дозволяє прозоро демонструвати прогрес та уникати санкцій за недотримання вимог. Таким чином, результативність впровадження ESG-стандартів безпосередньо залежить від систематичного підтвердження досягнень через сертифікацію та звіти, які перетворюють стратегічні плани на конкретні конкурентні переваги.

ESG-комплаєнс не повинен бути одноразовою акцією, а має стати частиною корпоративної культури. Для цього необхідно широко застосовувати інструменти інтеграції ESG у бізнес-процеси (табл.3).

Таблиця 3.

Інструменти інтеграції ESG у бізнес-процеси

Інструмент	Опис	Приклад застосування
ERP-системи	Автоматизація збору даних про викиди, енергоспоживання	SAP Sustainability Footprint Management
ESG-платформи	Моніторинг та звітність за ESG-показниками	EcoVadis, GRI Database
Навчальні програми	Курси для працівників з основ стійкого розвитку	Онлайн-курси на платформі Coursera
Партнерство з еко-організаціями	Співпраця з міжнародними фондами для впровадження зелених технологій	Програми USAID, ЄБРР

Складено за джерелом: (EcoVadis 2023)

Таким чином, ESG-комплаєнс перетворився з добровільної ініціативи на обов'язкову вимогу для українських експортерів. Дотримання цих стандартів відкриває нові ринки збуту, покращує репутацію компанії та забезпечує стійкий розвиток. Українські підприємства, які вчасно адаптуються до ESG-вимог, отримують конкурентні переваги на міжнародних ринках та зможуть уникнути ризиків, пов'язаних з недотриманням нових правил міжнародної торгівлі.

Література

1. European Commission (2023). Corporate Sustainability Reporting Directive. URL: https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/financial-services-legislation/implementing-and-delegated-acts/corporate-sustainability-reporting-directive_en
2. Global Reporting Initiative (GRI, 2022). Sustainability Reporting Standards. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/>
3. EcoVadis (2023). Sustainable Procurement Barometer. URL: <https://resources.ecovadis.com/news-press/the-2023-sustainable-procurement-barometer-launches-insights-to-guide-strategy-in-a-complex-permacrisis-time>

**СЕКЦІЯ 3. КОНСОЛІДАЦІЯ
ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ,
РЕГІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ ТА НА РІВНІ
ГРОМАД ДЛЯ
ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКОЇ
ЕКОНОМІКИ**

**СФЕРА РЕАБІЛІТАЦІ ТА САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ЛІКУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ**

Наталія ВЕРНІГОРОВА, PhD (Економіка), н.с.

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень
НАН України», м. Одеса

Південні регіони українського Причорномор'я (Одеська, Миколаївська та Херсонська області) володіють унікальним природним лікувальним активом в контексті економічного розвитку – морським узбережжям та акваторіями. Помірно-континентальний клімат та спекотне літо сприяють морському відпочинку з середини травня до середини вересня. Крім морських лікувальних ресурсів регіони мають свої родовища мінеральних вод та лікувальних грязей, що посилює природно-ресурсний потенціал у контексті санаторно-курортного лікування та реабілітації. Проте, Причорноморські регіони потерпають від військових дій, що зменшує безпеку перебування на курортах, знижує попит, та призводить до катастрофічного фінансового стану санаторно-курортних закладів. Варто зауважити, що ще до активних військових дій санаторно-курортна сфера перебувала в стані занепаду, тому нинішня ситуація лише посилює негативні тенденції щодо життєздатності санаторних установ, та ставить їх на межу виживання.

Але і це не найголовніша проблема перспективи існування санаторно-курортних закладів. Деякі природні лікувальні активи (грязі), або реабілітаційні послуги з лікувальної фізкультури, які існують у більшості санаторіїв, на законодавчому рівні віднесено до недоказової медицини (МОЗ, 2025). В той час як сама авторка на практиці пересвідчилась у високій ефективності природних лікувальних активів щодо відновленні здоров'я після важкого та довгого захворювання. У нинішньому становищі санаторно-курортних закладів можна бачити їх планомірне знищення, чому посприяла реформа сфери охорони здоров'я.

Консультативна місія ВООЗ та Міжнародного товариства фізичної та реабілітаційної медицини (ISPRM) в Україні у 2015 році є відправною точкою реформ, які змінили роль санаторно-курортних закладів в сфері реабілітації. Метою даної місії була розробка Національного плану інвалідності, здоров'я та реабілітації - «National Disability, Health and Rehabilitation Plan» (NDHRP). Цей звіт став висхідною точкою реформ, які привели до прийняття Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» у 2021 році, та створення Національної служба здоров'я України (НСЗУ) (рисунок 1):

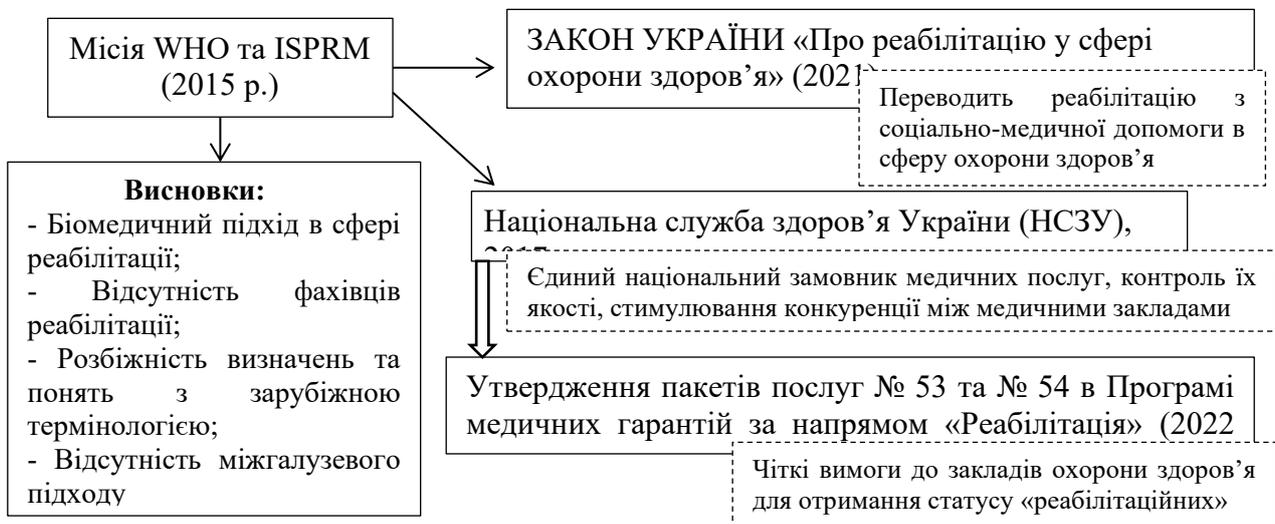

Рисунок 1 – Структурно-логічна схема реформування сфери реабілітації

Джерело: (Golyk V. et al, 2021; Закон України, 2021; НСЗУ, 2025)

Таким чином, заходи реабілітації впроваджуються на різних рівнях системи охорони здоров'я, а санаторно-курортне лікування відноситься до профілактичних та оздоровчих заходів, які не фінансуються за кошти Програми медичних гарантій (НСЗУ). Тому санаторії залишилися без уваги як з боку МОЗ, так і з боку НСЗУ.

Негативний вплив чинять і військові дії, які погіршують показники попиту, безпеку санаторіїв, та фінансові можливості громадян України у придбанні путівок на санаторно-курортне лікування. Проведемо аналіз економічного стану та юридичного статусу санаторно-курортних закладів українського Причорномор'я станом на 2024 рік (таблиця 1):

Таблиця 1
Економіко правовий стан санаторно-курортних закладів українського Причорномор'я станом на 2024 рік

Області	Число закладів	Анульовано свідоцтво ПДВ	В стані банкрутства	На території можливих бойових дій	В стані припинення	Стан кризи
Одеська	15	3	1	-	2	6
Миколаївська	7	3	2	6	1	6
Херсонська	2	-	-	1	-	2

Джерело: (Opendatabot, 2025).

Примітки: 1 – Санаторно-курортні заклади Одещини: ПП «ЛОК „БІЛА АКАЦІЯ“», ТОВ «Багатопрофільний санаторій „САРТУС“», ДП «Клінічний санаторій "ПЕРШИЙ" ПрАТ "УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ", ТОВ «Санаторій „ЗАТОКА“», МРЦ «ОДЕСЬКИЙ», ДП «Клінічний санаторій ім. ПИРОГОВА», Дочірнє підприємство «ПІВДЕНЬ-КУРОРТ-СЕРВІС», ТОВ «ПЛАЙ-КУРОРТ СЕРВІС», Дитячий санаторій «СЕРГІЙКА» МОЗ республіки Молдови, ТОВ «ЗОЛОТА НИВА», ТОВ «Санаторно-курортне об'єднання „КАРОЛІНО-БУГАЗ“», ТОВ «ПРИМОР'Я», Реабілітаційний центр «ВІКТОРІЯ» Для інвалідів і пенсіонерів республіки Молдова, ТОВ «Оздоровчий комплекс ВІКТОРІЯ», Спеціалізований одеський санаторій «САЛЮТ»;

2 – Санаторно-курортні заклади Миколаївщини: Миколаївський обласний дитячий туберкульозний санаторій «Дубки» Миколаївської Обласної Ради, Санаторій-профілакторій «Інгул», ТОВ «Оздоровчий спортивний комплекс „Очаків“», Дочірнє підприємство «Очаківське об'єднання санаторно-курортних закладів» ПАТ лікувально-оздоровчих закладів профспілок України «УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ», Санаторій-профілакторій «Перемога», ТОВ «Санаторій „Борисфен“», ТОВ «Реабілітаційний центр Еко-Біомед»;

3 – Санаторно-курортні заклади Херсонщини: ДП "Санаторій "ГОПРИ", ДП "Санаторій для дітей з батьками "СКАДОВСЬК"

Як бачимо з таблиці 1, стан розвитку санаторно-курортного лікування та реабілітації по Одеській області можна характеризувати як незадовільний. З розглянутих 15-ти санаторно-курортних закладів лише двоє знаходяться у більш-менш життєздатному стані – це ТОВ «Багатопрофільний санаторій „САРТУС“», та ДП «Клінічний санаторій «ПЕРШИЙ». Хоча і вони потребують заходів для підтримки їх фінансового стану. Всі інші санаторні заклади знаходяться переважно у кризовому стані.

У Миколаївській області, з 7-ми розглянутих підприємств санаторно-курортного лікування та реабілітації лише одне зареєстрованим поза зоною бойових дій – Санаторій «Борисфен». Всі інші заклади зареєстровані на територіях, які в різній мірі зазнають наслідків військових дій.

Що стосується Херсонської області, то станом на 2017 рік в області налічувалось 11 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням (Державна служба статистики України, 2018). Станом

на 2025 рік, за результатами обробки відкритої статистичної інформації (Opendatabot, 2025), було знайдено дані (неповні) лише по двом санаторно-курортним закладам Херсонщини: Державне підприємство "Санаторій "ГОПРИ", та Державне підприємство "Санаторій для дітей з батьками "СКАДОВСЬК", від ПРАТ "УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ".

Як показав аналіз, з причорноморських регіонів України санаторно-курортні підприємства повноцінно працюють переважно в Одеській області. Хоча їх фінансові показники та кількість зареєстрованого персоналу переважно низькі. Таким чином, можна виділити наступні тенденції та проблеми санаторно-курортної сфери українського Причорномор'я:

- зниження безпеки та загальної привабливості санаторно-курортної сфери внаслідок довготривалих військових дій, що виражається у зниженні попиту серед відвідувачів;
- загальна тенденція до зниження числа зареєстрованих працівників у закладах санаторно-курортного лікування та реабілітації за період з 2022 року, а отже – відтік працюючого персоналу;
- погіршення статистичної звітності;
- наявність фінансових проблем, які потребують управлінських рішень стосовно оптимізації витрат та підвищення доходів підприємств, реструктуризації боргів та залучення додаткового фінансування;
- відсутність експертних оцінок щодо впливу військових дій на якість природних лікувальних активів, на основі яких можна було б розробити превентивні заходи їх захисту;
- фізична та юридична втрата санаторно-курортних закладів у прифронтових районах, що ставить під загрозу існування сфери реабілітації та оздоровлення у Херсонській та Миколаївській областях.

Перелічені тенденції не лише погіршують статус та перспективи розвитку санаторно-курортної сфери Причорномор'я серед інших регіонів України, але і в контексті конкурентоспроможності українського чорноморського узбережжя у порівнянні з Болгарією, Румунією та Туреччиною. Тому на даному етапі необхідною є розробка державних стратегій щодо збереження санаторно-курортної галузі та сфери реабілітації у вразливих регіонах. Санаторно-курортні заклади є важливим надбанням, яке необхідно зберігати та модернізувати попри західноєвропейські тенденції в сфері охорони здоров'я. Західноєвропейський досвід сфери медицини та реабілітації не має переноситись «під копірку», адже він далекий від високої ефективності, а даний підхід знищує унікальність сфери реабілітації та оздоровлення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. МОЗ. (2025). Недоказова реабілітація. Електронний ресурс: <https://moz.gov.ua/uk/nedokazova-reabilitaciya>
2. Golyk V., Syvak O., Grabljevec K., Tederko P., Gutenbrunner C., Nugraha B. (2021). Five years after development of the national disability, health and rehabilitation plan for Ukraine: Achievements and challenges. *J Rehabil Med.* 3;53(3). doi: 10.2340/16501977-2792.
3. Закон України (2021). Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 8, ст.59. Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20?find=1&text=%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80#w1_2
4. НСЗУ. (2025). Національна служба здоров'я України. Електронна карта місць надання послуг за програмою медичних гарантій. Електронний ресурс: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pmg-services-map>
5. Opendatabot. (2025). Activities of hospitals. Retrieved from: <https://opendatabot.ua/c/kved/Q/86.10?offset=1944>
6. Державна служба статистики України. (2018). Статистичний щорічник України за 2017 рік. За редакцією І. Є. Вернера. Київ, 2018. 541 с. Електронний ресурс: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_seu2017_u.pdf

РЕЗЕРВУВАННЯ ПРИРОДНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ АКТИВІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСОЛІДАЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Павло БУЛАНОВИЧ, к.е.н.

Олександра ВОРОБІЙОВА, к.е.н., с.н.с.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

В умовах війни та післявоєнної відбудови Україна стикається з необхідністю ухвалення стратегічних рішень, спрямованих не лише на економічне зростання, але й на забезпечення соціальної стійкості суспільства. Одним із визначальних чинників цього процесу є раціональне залучення природних лікувальних активів (ПЛА), зокрема у прибережних та морських регіонах. Під поняттям природних лікувальних активів розуміємо території та ресурси, що мають унікальний лікувальний потенціал – мінеральні води, родовища грязей, особливі кліматичні та ландшафтні умови. Вони формують базу для створення курортно-реабілітаційної інфраструктури та відіграють важливу роль не лише як екологічні чи рекреаційні ресурси, а й як елемент відновлення людського капіталу, підтримки системи охорони здоров'я та реалізації програм реабілітації населення в умовах воєнних і післявоєнних викликів. Їхнє резервування, тобто цілеспрямоване виділення та збереження для спеціалізованого використання, розглядається як базовий інструмент захисту національного лікувального потенціалу.

Слід зазначити, що у чинному законодавстві України поняття ПЛА прямо не визначене. Проте у Земельному кодексі (Land Code of Ukraine, 2001) передбачені суміжні категорії земель – оздоровчого та рекреаційного призначення, найбільш близькі за функціональним змістом. Так, за даними Державного земельного кадастру площа земель оздоровчого використання становить 34,5 тис. га (Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine, 2021), а рекреаційних – 103,6 тис. га, що разом охоплює близько 0,23 % території країни. Водночас понад 3,6 млн га (6 % площі держави) можуть бути використані для організації курортного лікування, відпочинку та туризму. Території, потенційно придатні для оздоровчих і рекреаційних цілей, сягають 12,8 % площі України, де виявлено близько 400 джерел мінеральних вод і понад 100 родовищ лікувальних грязей.

Більшість оздоровчих і рекреаційних закладів нині функціонує у 240 курортних населених пунктах, визначених у переліку, затвердженому постановою Кабінету Міністрів (Cabinet of Ministers of Ukraine, 1996). Центри з використанням грязей сконцентровані переважно на півдні країни, тоді як рекреаційна привабливість морських та річкових пляжів забезпечує розташування санаторно-курортних комплексів на узбережжях та біля водойм. Зокрема, пляжі Азово-Чорноморського регіону займають близько 47 % берегової лінії.

Однак просторовий аналіз (Ukrainian Research Institute of Rehabilitation and Balneology, n.d.) засвідчує, що території з високим рекреаційно-лікувальним потенціалом далеко не завжди інтегровані у державну політику реабілітації. Додатково спостерігається територіальний дисбаланс між суспільним попитом на реабілітацію та фактичною доступністю ПЛА. Це вимагає інституційного втручання: запровадження системи резервування, раціонального перерозподілу ресурсів, підвищення транспортної доступності та цільових інвестицій у курортно-оздоровчу інфраструктуру. Попри значний потенціал, ефективність використання ПЛА стримується відсутністю правового закріплення їхнього спеціального статусу та дієвого механізму інтеграції у просторову й медичну політику.

Таким чином, не зважаючи окремі спроби законодавчого врегулювання та організаційні ініціативи, здійснені протягом останніх десятиліть, система резервування земель в Україні (у

тому числі для природних лікувальних активів) так і не отримала реального практичного наповнення. Вона позбавлена чітко прописаних процедур, визначених строків, дієвої системи контролю та інтеграції у процеси просторового планування. Як наслідок, інструмент, що міг би стати важливою складовою захисту суспільних інтересів, на сьогодні фактично не функціонує. Проведений аналіз дає підстави виокремити низку ключових проблем у сфері резервування ПЛА (Bilokon, 2023; Potapenko, 2022).

По-перше, відсутня комплексна нормативно-правова база, яка б регулювала процедуру резервування земель із лікувальними ресурсами на всіх стадіях – від ініціювання та надання тимчасового статусу до остаточного визначення спеціального призначення. Наявні норми (Земельний кодекс, Закон про природно-заповідний фонд тощо) є фрагментарними і не деталізують аспектів, пов'язаних із реабілітаційною функцією, строками резервування та контролем.

По-друге, спостерігається інституційна невизначеність: відсутній орган, уповноважений на комплексну координацію дій, а численні дотичні суб'єкти (екологічні, медичні, земельні структури, місцеве самоврядування, військові адміністрації) діють розрізнено. Це призводить до браку системності у прийнятті управлінських рішень.

По-третє, наявні суттєві прогалини у сфері інформаційного забезпечення. Хоча формально створено Державний кадастр природних лікувальних ресурсів, його ведення є неповним: дані збираються частково, автоматизація відсутня, інтеграція з іншими кадастрами не налагоджена. Відтак повноцінний реєстр фактично не функціонує, що ускладнює облік, моніторинг та планування використання ПЛА.

Крім того, невирішеним залишається питання економічних стимулів для власників та інвесторів. За відсутності відповідної мотивації складно очікувати збереження приватних територій із лікувальними властивостями чи залучення інвестицій у їхній розвиток для реабілітаційних потреб. Також слід відзначити, що реабілітаційні потреби практично не інтегровані у стратегії просторового розвитку — плани та програми громад і регіонів, включаючи приморські, рідко враховують цей аспект. Це створює територіальні дисбаланси у доступі до реабілітаційних послуг.

Перелічені проблеми гальмують реалізацію державної політики у сферах сталого розвитку, природокористування, охорони здоров'я та розвитку економіки, в тому числі морської, і вимагають комплексних рішень. І на нашу думку, змогу ефективно реалізовувати концепцію інтегрованого розвитку громад (в тому числі приморських), забезпечувати розвиток реабілітаційної інфраструктури, підвищувати бюджетну стійкість і оптимізувати витрати може надати запровадження дієвого інституціонального механізму резервування ПЛА.

Враховуючи специфіку використання ПЛА, інституціональний механізм їх резервування слід трактувати як систему правових, організаційних, економічних та управлінських інструментів, спрямованих на ідентифікацію, охорону, правове закріплення та цільове використання природних територій і ресурсів з підтвердженими лікувальними властивостями. Такий механізм має координувати взаємодію державних органів, органів місцевого самоврядування, наукових установ, медичних закладів та користувачів ресурсів. Його завданням є запобігання нераціональному використанню та втратам, а також створення умов для розвитку оздоровчої, медичної та реабілітаційної інфраструктури. Ефективний механізм резервування ПЛА повинен гарантувати екологічну безпеку, забезпечувати фінансування програм охорони й відновлення природних ресурсів, а також підтримувати соціальну доступність лікувальних територій для вразливих груп населення.

Узагальнюючи, можна зазначити, що результативне функціонування інституціонального механізму резервування природних лікувальних активів потребує гнучкості та здатності адаптуватися до зовнішніх викликів, стимулювати розвиток відповідних інститутів, враховувати специфіку економічних і екологічних умов окремих територій, а також забезпечувати гармонійне поєднання економічного зростання та збереження довкілля. Такий

механізм повинен характеризуватися дієвістю, ефективністю та відповідністю принципам сталого розвитку у трьох ключових вимірах – екологічному, економічному та соціальному.

Таким чином, аналіз чинної інституційної бази у сфері резервування ПЛА свідчить про її неповноту, відсутність належного нормативного врегулювання та слабку інтеграцію у систему стратегічного планування територіального розвитку. Це зумовлює необхідність формування цілісного підходу, що поєднував би реабілітаційні потреби населення з завданнями просторового розвитку та принципами сталого природокористування.

Ключовими напрямками вдосконалення мають стати: законодавче оформлення спеціального правового режиму для ПЛА; створення національного реєстру цих активів; включення реабілітаційної складової до документів просторового планування; визначення єдиного органу, відповідального за координацію; формування системи фінансування та стимулювання користувачів; запровадження прозорих процедур моніторингу, звітності та громадського контролю.

Реалізація запропонованих заходів дозволить сформувати ефективну й прозору систему управління, орієнтовану на суспільні інтереси, здатну адекватно реагувати на сучасні виклики у сферах охорони здоров'я, реабілітації та регіонального розвитку. Водночас такий підхід сприятиме збереженню унікальних природних ресурсів, підвищенню соціальної стійкості суспільства та активізації економіки відновлення.

Отже, в результаті проведено аналізу можна зробити наступні висновки:

1. Україна володіє значним потенціалом ПЛА, зокрема у прибережних регіонах, однак відсутність механізму резервування обмежує їхнє використання.

2. Формування інституціонального механізму резервування забезпечить збереження ПЛА, їх інтеграцію у просторове планування та розвиток реабілітаційної інфраструктури.

3. Використання ПЛА у контексті морської економіки стимулюватиме реабілітаційний туризм, збільшуватиме доходи місцевих бюджетів і сприятиме соціальній стійкості.

4. Поєднання цілей охорони здоров'я, регіонального розвитку та економіки, в тому числі морської, визначає резервування ПЛА як стратегічний чинник відродження держави й інструмент національної консолідації.

ЛІТЕРАТУРА

Bilokon, O. V. (2023). *Institutional mechanism of nature management in the conditions of economic transformation: Theory, methodology, practice*. Kyiv: Igor Sikorsky KPI. (in Ukrainian)

Land Code of Ukraine of October 25, 2001 No. 2768-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (in Ukrainian)

Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. (2021). National report on the state of the environment in Ukraine. Retrieved from <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/natsionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-pryrodnogo-seredovysshha-v-ukrayini/> (in Ukrainian)

Potapenko, S. A. (2022). Reserving land as an effective function of land fund management in Ukraine. *Actual Problems of Politics*, 70, 60–67. <https://doi.org/10.32782/app.v70.2022.10> (in Ukrainian)

State non-commercial enterprise "Ukrainian Research Institute of Rehabilitation and Balneology of the Ministry of Health of Ukraine". (n.d.). General characteristics of natural healing resources. Retrieved from <https://kurort.gov.ua/zagalna-harakterystyka-pryrodnyh-likuvalnyh-resursiv/> (in Ukrainian)

ВІДРОЖЕННЯ СУДНОБУДУВАННЯ В ПРИЧЕРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ростислав ЗОТЄЄВ, н.с.

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Сектор суднобудування та судноремонту у всьому світі є значним генератором доданої вартості. Як відомо, суднобудування має два основних сегменти - комерційний і військово-морський. В даний час в комерційному суднобудуванні домінують Китай, Японія, Корея, країни Європи; тоді як у військово-морському суднобудуванні переважають США, Китай, ЄС, Японія, Індія. В той же час, слід враховувати, що суднобудівна промисловість стала більш глобальною, ніж локальною, завдяки зростаючому попиту і легкому переміщенню сировини, компонентів, готової продукції по водних шляхах світу. Ринок суднобудування вважається одним з найбільш стратегічних, найстаріших, найбільш відкритих і висококонкурентних ринків світу (Hossain, K. A., & Zakaria, N. M. G., 2017).

Для України найбільш важливим є ринок суднобудування ЄС. Суднобудівна промисловість ЄС налічує приблизно 150 великих верфей, які займаються будівництвом різних типів суден, як цивільних, так і військово-морських, поряд з морськими платформами та іншим морським обладнанням. За даними Європейського агентства морської безпеки (EMSA) [2], у 2023 році приблизно 9% суден в святі було побудовано на верфях ЄС, причому більшість складалася з буксирів/земснарядів (38), рибальських суден (29), генеральних вантажних суден (29) і пасажирських суден (26). Окрім того, у 2023 році у всьому світі було утилізовано (перероблено) загалом 437 суден. З них 22 були демонтовані на заводах з переробки суден ЄС, а чотири судна під прапором ЄС були здані на металобрухт за межами ЄС.

Згідно з “The EU Blue economy report 2025” (European Commission, 2025), у 2022 році сектор згенерував валову додану вартість (ВДВ) у розмірі 19,9 млрд євро, що на 7% більше, ніж у 2021 році. Валовий прибуток зріс на 14% порівняно з попереднім роком. Обороти за 2022 рік, склав 70,7 млрд євро, що на 5% більше, ніж у попередньому році. У 2022 році близько 316 000 осіб були безпосередньо зайняті в цьому секторі (зростання на 2% порівняно з 2021 роком), а середньорічна заробітна плата оцінювалася в 46 400 євро, що на 3% більше, ніж у 2021 році.

У 2023 році, загалом на європейських верфях було розміщено 101 нове замовлення.. Це на 9% більше, ніж у попередньому році, в основному за рахунок зростання попиту на суховантажні судна, на які припало 71 з нових замовлень, і круїзні судна, на які було зафіксовано 11 нових замовлень. Найбільша кількість замовлень у 2023 році припала на Італію з понад 2,7 мільйона бруто-реєстрових тонн (загалом 351 судно), за нею йде Франція з 1,6 мільйона бруто-реєстрових тонн (загалом 10 суден). В основному це пов'язано з верф'ю Fincantieri (Італія), яка є найбільшим будівельником круїзних лайнерів у світі, з 30 суднами на замовлення – приблизно 45% світового портфеля замовлень круїзних суден – і з Chantiers de l'Atlantique, яка має 10 круїзних лайнерів на замовлення. Узагальнююча таблиця виглядає так:

Таблиця 1.

Динаміка сектору суднобудування та судноремонту ЄС

Рік	ВДВ, млрд. євро	Валовий прибуток, млрд. євро	Оборот, млрд. євро	Кількість зайнятих, тис. осіб	Середньорічна заробітна плата, євро
2021	18,02	4,6	67,3	312	42968
2022	19,9	5,2	70,7	316	46400
2023	22,0	6,0	76,0	326	48800

Джерело: перероблено автором на основі (European Environment Agency, 2025).

Сектор суднобудування та ремонту ЄС включає такі підгалузі:

1. Суднобудування: будівництво кораблів і плавучих споруд, будівництво прогулянкових і спортивних човнів, а також ремонт і технічне обслуговування кораблів і катерів;
2. Устаткування та машини: виробництво сталевих та синтетичних канатів, мотузок і сіток; виробництво текстилю, крім одягу; виробництво спортивних товарів; виробництво двигунів і турбін (крім авіаційних); а також виробництво приладів для вимірювання, випробувань і навігації.

Суднобудування створило близько 85% робочих місць і близько 79% ВДВ сектору; в той час як обладнання та машини генерували решту 15% робочих місць і 21% ВДВ.

Ключовими факторами, що сприяють зростанню ринку, є: ВВП, світова морська торгівля, покращення економічного зростання, зростання урбанізації, ціни на викопне паливо та збільшення світового виробництва сталі. Деякі з примітних тенденцій і розробок цієї галузі - це зелені суднобудівні технології, автоматизація в галузі, модульна техніка суднобудування, передове оснащення, подушка безпеки спуску судна, двигуни, що працюють на СПГ/LPG, а також судна, що працюють на сонячних і вітрових батареях. Однак на розширення суднобудівної промисловості можуть вплинути посилення конкуренції, екологічні норми, посилення глобалізації і політична і фінансова нестабільність.

На жаль, протягом війни суднобудівна та судноремонтна галузь України зазнала величезних втрат (наприклад, див.(Melnychuk, D., 2025). В той же час, на нашу думку, для Причорноморського регіону (а саме Одеської, Миколаївської та Херсонської областей) сектор суднобудування та судноремонту може знову стати містоутворюючим (згадаємо Корабельний та Заводський райони м. Миколаїв, Корабельний район м. Херсон та селище Судноремонтного заводу в м. Одеса) та потужним драйвером економічного розвитку регіону. На наш погляд, саме з цих галузей повинно починатися відродження морської економіки країни. У випадку з судноремонтом йдеться переважно про експорт послуг, адже великого вітчизняного флоту практично немає. При цьому в обороті судноремонтних підприємств задіяні значні валютні та гривневі ресурси. Спеціалізовані мобільні групи українських фахівців з судноремонту судового устаткування та двигунів вже сьогодні є дуже затребувані на судах іноземних судновласників. В той же час інвестиції в розвиток суднобудування (відродження верфей у Миколаєві та Херсоні, СРЗ в Одесі, Чорноморську та Кілії, відновлення роботи заводу «Кузня на Рибальському» тощо) генеруватимуть імпортні вантажопотоки різних комплектуючих: електричних та дизельних судових двигунів, лакофарбових матеріалів, різноманітної продукції судової електроніки, гідравліки, автоматики та ін. Адже значна частина корабельного обладнання, необхідного за міжнародними Конвенціями, в Україні поки що не виробляється. Ці інвестиції створять значну кількість високооплачуваних робочих місць для кваліфікованих фахівців: зварювальників, трубопровідників, електриків, слюсарів, токарів, столярів тощо. Безумовно виникне велика кількість дрібних приватних підприємств сфери послуг: кетерингу, тестувальників судового обладнання, постачальників, монтажників тощо, буде розвиватись підготовка кадрів за затребуваними спеціальностями. Тим більше, що в прибережних регіонах до сих пір є профільні учбові суднобудівні заклади та зберігаються традиції морського суднобудування.

Крім прямих інвестицій у вигляді, наприклад, пільгових кредитів саме на придбання верстатів і обладнання останніх поколінь, всілякої підтримки державно-приватного партнерства, необхідно сформулювати пакет державних замовлень для цих підприємств: очевидно, що після закінчення війни спочатку переважатиме військове кораблебудування. Крім того, існують певні можливості для отримання пільгового кредитування ЄС на будівництво суден з використанням екологічно чистого палива (European Investment Bank, 2025). Питання створення підприємства з утилізації суден в Україні (які не дуже часто зустрічаються в ЄС), потребує додаткового опрацювання, але на погляд фахівців є перспективним. Буде необхідним подальший розвиток мереж енерго- та водопостачання

суднобудівних підприємств, що спричинить подальший розвиток енергогенеруючих потужностей та енергетичних мереж на півдні України. Саме таким шляхом рухались після закінчення війни такі визнані сьогодні лідери світового суднобудування як Японія, Південна Корея, Китай. Потрібна лише політична воля.

Тези наукової доповіді підготовлені за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

Література

1. European Commission (2025). *The EU Blue economy report 2025: Shipbuilding and repair*. Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://op.europa.eu/webpub/mare/eu-blue-economy-report-2025/blue-economic-sectors/shipbuilding-and-repair.html>
2. European Environment Agency. (n.d.). *Transport*. Retrieved September 15, 2025, from <https://water.europa.eu/marine/europe-seas/activities/transport>
3. European Investment Bank. (2025, July 10). EU expands support for Ukraine with new financing of almost €600 million for energy, transport and business resilience. [Press release]. Retrieved from <https://www.eib.org/en/press/all/2025-282-eu-expands-support-for-ukraine-with-new-financing-of-almost-eur600-million-for-energy-transport-and-business-resilience>
4. Hossain, K. A., & Zakaria, N. M. G. (2017). A study on global shipbuilding growth trend and future forecast. *Procedia Engineering*, 194:247-253. Doi: [10.1016/j.proeng.2017.08.142](https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.08.142)
5. Melnychuk, D. (2025, April 28) The shelling of a shipbuilding enterprise in Mykolaiv caused losses of over \$1 billion. *MykVisti*. Retrieved from <https://nikvesti.com/news/business/304348-obstril-sudnobudivnogo-pidpriemstva-u-mykolaievi-zavdav-zbitkiv-na-ponad-1-mlrd>

УДК 332.1/ 336.14:352

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ПОКАЗНИКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ

Вячеслав ФАДЄЄВ, аспірант

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Сучасний стан адміністративно-територіального устрою Одеської області затверджено у 2020 році. Відповідно до офіційних документів (Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад, 2020) до складу області входить 91 територіальна громада включно з обласним центром містом Одеса. Одними з ключових завдань державної політики щодо регіонального розвитку (Про засади державної регіональної політики, 2015) визначено створення умов для збалансованого розвитку регіонів, підвищення рівня життя населення та додержання гідного рівня соціальних стандартів.

Однак, як свідчить дослідження окремих бюджетних показників, місцеві бюджети більшості територіальних громад Одеської області є дотаційними та отримують базову дотацію з державного бюджету. Це свідчить про те, що рівень надходжень до місцевого бюджету від сплати податку на доходи фізичних осіб (далі ПДФО) у перерахунку на одну особу нижче середнього показника в Україні. Опосередковано це може бути наслідком недостатньої кількості офіційно зареєстрованих робочих місць у межах територіальної громади (далі ТГ), недостатнім рівнем оплати праці, або сукупністю обох цих факторів. В свою

чергу недостатній рівень надходжень від сплати ПДФО до місцевого бюджету громади свідчить про недостатність результативно функціонуючих ланцюгів утворення доданої вартості в межах ТГ.

Одним з ключових природних ресурсів Одеської області є узбережжя Чорного моря, значна протяжність якого у південно-східній частині області, утворює можливості для розвитку різних напрямків господарської діяльності. Аналіз структури адміністративно-територіального устрою Одеської області на базовому рівні демонструє, що безпосередній доступ до моря, тобто частину узбережжя у своїх межах мають 14 ТГ, з яких 3 ТГ мають розвинену портову інфраструктуру. Опосередкований доступ до Чорного моря через лимани та річку Дунай мають 10 ТГ, з яких 6 ТГ мають портову інфраструктуру у тому чи іншому вигляді. Таким чином приморські ТГ Одещини, за пропонованими ознаками, можна поділити на чотири категорії:

- ТГ, які мають безпосередній доступ до узбережжя Чорного моря, та не мають портової інфраструктури;
- ТГ, які мають безпосередній доступ до узбережжя Чорного моря, та мають портову інфраструктуру;
- ТГ, які не мають безпосереднього доступу до узбережжя Чорного моря, але мають можливість такого доступу через лимани та річку Дунай та не мають портової інфраструктури;
- ТГ, які не мають безпосереднього доступу до узбережжя, та мають портову інфраструктуру.

Аналіз даних наведених у таблиці 1 свідчить, що найбільш прискіпливої уваги потребують територіальні громади віднесені до умовних категорій:

- ТГ, які мають безпосередній доступ до узбережжя Чорного моря, та не мають портової інфраструктури;
- ТГ, які не мають безпосереднього доступу до узбережжя, та мають портову інфраструктуру.

Таблиця 1

**Окремі показники функціонування приморських територіальних громад
Одеської області за умовними категоріями**

Категорія ТГ	Кількість ТГ (од.)	Площа території (км. кв.)	Кількість населення (осіб)	Базова дотація на 2025 рік (т. грн.)
1	2	3	4	5
Мають прямий доступ до узбережжя, але не мають портів	11	2 188,3	112 662	163 778,4
Мають прямий доступ до узбережжя, та мають порти	3	295,2	1 122 452	0
Мають опосередкований доступ, але не мають портів	4	1 402,8	74 509	40 220,8
Мають опосередкований доступ, та мають порти	6	2 719,3	240 605	159 973,5
Загалом по категоріях	24	6 605,6	1 550 228	363 972,7

Складено автором на базі використання: (Децентралізація в Україні, 2020), (Про Державний бюджет України на 2025 рік, 2024).

Перша з категорій ТГ, яка потребує уваги, характеризується диспропорційним розподілом площі та чисельності населення, що в цілому притаманно всім ТГ Одеської області. Більшість ТГ у категорії, а саме 6 одиниць, належить до Білгород-дністровського адміністративного району, 4 до Одеського та 1 до Ізмаїльського району. Громади, які віднесені

до цієї категорії займають 6,81% площі Одеської області, в них мешкає 4,76% населення області. А показник щільності населення менший на 30,2% ніж у середньому по області. Громади отримують частку базової дотації 13,01% від загальної суми по області, показник дотаційності у 2025 році на одну особу складає 1453,7 грн, що на 19,89% перевищує середній показник базової дотації на одну особу серед громад області, які отримують базову дотацію. Таким чином приморські громади Одещини які мають безпосередній вихід до моря, але на мають портової інфраструктури в середньому мають нижчу щільність населення при більш високому рівні дотаційності місцевих бюджетів. Це свідчить про недостатньо результативне використання наявного природного ресурсу з метою економічного розвитку.

В свою чергу у другій категорії ТГ спостерігається певна неоднорідність, базову дотацію з 6 ТГ отримують лише 4 ТГ, з яких 3 ТГ знаходяться у Ізмаїльському районі та мають портову інфраструктуру на річці Дунай, та 1 ТГ у Білгород-дністровському районі. В цілому, громади віднесені до цієї категорії займають 8,46% території області, на якій мешкає 10,16% від загальної чисельності населення, при цьому дотаційність у середньому по категорії складає 664 грн, що на 45,17% нижче ніж у середньому по області. Однак враховуючи, що не всі ТГ у категорії є дотаційними, а показник дотаційності на одну особу виключно дотаційних ТГ складає 999,08 грн, тобто лише на 17,62% нижче ніж у середньому по області. Аналіз свідчить, що попри значний трудовий капітал, розвинену інфраструктуру та зростаючий вантажообіг портів Дунаю після 2022 року, використання потенціалу Чорного моря з метою економічного розвитку не можна вважати достатньо результативним.

Загалом приморські ТГ за всіма пропонованими категоріями займають площу 6 605,6 км. кв. або 20,55% від загальної площі області, а населення складає 1 550 228 осіб, або 65,46% від загальної чисельності населення області. Такі показники свідчать про важливе місце приморських ТГ в економічній системі області та вагомий трудовий потенціал який міститься у громадах. Проте попри всі позитивні аспекти щодо наявного потенціалу, динаміка економічного розвитку лишається недостатньою та потребує інтенсифікації та прискіпливої уваги з боку науковців, підприємців та влади різних рівнів.

На думку автора стан економічного розвитку приморських територіальних громад Одеської області знаходиться на недостатньому рівні, за виключенням громад в межах яких розташовані крупні морські порти. Більшість громад не використовує наявні ресурси достатньо результативно з метою економічного розвитку, що свідчить про необхідність зміни підходів до економічного розвитку. Але, адміністративні заходи щодо розвитку, на кшталт коригування існуючої територіальної конфігурації громад недостатньо обґрунтовані оскільки займають занадто багато часу та потребують суттєвих людських та фінансових ресурсів. Розвиток приморських територій та громад Одещини має здійснюватися з акцентом на економічний розвиток господарських систем з максимально результативним використанням наявного природного, людського та інфраструктурного потенціалу.

Висновок. Розвиток приморських територіальних громад Одеської області є важливим та актуальним науково-прикладним завданням, яке полягає у ретельному дослідженні аспектів наявності або першопричин недостатньої інтенсивності економічного розвитку, в тому числі і кожної окремої громади, та пошуку механізмів результативного використання наявного потенціалу з метою розвитку господарських систем та підвищення якості життя населення. В контексті реалізації державної регіональної політики одним з варіантів інтенсифікації економічного розвитку може бути утворення та розвиток територіально-господарських систем (Фадєєв В.А., 2025) приморських територіальних громад. Але будь які підходи щодо інтенсифікації економічного розвитку потребують створення передумов та впровадження відповідних змін на всіх адміністративних рівнях, визначення та формулювання яких має стати завданням подальших досліджень у цьому напрямку. Однак, на думку автора вісью всіх аспектів розвитку є економічний розвиток спрямований на підвищення рівня добробуту людей з врахуванням широкого кола інтересів, зокрема державних, громадських, приватних та особистих інтересів. Тому, впровадження будь яких підходів та змін щодо розвитку територіальних громад та регіонів повинно базуватись на економічному розвитку.

Література

1. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Одеської області. Розпорядження Кабінету Міністрів України №720-р, (2020). Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/720-2020-p#text>
2. Про засади державної регіональної політики. Закон України, №156-VIII (2015). Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19#text>
3. Територіальні громади. (2020). Децентралізація в Україні. <https://decentralization.gov.ua/newgromada>
5. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України, №4059-IX, (2025) Україна Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/4059-20#Text>
6. Фадєєв, В. А. (2025). СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКА СИСТЕМА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА БАЗОВОМУ РІВНІ. Інвестиції: практика та досвід, (4), 188–194. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.4.188>

УДК 502.33 : 330.1

ЕКОСИСТЕМНІ АКТИВИ ТА ПІДХОДИ ДО ЇХ ОЦІНЮВАННЯ

Лариса НЕКРАСЕНКО, к.б.н., доцент,

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м. Одеса

Природокористування завжди було у центрі економічних взаємин. Враховуючи високу вразливість та проблематичність відновлення більшості природних ресурсів перед економістами постало питання систематизації та формалізації інформації для встановлення прав та обов'язків користувачів по відношенню до природи. Ще в 1999 році Пол Хокен, Еморі Ловінс і Л. Хантер Ловінс (Hawken, Lovins, & Lovins, 1999) відзначали, що економіка не може служити надійним провідником доти, доки природний капітал не буде поміщений на баланс компаній, країн та світу. Крім того, все частіше виникав сумнів щодо ефективності ВВП для вимірювання економічних показників прогресу та добробуту в державному масштабі. І все частіше почало обговорюватися питання пошуку показників, які включають соціальні та екологічні витрати або переваги. У 2012 році Організація Об'єднаних Націй (2012) надала природному капіталу рівний статус із ВВП та офіційно відкрила еру обліку природного капіталу. А у 2021 році Статистична комісія Організації Об'єднаних Націй прийняла статистичний стандарт еколого-економічного обліку екосистемних активів SEEA EA згідно якого складовими природного капіталу є природні активи, їх похідними – екосистемні послуги (United Nations, 2021; NCAVES & MAIA, 2022).

Детальний аналіз методології оцінювання екосистемних активів SEEA EEA проведено Obst, С., Hein, L. та Edens, В. (Hein, Obst, Edens, & Remme, 2015). В Україні питання компенсації екосистемних послуг обґрунтовують І. П. Соловій та М. П. Мельникович (Soloviy, Nijnik, Deuneка, & Melnykovych, 2017). Питанням методології оцінювання екосистемних активів присвячено роботи О. Веклич, М. Ільїної, І. Патоки та інших (Веклич, 2021; Ільїна & Шпильова, 2021; Патока, 2021).

Таким чином позначено скелет майбутньої формалізації взаємин людини та природи. Залишилося тільки визначитися зі способом обліку всіх цих складових, з оцінкою ступеня їх використання та способами відновлення. Це виявилось дуже не простим завданням. Однією з причин цього є ряд невизначеностей у вимірах та оцінці екосистемних активів та екосистемних послуг. У стандарті SEEA систематизовано ці невизначеності наступним чином:

- 1) невизначеність, пов'язана з вимірюванням екосистемних послуг та екосистемних активів у фізичному вираженні;
- 2) невизначеність в оцінці екосистемних послуг та активів;
- 3) невизначеність, пов'язана з динамікою екосистем та змінами в потоках екосистемних послуг;
- 4) невизначеність щодо майбутніх цін та вартості екосистемних послуг.

Для оцінювання товарів і послуг в системі національних рахунків використовують два основні методи:

- а) метод ринкових цін;
- б) метод витрат на виробництво.

Але не завжди є доступними ціни на екосистемні послуги, і не всі послуги які надають екосистеми можуть продаватись на ринках. У випадку коли немає цін на ринках послуг в екосистемному обліку використовується метод «дисконтованої теперішньої вартості очікуваних майбутніх доходів». Тому для екосистемного обліку в стандарті SEEA EA було прийнято підхід NPV до оцінки екосистемних активів. В екосистемному обліку цей підхід застосовується шляхом агрегування NPV очікуваних майбутніх доходів для кожної екосистемної послуги, що надається екосистемним активом. Використання підходу NPV означає, що вартість екосистемного активу пов'язана з його здатністю надавати екосистемні послуги та тим, як ця здатність, як очікується, зміниться в майбутньому.

Щоб отримати оцінку грошової вартості екосистемного активу на певний момент часу, необхідно оцінити чисту наведену вартість суми майбутніх потоків екосистемних послуг які надає даний актив. Для цього потрібне розуміння тривалості надання екосистемних послуг у майбутньому. Якщо актив екосистеми використовується стабільно, тобто без погіршення стану екосистеми, термін служби активу буде нескінченним.

Крім того, необхідно визначитися зі ставкою дисконтування грошових потоків. Це ще одна невизначеність. Якщо передбачається, що ціни на екосистемні послуги залишаться незмінними протягом терміну служби активів, необхідно використовувати реальну чи ринкову ставку дисконтування. І навпаки, якщо майбутня динаміка цін на екосистемні послуги безпосередньо оцінюється та включається до розрахунків, слід використовувати номінальну ставку дисконтування.

Надалі необхідно визначити грошову вартість деградації екосистеми. Передбачається, що найбільш очевидним є те, що деградацію слід приписати економічній одиниці, яка її викликала.

Одним з методичних підходів до оцінки деградації екосистемних активів є витратний підхід – тобто розрахунок витрат на відновлення (обслуговування). При такому підході проводиться оцінка витрат, які будуть потрібні для відновлення екосистеми до її стану на початку звітного періоду. У свою чергу накопичені неоплачені витрати на відновлення є пасивом і являють собою екологічний борг.

Підхід полягає у тому, що вартість деградації екосистеми дорівнюватиме зміні чистої наведеної вартості екосистемного активу, крім змін вартості, які пов'язані з економічною чи людською діяльністю.

Однією з основних життєво важливих екосистемних послуг є виділення кисню та поглинання вуглекислого газу деревними насадженнями. Питання полягає в тому, як оцінити цю послугу, що надається деревами, які розглядаються як активи. На нашу думку оцінка екосистемних послуг поглинання повинна базуватись на економічній оцінці вартості поглинання, або дорівнювати витратам на вирощування 1 га деревних насаджень.

Ми пропонуємо наступний алгоритм розрахунку вартості послуги поглинання. Відповідно до обраної нами концепції вона повинна дорівнювати витратам на вирощування 1 га деревних насаджень.

1 га деревних насаджень поглинає x т CO₂. Загальна площа лісів S га поглинає U млн. т CO₂ (формула 1):

$$U = S \text{ млн. га} * x \text{ т/га} \quad (1)$$

Всього викидів CO₂ P_c млн. т

$$N = U_c - P_c \quad (2)$$

N - це нездійснена послуга поглинання яку необхідно надолужити млн. т (формула 2)

Уникнути різниці N можна за умови вирощування штучних насаджень (формула 3), наприклад, площею S_n :

$$S_n = V_x * N, \quad (3)$$

де V_x - поглинання що здійснює 1 га насаджень.

Майбутню кількість накопиченого поглинання чи виділення можна порахувати з використанням функції майбутньої вартості (формула 4).

$$FVY_i = Y \times \left(\frac{(1+r)^n - 1}{r} \right) \quad (4)$$

В якості ставки компаундингу можна взяти щорічне середнє відхилення від базового року (формула 5).

$$r = \frac{(Y_i - Y_0)}{Y_0} \quad (5)$$

Якщо врахувати, що річна вартість вирощування нової ділянки деревних насаджень складають приблизно 1000 грн на га насаджень то можна порахувати чисту приведену вартість нездійснюваного поглинання з одного га.

Вартість нездійсненого поглинання C (формула 6):

$$C = I * S_n, \quad (6)$$

де I - витрати на вирощування, грн/га;

S_n - площа насаджень, млн. га

Майбутня вартість нездійсненого поглинання становитиме (формула 7):

$$FVC_i = C \times \left(\frac{(1+r)^n - 1}{r} \right) \quad (7)$$

В свою чергу чиста приведена вартість нездійснюваного поглинання з одного га становитиме (формула 8):

$$NPV = -C_0 + \sum (C_n / (1+r)^t) \quad (8)$$

Використання підходів на основі потенційних витрат на відновлення для оцінки деградації послуги поглинання може надати цінну інформацію для політичних цілей. Оцінка цих витрат може дати уявлення про масштаби обговорення деградації, особливо коли обговорення обертається навколо ресурсів, необхідних для підтримки стану рівноваги. Також може бути корисно з аналітичної точкою зору порівняти передбачувані витрати на відновлення з фактичними витратами на підтримання екосистеми. Коли ці витрати порівнюються з фактичними змінами у стані екосистеми, ймовірно, з'явиться деяка корисна інформація для обгрунтованого прийняття рішень.

Тези наукової доповіді підготовлені за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

Література

1. Hawken, P., Lovins H., & Lovins, A. (1999). *Natural Capitalism: Creating the Next Industrial Revolution*. New York: Little, Brown & Company.
2. United Nations (2021). *System of Environmental-Economic Accounting - Ecosystem Accounting (SEEA EA)*. <https://seea.un.org/ecosystem-accounting>
3. NCAVES and MAIA (2022). *Monetary valuation of ecosystem services and ecosystem assets for ecosystem accounting: Interim Version 1st edition*. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, New York.

4. Hein, L., Obst, C., Edens, B., Remme, R. (2015). Progress and challenges in the development of ecosystem accounting as a tool to analyse ecosystem capital. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 14. 86-92.

5. Soloviy, I. P., Nijnik, M., Deyneka, A. M. & Melnykovych M. P. (2017). Reimagining forest policy, institutions and instruments through concepts of ecosystem services and social innovations: a focus on Ukraine. *Науковий вісник НЛТУ України*, 27 (8), 82-87.

6. Веклич, О. О. (2021). Рамковий концепт оцінювання екосистемних активів територіальних громад. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 9 (28), 43-49. DOI: 10.37100/2616-7689.2021.9(28).6

7. Ільїна, М.В., & Шпильова, Ю.Б. (2021). Значення екосистемних активів для забезпечення сталого розвитку територій. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 4 (31), 93-98. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/31_2021/17.pdf

8. Патока, І. (2021). Екосистемні активи природоохоронних територій громад: підходи до оцінювання. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 10(29), 51–60.

УДК 339.972

ІНДИКАТИВНЕ ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЦИРКУЛЯРНОСТІ ВТОРИННИХ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Олена ГУБАНОВА, д.е.н., проф.

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Поряд зі складною політичною та соціально-економічною ситуацією, величезними збитками від воєнних дій, сучасний стан економіки України характеризується низкою викликів, серед яких домінують: обмеженість ресурсного забезпечення, потреба в інноваційних підходах до реалізації господарських практик та невирішеність багатьох екологічних проблем, насамперед, в сфері утворення та накопичення відходів.

В умовах повоєнного економічного відновлення країни особливої актуальності набуває необхідність перегляду традиційних моделей виробництва та споживання на користь циркулярної економіки, яка спрямована на більш ефективне використання ресурсів, скорочення обсягів продукування відходів, зниження негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Притаманні циркулярній трансформації системне відновлення, багаторазове повторне використання та раціональне споживання природної сировини впливають на рівень конкурентоспроможності та екологічності господарювання, прискорюють досягнення цілей сталого розвитку та мають активізувати відновлення та зростання української економіки в повоєнний період.

Отже, враховуючи безумовну необхідність впровадження принципів економіки замкненого циклу в існуючі ланцюжки створення вартості, на особливу увагу заслуговує оцінювання потенціалу циркулярності відходів, придатних до вторинного ресурсокористування. Саме в цьому й полягає мета даного дослідження. Її досягнення, поряд з визначення сутності та структури потенціалу циркулярності вторинних матеріальних ресурсів, потребує для його оцінювання наявності відповідного методичного забезпечення.

Наявність циклів обертання матеріалів в ланцюзі створення вартості обумовлює можливість подовшити час знаходження матеріального ресурсу в економічній системі в залежності від кількості обертів та тривалості кожного з них.

Збереження цінності вторинних матеріальних ресурсів в процесі їх обертання в економічній системі може відбуватися за рахунок використання потенціалів створення вартості з відходів, придатних до циркулярності, до яких відносять (Shevchenko, & Kronenberg, 2020):

- потенціал внутрішнього кола (*power of the inner circle*), який базується на мінімізації витрат матеріалів за принципом «чим менше коло (менша потреба у зміні виробу та більш швидко його повернення до використання), тим вище економія ресурсів, менше утворення відходів та забруднення довкілля»;
- потенціал тривалості обертів (*power of circling longer*), який характеризує максимізацію кількості послідовних циклів та тривалості кожного з них;
- потенціал каскадного використання (*power of cascading use*), який проявляється у детермінованій послідовності повторного використання відходів у ланцюжку створення вартості при переході від однієї фази виробництва до наступної;
- потенціал «чистого циклу» (*power of pure circles*), який передбачає підвищення продуктивності ресурсу при збереженні рівня якості продукції за рахунок використання безпечних нетоксичних матеріалів.

На даний час формування методичного ландшафту оцінки циркулярних процесів в економіці здійснюється на основі індикативного підходу, який передбачає застосування як кількісних, так і якісних індикаторів, що надають достатній масив інформації про циклічність на глобальному, макро-, мезо- та мікрорівні господарського управління.

Найбільш поширеним показником оцінки циркулярної економіки на глобальному рівні є індикатор глобальних ресурсів (GRI), який поєднує субіндикатори дефіциту, доступність та можливість вторинної переробки ресурсів (Adibi, Lafhaj, Yehya, & Payet, 2017).

Індикатори оцінки циркулярних трансформацій на рівні державного і місцевого управління є корисними для підтримки рішень у таких сферах та видах діяльності, як торгівля, екологічна політика, стратегії сталого розвитку, національні програми збереження ресурсів довкілля.

На мезорівні оцінювання циркулярних процесів дозволяє отримати необхідну інформацію на рівні регіонів, окремих галузей та їх об'єднань, кластерів тощо. Система мезоіндикаторів, які зосереджені на виявленні резервів підвищення ефективності використання ресурсів в окремих секторах національної економіки або сферах споживання, може доповнюватися системою конкретних індикаторів соціального, екологічного та економічного стану регіону або специфічної групи продуктів. Індикатори мікрорівня характеризують результативність циркулярних перетворень на рівні компанії або окремого бізнесу, диференціюють інформацію стосовно конкретних видів ресурсів або локальних програм розвитку господарських відносин на засадах циркулярності (Кузьома, & Довгаль, 2023).

Базовим індикатором, за яким оцінюється досягнутий прогрес у розвитку циркулярної економіки в країнах ЄС, є кількість відходів та обсяги їх переробки. На європейському просторі також застосовується індикатор, який характеризує масштаби використання вторинних матеріальних ресурсів за видами економічної діяльності. Коефіцієнт використання перероблених матеріалів визначає частку повторно перероблених ресурсів у загальному обсязі попиту на матеріали. Також ще одним показником, який є базовим при оцінці рівня циркулярності, постає коефіцієнт циклічності, що показує співвідношення кругового використання матеріальних ресурсів до загальної їх кількості (Eurostat, n.d.).

Більш конкретизоване відстеження та детальнішу оцінку потоків матеріалів всередині економічних об'єднань, територій, а також визначення типів матеріалів і секторів або сфер споживання і виробництва забезпечують індикатори оцінки циркулярної економіки на мезорівні; серед них виділяють показники рівня розвитку циркулярних процесів (коефіцієнт циклічного використання матеріалів, обсяги та вартість матеріальних потоків, частка відновлювальних джерел енергії галузі або регіону).

Спектр індикаторів оцінки циркулярності на рівні галузі та видів економічної діяльності має свою специфіку та окремі методичні підходи. Наприклад, при оцінюванні циркулярності на регіональному рівні перевага надається інтегральним коефіцієнтам, які використовуються у європейській практиці та ґрунтуються на засадах сталого розвитку (індекс розвитку циркулярної економіки, індекс ефективності циркулярної економіки, система регіональних індексів циркулярної економіки, індекс циркулярного використання матеріалів).

Згідно нового плану розвитку циркулярної економіки Євросоюзу пріоритетом визначено мікрорівень управління циркулярними процесами. Мікроіндикатори циркулярного переходу пропонується використовувати для оцінки циклічності продукту або системи, що означає здатність зберігати як кількість, так і якість матеріалу, а також ефективність, з якою компанія може перейти від лінійної до циклічної бізнес-моделі. Найбільш відомі методики для оцінки рівнів циркулярності матеріалів та компаній розроблено Фондом Ellen MacArthur (Ellen MacArthur Foundation, 2015). Поряд з сильними сторонами більшості відомих методичних підходів оцінювання циркулярних перетворень в мікроекономічних системах (наприклад, системний підхід до аналізу різних аспектів циркулярності компаній, їх продукції; увага до проблем переробки товарів наприкінці життєвого циклу; оцінка прогресу бізнесу в напрямі здійснення циклічної трансформації), їм притаманні складність та трудомісткість визначення індикаторів циркулярності.

З огляду на те, що здатність відходів до вторинного використання може вимірюватися шляхом оцінювання відповідних потенціалів збереження їхньої цінності, як-то потенціал внутрішнього кола, потенціал тривалості оборту, потенціал каскадного використання та потенціал «чистого циклу», з яких складається загальний потенціал циклічності техногенного циклу оборнення відходів, в якості індикаторів циркулярності вторинних матеріальних ресурсів доцільно розглядати показники, що відображають прояв циклічності в кожному з перелічених потенціалів. Система індикаторів оцінювання потенціалу збереження цінності відходів на засадах циркулярності наведена в Таблиці 1.

Таблиця 1

Індикатори оцінювання потенціалу циркулярності вторинних матеріальних ресурсів

№ п/п	Показник (індикатор)	Складова потенціалу циклічності ВМР	Процеси, що забезпечують циркуляцію відходів
1	Коефіцієнт повторного використання продукції	Потенціал внутрішнього кола	Повторне використання, ремонт, відновлення, модернізація, перепрофілювання продукції, рециклінг, утилізація відходів
2	Доля відремонтованої продукції		
3	Коефіцієнт відновлення продукції		
4	Коефіцієнт модернізації продукції		
5	Коефіцієнт перепрофілювання продукції		
6	Коефіцієнт рециклінгу відходів		
7	Коефіцієнт утилізації відходів		
8	Кількість обертів відходів	Потенціал тривалості оборту	Максимізація кількості циклів обертання продукції/відходів та їхньої тривалості
9	Тривалість оборту відходів		
10	Кількість сегментів ресурсного циклу	Потенціал каскадного використання	Диверсифікація повторного використання відходів у ланцюжку створення вартості
11	Коефіцієнт знешкодження відходів	Потенціал «чистого циклу»	Видалення токсичних компонентів з відходів

Запропоновані індикатори оцінювання потенціалу циркулярності вторинних

матеріальних ресурсів можуть бути застосовані на всіх рівнях управління відходами, придатними до вторинного використання, проте не забезпечують можливість проведення його комплексної оцінки, оскільки відбивають виключно організаційно-економічний аспект кругової трансформації.

Література

1. Shevchenko, T. & Kronenberg, J. (2020). Management of material and product circularity potential as an approach to operationalise circular economy. *Progress in Industrial Ecology*, 14(1), 30-57. <https://doi.org/10.1504/PIE.2020.105193>
2. Adibi, N., Lafhaj, Z., Yehya, M. & Payet J. (2017). Global Resource Indicator for life cycle impact assessment: applied in wind turbine case study. *Journal of Cleaner Production*, 165, 1517-1528. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.07.226>.
3. Кузьома, В.В. & Довгаль, О.В. (2023). Застосування індикаторів оцінки циркулярної економіки. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*, 4, 75-79. <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2023-4-12>
4. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
5. *Circularity indicators: an approach to measuring Circularity*. Ellen MacArthur Foundation (2015). <https://content.ellenmacarthurfoundation.org/m/5df196c8314ff61f/original/CircularityIndicators-Project-Overview.pdf>

УДК 504.03:332.1:502.4:352

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «КУЯЛЬНИЦЬКИЙ» ЯК РУШІЙ КОНСОЛІДАЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИЛЕГЛИХ ГРОМАД

Ангеліна ДОКУС, канд. геогр. наук,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Створення ефективної мережі природно-заповідного фонду є одним із ключових завдань сталого розвитку України, особливо в контексті євроінтеграційних процесів та необхідності відновлення економіки після воєнних дій. Національний природний парк «Куяльницький» є природоохоронною територією загальнодержавного значення, розташованою в межах Березівського та Одеського районів Одеської області поблизу узбережжя Чорного моря. Парк був створений згідно з Указом Президента України від 1 січня 2022 року з метою збереження, відтворення та раціонального використання унікальних природних комплексів у басейні Куяльницького лиману.

Територія Парку охоплює різноманітні ландшафти, включаючи степові та лучні ділянки, а також солончакові угруповання. Куяльницький лиман є середовищем існування для рідкісних видів тварин та служить місцем зупинки для численних перелітних птахів.

Куяльницький лиман, як центральний об'єкт Парку, є водним об'єктом з унікальними лікувальними властивостями, які часто порівнюють із Мертвим морем. За різними економічними розрахунками вартість запасів лікувальних грязей Куяльницького лиману в сукупності зі вмістом солей в його ропі складає мільярди доларів США (Докус, 2015).

Лиман відомий своїми унікальними лікувальними грязями (пелоїдами) та високомінералізованою ропою. Ці природні ресурси мають значну оздоровчу цінність, допомагаючи в лікуванні низки захворювань, зокрема, опорно-рухового апарату, нервової системи та шкіри. Унікальний природний ресурсно-рекреаційний потенціал Куяльницького лиману використовується в лікувальній практиці курорту «Куяльник» вже понад 170 років.

Але екосистема Куяльницького лиману не лише унікальна, але й вразлива. Зміни клімату та значне антропогенне навантаження впливають на якість лікувальних грязей та ставлять під загрозу існування лиману. Через активну нерегульовану антропогенну діяльність на водозборі Куяльницького лиману, вплив кліматичних змін, відсутність ефективної системи комплексного інтегрованого управління природокористуванням за басейновим принципом, природні ресурси водойми знаходяться під загрозою повної або часткової втрати (Докус, 2015).

Саме тому, створення Національного природного парку «Куяльницький» стало ключовим інструментом для збереження унікальної екосистеми лиману, розвитку сталого екологічного та лікувально-рекреаційного туризму в регіоні.

Основними завданнями Парку є: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів; створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів; проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів; проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

Загальна площа Парку становить 10 800 гектарів. Його територія включає землі, що надані Парку в постійне користування, а також землі, які використовуються іншими землекористувачами, що робить його ключовим елементом у консолідації зусиль різних громад для збереження природної спадщини.

Враховуючи важливість збереження рекреаційного потенціалу Куяльницького лиману, як головної цінності Національного природного парку «Куяльницький», особливого значення набуває застосування організаційних та економічно обґрунтованих рішень щодо його збереження та відновлення.

Теоретичні основи консолідації ресурсного потенціалу територіальних громад базуються на концепції спільного використання ресурсів, розробленій Е. Остром (Ostrom, 1990). Європейський досвід свідчить про ефективність кластерного підходу до розвитку природоохоронних територій (European Environment Agency, 2020). В українському науковому дискурсі питання ролі природоохоронних територій досліджували М.А. Голуб (Голуб, 2019), В.С. Міщенко (Міщенко, & Білявський, 2018), О.О. Веклич (Веклич, 2020) та інші.

Для забезпечення ефективної взаємодії пропонується модель «Hub and Spoke», де Національний природний парк «Куяльницький» виступає як координаційний центр (Hub), а територіальні громади – як активні учасники (Spokes). Ця модель дозволяє зберегти автономію громад, ефективно координувати ресурси та уникнути дублювання функцій, що відповідає практикам європейських біосферних резерватів (UNESCO MAB Programme, 2021).

Функції координаційного центру (Hub) можуть включати: стратегічне планування розвитку регіону з урахуванням природоохоронних пріоритетів; координація наукових досліджень та гідро-екологічного моніторингу; розробка єдиних стандартів природокористування; залучення міжнародного фінансування та експертизи.

Функції громад-учасників (Spokes) – впровадження природоохоронних заходів на місцевому рівні; розвиток туристичної інфраструктури відповідно до екологічних стандартів; надання послуг відвідувачам Парку; участь у моніторингу стану навколишнього середовища.

Перевагами моделі є збереження автономії територіальних громад, ефективна координація ресурсів без дублювання функцій, гнучкість адаптації до змінних умов, масштабованість на інші природоохоронні території. Парк має потенціал стати ефективним інструментом консолідації ресурсів, який дозволяє поєднати природоохоронні цілі з завданнями соціально-економічного розвитку регіону.

На сьогодні, в Національному природному парку «Куяльницький» ще не розроблено Стратегію розвитку Парку та співпраці з прилеглими територіальними громадами. Автором даного дослідження запропоновано розробку Стратегічних орієнтирів розбудови

Національного природного парку «Куяльницький», що включає комплексний аналіз законодавчих, інституційних, соціальних, організаційних та економічних передумов розбудови Парку; аналіз найкращих сучасних вітчизняних та закордонних практик управління об'єктами природно-заповідного фонду; надання організаційних та економічно обґрунтованих пропозицій щодо збереження та відновлення Куяльницького лиману; розробка стратегічних орієнтирів розбудови Національного природного парку «Куяльницький» з врахуванням ключових елементів стратегічного планування та принципів сталого розвитку.

Дані Стратегічні орієнтири можуть бути вагомим підґрунтям для розробки безпосередньо Стратегії розвитку Національного природного парку «Куяльницький». Розробка Стратегії розвитку є критично важливою, оскільки це основний документ, що визначає цілі, пріоритети та механізми управління на довгострокову перспективу.

Література

1. Докус, А. О. (2015). Економічна оцінка природних ресурсів Куяльницького лиману: аналітичний звіт. ДУ «ІРЕЕД НАНУ».
2. Голуб, М. А. (2019). Природно-заповідний фонд як складова сталого розвитку регіону. Академперіодика.
3. Міщенко, В. С., & Білявський, Г.О. (2018). Екологія і природокористування в системі сталого розвитку. ВПЦ «Київський університет».
4. Веклич, О. О. (2020). Економічна оцінка природних ресурсів і послуг екосистем в Україні. ДУ «ІЕПСР НАН України».
5. Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.
6. European Environment Agency (2020). *Protected areas in Europe — an overview*. Publications Office of the European Union.
7. UNESCO MAB Programme (2021). *Biosphere reserves as learning places for sustainable development*. UNESCO.

УДК 338.46:615.838.3

РЕАБІЛІТАЦІЯ В КУРОРТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ірина БАБОВА, д.мед.н., професор

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Реабілітація є однією з п'яти основних стратегій в галузі охорони здоров'я з позицій Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та ключовою стратегією охорони здоров'я 21 століття (Stucki, Bickenbach, Gutenbrunner, & Melvin, 2018). Реабілітація стає все більш важливою послугою охорони здоров'я у світлі старіння населення та зростаючої поширеності неінфекційних захворювань.

Україна сьогодні стикається з надзвичайними викликами щодо збільшення потреб в наданні реабілітаційної допомоги різним верствам населення:

- сучасними демографічними змінами в бік старіння населення;
- збільшенням долі неінфекційних захворювань та станів, які потребують реабілітації;
- повномасштабними активними бойовими діями, що призвело до відтоку з країни майже 8 млн осіб молодого та працездатного віку (що змінює демографічну структуру населення), а також до появи значної кількості травмованих та поранених військових та цивільних, які потребують довготривалої реабілітації.

За даними, опублікованими в «Демографічному паспорті території» Державної служби статистики України спостерігається неухильне скорочення чисельності населення. Згідно зі статистичними даними Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України та Держстату України, для стану здоров'я населення України притаманні наступні загрозливі тенденції: високі рівні смертності (особливо серед чоловіків працездатного віку) на тлі низьких рівнів народжуваності призводять до формування негативного природного приросту населення.

В дослідженнях вчених з США показано, що медичні витрати, пов'язані з війною, для ветеранів Іраку та Афганістану є значно більшими, ніж в попередніх конфліктах. Це втрати життів, травми, що призводять до інвалідності, та бюджетні витрати. Військові, які отримали поранення в бойових діях, мають значно вищі довгострокові витрати на охорону здоров'я порівняно з тими, хто не отримав поранення. Економічні витрати зростатимуть зі старінням поранених ветеранів та розвитком додаткових хронічних захворювань. Економічна ефективність у зменшенні медичних витрат може бути досягнута при вчасному застосуванні ранніх втручань (допомога при травмах, реабілітація, рання діагностика посттравматичного стресового розладу) та профілактичних програм (Stewart et al., 2023).

Таким чином, реабілітація є невід'ємною складовою надання медичної допомоги при багатьох станах здоров'я. Реабілітаційна послуга є дороговартісною, потребує спеціальних умов, устаткування, кадрів, але, водночас, є економічно вигідною для держави, призводить до зменшення рівня інвалідності, повернення людини до праці та інтеграції до активного життя.

За даними Держстату станом на кінець 2017 р. в Україні налічувалося 284 санаторії та пансіонати з лікуванням загальною місткістю 71 тисяча ліжок та 55 санаторіїв-профілакторіїв на 10 тисяч ліжок. Наразі, сучасні статистичні дані не публікувалися. Санаторно-курортні заклади (СКЗ) відносяться до різних форм власності та відомчого підпорядкування:

1. СКЗ Міністерства охорони здоров'я України.
2. Міністерство соціальної політики України: реабілітаційні, в т.ч. санаторні, установи для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю.
3. Відомчі СКЗ так званих «силових відомств»: Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Державного управління справами, тощо.
4. СКЗ за формою приналежності місцевим та обласним радам.
5. Профспілкові СКЗ (на залізничному транспорті, сільгоспздравниці, тощо).
6. Приватні СКЗ. Серед приватних закладів слід відзначити санаторно-курортні заклади Приватного акціонерного товариства «Укрпрофоздоровниця», в яких до 2021 року надавалися послуги ранньої санаторно реабілітацію для працюючих осіб за рахунок Фонду соціального страхування України.

Реабілітаційна допомога з 2022 року надається в рамках Програми медичних гарантій (ПМГ) згідно Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 р. № 2168-VIII, а процес їх фінансування контролюється Національною службою здоров'я України (НСЗУ). Таким чином, НСЗУ в рамках гарантованого ПМГ укладає договори на надання стаціонарної та амбулаторної реабілітаційної допомоги з закладами охорони здоров'я (ЗОЗ) незалежно від їх форми власності та відомчого підпорядкування, у тому числі СКЗ, при умові дотримання встановлених НСЗУ вимог, виконання яких є обов'язковим.

Нами проаналізовано стан надання реабілітаційної допомоги за рахунок коштів НСЗУ за двома пакетами ПМГ (реабілітація дорослих та дітей від 3-х років в стаціонарних та амбулаторних умовах) у 2025 році. Кількість наданих послуг за 2025 рік (станом на 07.08.25) становить 264 206 вартістю 6,83 млрд грн. Договори з НСЗУ уклав 541 ЗОЗ, з них 455 – комунальної власності, 69 – приватні. Відмічено зростання фінансування за реабілітаційними ПМГ за період 2023-2025 рр. з 4,4 млрд грн. до 6,83 млрд грн. Динаміка укладених договорів за період 2023-2025 рр. характеризується значним зростанням до 747 у 2024 році зі зниженням до 541 у 2025 р.

За проведеним аналізом даних сайту НСЗУ, до надання реабілітаційної допомоги в рамках ПМГ у 2025 році залучено лише 17 СКЗ та 5 ЗОЗ (лікарні відновлювального лікування, реабілітації, тощо), розташованих в лікувально-оздоровчих територіях з наявними природними лікувальними ресурсами (ПЛР). Найбільша кількість розташована в Закарпатській, Львівській, Одеській та Дніпропетровській областях. Окремо слід зазначити залученість СКЗ відомчого підпорядкування «силових» відомств (ЗСУ, МВС, ДПС, СБУ, тощо) до надання реабілітаційної допомоги військовослужбовцям.

Одеська область багата на всі наявні в Україні природні лікувальні ресурси, а саме мінеральні води для внутрішнього та зовнішнього застосування, пелоїди (лікувальні грязі), ропа лиманів та озер, кліматичні умови та морська вода морського узбережжя Чорного моря.

Однак, попри залученість санаторно-курортних закладів України, у тому числі Одеської області, до надання реабілітаційних послуг різним верствам населення (військові та цивільні після поранень; пацієнти, що потребують реабілітацію після гострих станів, особи з інвалідністю, тощо), можливості санаторно-курортних закладів, особливо з наявними природними лікувальними ресурсами, використовуються не в повному обсязі.

Санаторно-курортна сфера є об'єктом державного регулювання, що підкреслює її значимість як в галузі охорони здоров'я та соціальної сфері, в збереженні та раціональному використанні природних лікувальних ресурсів, так і в економіці держави в цілому. Це потребує подальшої інтеграції санаторно-курортних закладів різної форми власності та відомчого підпорядкування до надання реабілітаційних послуг та більш широкого використання природних лікувальних ресурсів.

Тези наукової доповіді підготовлені за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

Література

1. Stucki, G., Bickenbach, J., Gutenbrunner, C., & Melvin, J. (2018). Rehabilitation: The health strategy of the 21st century. *Journal of rehabilitation medicine*, 50(4), 309–316. <https://doi.org/10.2340/16501977-2200>
2. Stewart, I. J., Ambardar, S., Howard, J. T., Janak, J. C., Walker, L. E., Poltavskiy, E., Alcover, K. C., Watrous, J., V Gundlapalli, A., В P Pettey, W., Suo, Y., & Nelson, R. E. (2023). Long-Term Health Care Costs for Service Members Injured in Iraq and Afghanistan. *Military medicine*, 188(7-8), e2431–e2438. <https://doi.org/10.1093/milmed/usad008>

УДК 338.48-6:614.215]:502.1](02)

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КУРОРТНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХІДУ

Ніна ХУМАРОВА,

член-кореспондент НАН України, д.е.н., професор

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,

м. Одеса

Більшість стратегічних документів вітчизняної економіки серед яких: Стратегія державної екологічної політики України до 2030 року (2019), Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року (2019), Національна економічна стратегія України на період до 2030 року (2021), План відновлення України (2022), Комплексна програма Ukraine Facility (2024), Стратегія запровадження підприємствами звітності зі сталого розвитку (2024) та інші,

пріоритетами стимулювання інвестицій, інноваційного розвитку, відновлення та модернізації країни, визначають розвиток та фінансування медичного і рекреаційного туризму. Це надає додатковий поштовх поглибленню конкуренції в сфері курортної економіки, в т.ч. за рахунок впровадження інновацій у процеси використання природних лікувальних ресурсів.

Зростаюча конкуренція між регіонами та територіями щодо розвитку курортної економіки відбувається з урахуванням конкретної спеціалізації та можливостей впровадження інноваційних моделей лідерства на основі максимальної реалізації власного потенціалу екологічної ємності природного середовища, зокрема природних лікувальних ресурсів та інших чинників суперництва. Ключовим завданням при цьому постає пошук найефективніших шляхів впровадження інновацій, залучення інвестицій, диверсифікації видів економічної діяльності та використання людського капіталу, які дозволять розвиватись в контексті реалізації принципів сталого розвитку, ресурсної та екосистемної ємності курортних територій. Вагомий внесок у розвиток курортної економіки вносять нові тренди конкурентоспроможності - цифрові, екологічні, інноваційні, соціальні та сервісні трансформації, зорієнтовані на підвищення якості, новації та ефективне використання усіх видів ресурсів на засадах екосистемності та сталого розвитку. Вони забезпечують території або регіону конкурентні переваги та перспективу лідерства адже відповідають швидким змінам у технологічних та споживчих пріоритетах, що постійно змінюються відповідно до розвитку суспільних, економічних та індивідуальних потреб, зокрема у курортних послугах.

Вектор на інноваційність у розвитку курортної економіки відповідає державним пріоритетам, оскільки спрямовані на впровадження нових підходів до управління використанням цінних лікувальних ресурсів та територій, застосування найкращих вітчизняних та закордонних практик освоєння особливо цінних територій. Розвиток курортних територій на принципах інноваційності, сталості та екосистемності допомагає розвивати власні конкурентні переваги та інноваційний потенціал спираючись на співпрацю між органами влади, бізнес-структурами, наукою та громадськістю.

Застосування екосистемного підходу задля підвищення інноваційності розвитку курортного регіону дозволяє розглядати об'єкти, ресурси та процеси як єдину динамічну систему, що розвивається системно (цілісний погляд на інноваційний процес), адаптовано (здатність швидко реагувати на зміни), обґрунтовано (використання наукових знань), у відкритому інформаційному середовищі (забезпечення доступу до інформації), дотримуючись норм гуманізація (зосередженість на людському факторі) та інвестиційної привабливості (створення умов для інноваційної діяльності). Тобто інноваційний розвиток курортного регіону в контексті екосистемного підходу передбачає:

- системність, де курортна територія розвивається у взаємозв'язку економічної, екологічної, культурної та інституційної підсистем як динамічна екосистема, економічна стратегія розвитку якої відбувається у балансі між усіма підсистемами з урахуванням ємності природного середовища;

- адаптованість (інтегрованість) у природне середовище. Усі стратегічні інноваційні рішення мають формуватися із урахуванням швидких змін у екологічній сумісності, здатностей асиміляційного потенціалу ландшафтів, біорізноманіття та екосистемних послуг із пріоритетом на застосування найкращих з існуючих технологій та моделей господарювання, в т.ч. диверсифікації напрямів спеціалізації, цифрової трансформації тощо;

- наукова обґрунтованість прийняття управлінських рішень спрямованих на визначення «точок росту» курортного потенціалу, де інновації, локальні знання, ресурси і партнерства створюють синергетичний ефект взаємодії щодо раціонального використання природних лікувальних ресурсів та їх відтворення задля емпатійно-інклюзивного оздоровлення та реабілітації населення;

- відкритість інформаційного простору щодо залученості зацікавлених сторін – стейкхолдерів у розвитку курортних територій та раціональному використанню об'єктів та лікувальних ресурсів, зокрема спільному формуванні стратегій: бізнес, громади, наука, освіта, влада та природа, як система «суспільство – економіка – природа»;

- інновації мають сприяти гуманізації суспільних відносин щодо переорієнтації системи державного управління в напрямку людиноцентричності, раціонального споживання та відтворення природних ресурсів, покращення морально-психологічного клімату для досягнення сталого інклюзивного суспільства;

- інвестиційна привабливість, де курортна економіка з її суміжними видами діяльності є інвестиційно привабливими й самі по собі, тоді як у взаємозв'язку із інноваційними рішеннями та сприятливим навколишнім середовищем створюють синергетичний ефект щодо залучення інвесторів, міжнародних грантових програм та розвитку публічно-приватного партнерства.

Реалізація інноваційного розвитку курортних територій може здійснюватись за рахунок проєктів (інфраструктурних, модернізації соціальної та туристичної інфраструктури тощо), які фінансуються з різних джерел не заборонених законом, а також джерел, що формуються на нових фінансових платформах (кредитних, грантових та інвестиційних програм, зокрема програм зеленого фінансування для бізнесу та громад). Важливим джерелом є кошти міжнародної технічної допомоги Європейського Союзу (наприклад, *Horizon Europe*, *Interreg*, *EU4Business*, *Green Deal* тощо), які підтримують розвиток малих і середніх підприємств, екологічних інновацій та цифровізації.

Інноваційний розвиток курортного регіону на засадах екосистемного підходу це не тільки відпочинок, оздоровлення, реабілітація та інновації щодо використання природних лікувальних ресурсів, це також перехід до нового рівня формування відносин у системі економічної діяльності за рахунок інтеграції суміжних галузей – медичного туризму, велнес-індустрії, екотуризму, культурної спадщини, цифрових сервісів, зеленої енергетики та інноваційного підприємництва.

Зазначимо що екосистемний підхід розширює горизонти отримання прибутку від створення нових відчуттів та емоцій, споживання курортних товарів та екосистемних послуг, що отримуються від спілкування із природою. Це забезпечує створення вищої доданої вартості, збільшує періоди надання курортних послуг, залучення інвестиції та зміцнення конкурентоспроможності на внутрішньому й міжнародному ринках.

Тези наукової доповіді підготовлені за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

СЕКЦІЯ 4. РОЗБУДОВА АГРОПРОМИСЛОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ВИЗНАЧАЛЬНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

ГРИШИНА Лариса, к.е.н., доц.

Первомайський навчально-науковий інститут,
м. Первомайськ

ПОГОРСЛОВА Олена, д.е.н., проф.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв

ГРИШИНА Наталія, к.е.н., доц.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв

В сучасних реаліях розвитку світової економіки, глобалізації та посилення інтеграційних процесів виникає потреба у функціонуванні ефективної продовольчої системи, яка б була спроможна запобігти загрозам, що сприяють виникненню проблеми нестачі продовольства на глобальному рівні. Як відзначається у Концепції перетворень, яка закладена у Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року, всі країни та зацікавлені сторони мають спільно діяти у напрямку ліквідації до 2030 року голоду та неповноцінного харчування у всіх його проявах. Вирішення цього важливого завдання можливе лише за умови, що буде забезпечена стійкість продовольчих систем, а постачання продовольства набуде стабільності. В результаті агресивних військових дій Російської Федерації на території України, формування вітчизняного продовольчого потенціалу виступає складною проблемою сьогодення. Тому дослідження визначальних умов формування продовольчого потенціалу України набуває особливого значення для забезпечення стійкості продовольчої системи та сталого розвитку вітчизняної економіки в цілому.

Одним із найбільш таких значимих факторів та умов слід вказати конфлікти та війни, оскільки саме розпалювання конфліктів та їх вирішення мають не природне, а штучне – створене людиною – походження, на відміну від пандемій та природних стихій, де зміни відбуваються повільно і з часом та все менше залежать від волі людей (рис. 1). Так, під час війни проти нашої держави населення країни було змушене покинути економічно стабільні та процвітаючі до вторгнення російських окупантів рідні міста та села: за 15 днів від початку вторгнення з України виїхало 2,5 млн біженців, а ще два мільйони – стали внутрішньо переміщеними особами. Конфлікти мають негативний вплив практично на кожен аспект агропродовольчих систем, від виробництва та збору врожаю, його переробки й транспортування до забезпечення виробничими ресурсами, фінансування, збуту та споживання.

Рисунок - 1 Визначальні чинники формування продовольчого потенціалу України

Виробництво продовольства та ведення сільського господарства зумовлюють необхідність забезпечення земельними ресурсами. Проте, спостерігається фактичне зменшення площі посівів сільськогосподарських культур, яке відбулось протягом останніх 30-ти років (4,3 млн га або 13,1 %), зменшення площі ріллі через тимчасову окупацію частини території України Російською Федерацією, а також обмеження доступу до використання земельних ресурсів у сільському господарстві через їх забруднення в результаті агресивних військових дій (5,2 млн га або 18,2 %) (Аграрні збитки та втрати під час війни: методологія оцінювання і поточні результати, 2023; Голубцов О. та ін., 2023, с. 30). Крім цього, суттєвими чинниками є погіршення логістики доставки добрив, неможливості їх зберігання та відсутність достатніх фінансових ресурсів для їх закупівлі, що також виступає загрозою для агропромислового сектору України та її продовольчого потенціалу.

Слід відзначити, що економічна недоступність здорових раціонів харчування є результатом впливу чинників на доходи людей і на вартість поживних харчових продуктів у всіх ланках продовольчої системи (Зубков Р.С. та ін., 2020, с.305). Цей фактор як такий діє всередині продовольчих систем, негативно впливаючи на продовольчу безпеку та харчування. Тому бідність і нерівність треба вважати фундаментальними структурними факторами, які посилюють негативний вплив інших чинників.

Формування продовольчого потенціалу знаходиться в площині усієї продовольчої системи, яка охоплює не лише діяльність у ланцюжку створення вартості, а й обслуговуючі організації (бізнес-послуги) та «сприятливе середовище» (наприклад, правила безпеки харчових продуктів). Тому доцільно звертати увагу і на низку чинників, які впливають на діяльність на рівні споживача: продовольче середовище (містить ряд визначальних факторів навколишнього середовища, таких як ступінь рекламування продукту або інформація на етикетках чи знаках якості, які визначають ставлення споживача до цього продукту) та споживацькі вподобання, які визначають ставлення споживача до продуктів харчування.

На шляху вступу до ЄС, Україні необхідно дотримуватися вимог та правил існування на європейському ринку, у тому числі шляхом імплементації європейських норм і стандартів, культури споживання продовольства та цінностей ведення продовольчого бізнесу у відповідності до принципів сталого розвитку (Мордовцев О.С. та ін., 2022).

Таким чином, в якості визначальних умов та факторів формування продовольчого потенціалу слід вважати такі основні групи найвагоміших чинників: конфлікти та війни, світові пандемії, мінливість клімату та екстремальні його прояви, уповільнення економічного зростання та економічні спади, політика у сфері харчування.

Література

1. Аграрні збитки та втрати під час війни: методологія оцінювання і поточні результати. АгроЕліта (2023, 6 березня) <https://agroelita.info/ahrrarni-zbytky-ta-vtraty-pid-chas-viynu-metodolohiia-otsiniuvannia-i-potochni-rezultaty/>
2. Голубцов О., Сорокіна Л., Чумаченко С. (2023) *Вплив війни росії проти України на стан українських ґрунтів. Результати аналізу*. Київ: ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія», 32 с.
3. Зубков Р. С., Завгородній А. В., Долинська О. О. (2020) Основні фактори впливу на продовольчу безпеку економіки регіону. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*, 3, 304-316.
4. Мордовцев О. С., Аванесова Н. Е., Сергієнко Ю. І. (2022) Продовольча стратегія держави в системі національної економічної безпеки у воєнний час. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 10. DOI:[10.32702/2307-2156.2022.10.4](https://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.10.4)

УДК 330.341.1

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗБУДОВИ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ГАЛУЗІ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Олег РУБЕЛЬ, д.е.н., проф.;
Марина КУЗНСЦОВА, к.е.н., доц.;
Ольга ЛАБУНЬСКА, м.н.с.

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Сучасна агропромислова галузь України є стратегічно важливим елементом національної економіки, пріоритетний розвиток якої пов'язаний із формуванням умов стабільної продовольчої безпеки не тільки на національному рівні, а й у глобальному вимірі. Вітчизняний агропромисловий сектор, як системоутворюючий компонент, демонструє потужний потенціал розвитку, який здійснює суттєвий вплив на посилення внутрішніх економічних зв'язків у системі національного господарства, а також забезпечує позитивну динаміку торгівельного балансу країни завдяки постачанню якісної продовольчої продукції на зовнішні ринки, що забезпечує прискорення інтеграційних процесів залучення України до світового економічного простору. Аграрна галузь здійснює вагомий вплив на національну економіку, створюючи підґрунтя забезпечення економічного відновлення нашої держави. Так, у відповідності до офіційної інформації, доля продукції сільського, лісового та рибного господарства у ВВП України у 2024 році становила 7,11 % (табл. 1).

Таблиця 1

Внесок сільського, лісового та рибного господарства у ВВП України
(у фактичних цінах; млн.грн)*

Рік	Валовий внутрішній продукт	Сільське, лісове та рибне господарство. Випуск	Доля у ВВП (%)
2022	5 239 120	449 148	8,57
2023	6 627 950	500 540	7,55
2024	7 658 660	544 620	7,11

*складено авторами за (Sayt NABU, 2025)

Наведені дані ілюструють певне гальмування розвитку цього сектору, що, на наш погляд, актуалізує питання створення передумов щодо забезпечення реалізації стратегічного потенціалу агропромислового бізнесу, який має безпосереднє соціально-економічне навантаження у процесі повоєнного відновлення України.

Водночас, попри дію рушійних процесів, спричинених воєнним станом в Україні, за даними Центру економічної стратегії у 2024 році експорт товарів з України зріс на 15% і досяг

майже 42 млрд. дол. Найвагомішу долю експорту, що склала 43% від загального обсягу за рік забезпечила продукція агропромислового комплексу України. Загальний обсяг експорту товарів цієї сфери становив 18,1 млрд. дол. (Sayt CES, 2025). Наведена статистична інформація, на наш погляд, свідчить про високу ступень резильєнтності цієї сфери та її здатності до швидкого відновлення від потрясінь й можливості позитивного впливу на технологічно пов'язані виробничі галузі та, в цілому, на економіку країни.

Процес розбудови агропромислової сфери України, її трансформації з переважно сировинної галузі на висококонкурентний сектор передбачає розробку та реалізацію стратегічних програм по забезпеченню економічної ефективності на підґрунті реалізації інноваційних принципів у практичній діяльності сільськогосподарських виробництв. Відповідні основні скоординовані кроки по реалізації державної політики у сфері сільського господарства представлені у «Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року», яка прийнята Кабінетом Міністрів України 15 листопада 2024 року (КМУ rozporyadzhennya, 2024). У межах заходів з реалізації шостої стратегічної цілі «Модернізація аграрного сектору: розвиток переробки, інновації, цифровізація та обмін знаннями» визначені завдання, серед яких завдання 2 передбачає створення ефективної системи поширення сільськогосподарських знань та інновацій. Визначається, що саме розробка та впровадження інноваційних технологій та продуктів стане вирішальним елементом покращення економічних результатів агропромислового сектору та сформує умови зростання продуктивності праці й підвищення якості сільськогосподарської продукції.

Україна займає лідируючі позиції по кількості земельних ресурсів та займає шосте місце у світі за площею сільськогосподарських угідь. Левова частка орних земель розташована у трьох південних областях України Причорноморського регіону. Тому, на наш погляд, у відповідності до необхідності вирішення означених завдань та визначення тенденцій розвитку вітчизняного агропромислового сектору, аналіз первинної інформації стосовно обсягу і ефективності науково-інноваційної діяльності ЗВО і наукових установ різної підпорядкованості Одеської, Миколаївської та Херсонської областей України, здійснюваної для агропромислового сектору, є актуальним.

Аналіз актуальної інформації стосовно кількості наукових установ та ЗВО Причорноморського регіону, що здійснювали наукові дослідження, які пов'язані із вирішенням різних проблем розвитку агропромислового комплексу України, а також безпосередньої кількості цих досліджень і інновацій, свідчить що основну масу досліджень агропромислового сектору виконують наукові установи галузевого підпорядкування та ЗВО Одеської, Миколаївської й Херсонської областей України, які, в тому числі, готують професійні кадри для цієї галузі. Узагальнені дані свідчать про позитивну динаміку за період 2021-2023 рр. стосовно зростання більш ніж у два рази кількості як установ, так й проведених ними досліджень (рис.1.).

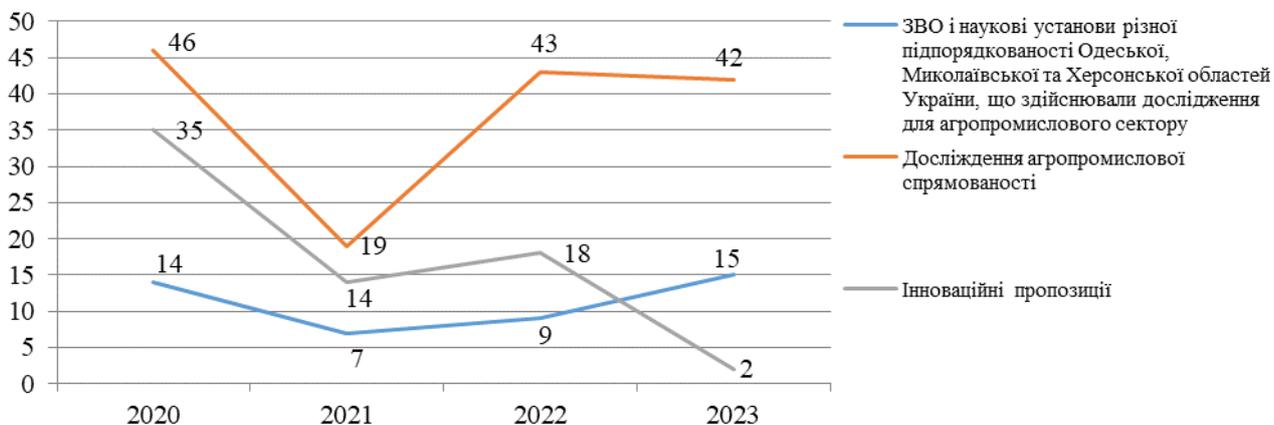

Рисунок 1 - Динаміка кількості наукових установ, ЗВО Причорноморського регіону, що здійснювали наукові дослідження, які стосуються агропромислового комплексу України, кількості проведених ними досліджень та інноваційних пропозицій, (од.)*

*складено авторами за (Burkynsky, B.V. (Ed.), 2021, 2022, 2023)

Таке зростання, на наш погляд, повинно мати у майбутньому суттєві позитивні наслідки для формування підґрунтя щодо розбудови агропромислової спроможності економіки України оскільки створюється необхідне наукове забезпечення інноваційного напрямку руху цієї галузі України. Разом з цим, зниження інноваційних пропозицій за останні роки негативно характеризує ситуацію, що склалась у вітчизняному агропромисловому секторі. Вважаємо, що здійсненню позитивних зрушень сприятиме активізація взаємодії наукової сфери з представниками агробізнесу та посилення уваги науковців на вирішенні конкретних потреб агропромислового комплексу України. Аналіз первинних даних щодо кількості проведених досліджень за 2020-2023 рр. демонструє одночасне зростання наукових розробок, що мають прикладний характер та зменшення кількості фундаментальних досліджень по відношенню до 2020 року (рис. 2). Таке зміщення акцентів наукової діяльності свідчить про прагнення наукової спільноти Причорноморського регіону забезпечити необхідний рівень розв'язання певних викликів у процесі розбудови агропромислового сектору шляхом впровадження результатів прикладних досліджень, що здійснювались у відповідності до конкретних замовлень споживачів наукового продукту.

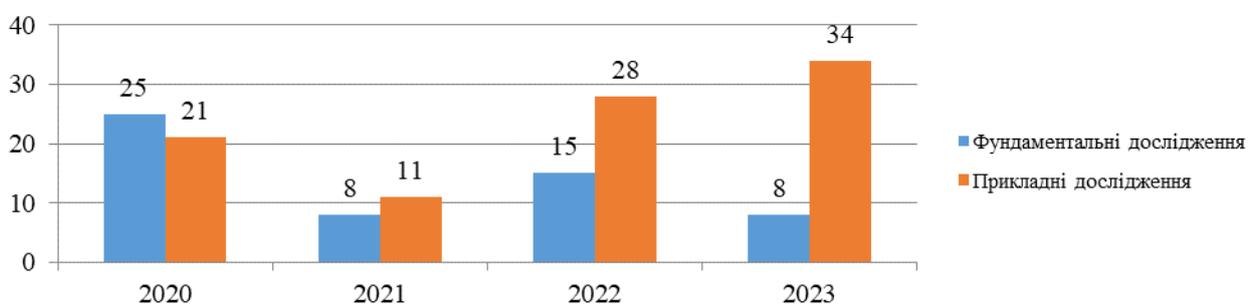

Рисунок 2 - Розподіл фундаментальних та прикладних досліджень у Причорноморському регіоні України, які стосуються агропромислового комплексу України, (од.)*

*складено авторами за (Burkynsky, B.V. (Ed.), 2021, 2022, 2023)

Проведене дослідження надало авторам дійти висновку стосовно позитивного погляду щодо перспектив розбудови агропромислового комплексу Причорноморського регіону України. Активна діяльність наукових установ галузевого підпорядкування та закладів вищої освіти, що опікуються науково-інноваційним забезпеченням агропромислового сектору на регіональному рівні, сприятиме підвищенню економічних показників функціонування цієї сфери. Ефективне відновлення та подальша діяльність із забезпечення розвитку агропромислового комплексу Причорноморського регіону у контексті реалізації принципів національної продовольчої безпеки повинно базуватись, на нашу думку, на посиленні процесів взаємодії держави, наукової спільноти та бізнесу і концентрації зусиль на активізації інноваційної модернізації вітчизняної агропромислової галузі.

Тези наукової доповіді підготовлені за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

Література

1. Sayt NABU(2025). VVP Ukrayiny za rokamy [NABU website. Ukraine's GDP by year]. *nabu.ua*. Retrieved from <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html> [in Ukrainian].
2. Sayt CES(2025). Ukrayins'ka ekonomika u 2024 rotsi: spetsvypusk Trekeru Ekonomika pid chas viyny, 18 bereznya 2025 [Website Center for Economic Strategy. Ukrainian Economy in 2024: Special Issue of Tracker Economy during War, March 18, 2025]. *ces.org.ua*. Retrieved from https://ces.org.ua/ukrainian_economy_in_2024/ [in Ukrainian].

3. Pro skhvalennya Stratehii rozvytku sil's'koho hospodarstva ta sil's'kykh terytoriy v Ukrayini na period do 2030 roku ta zatverdzhennya operatsiynoho planu zakhodiv z yiyi realizatsiyi u 2025-2027 rokakh: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 15 lystopada 2024 r., № 1163-p [On approval of the Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas in Ukraine for the period until 2030 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2025-2027: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 15, 2024, No. 1163-r]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

4. Burkynsky, B.V. (Ed.). (2021). *Nauka v Pivdennomu rehioni Ukrayiny: Vazhlyvi dosyahnennya naukovykh ustanov Pivdennoho rehionu Ukrayiny v haluzi fundamental'nykh, prykladnykh doslidzhen' ta innovatsiynoyi diyal'nosti, vyp. 19* [Science in the Southern Region of Ukraine: Important Achievements of Scientific Institutions of the Southern Region of Ukraine in the Field of Fundamental, Applied Research and Innovative Activities, Vol. 19]. Odesa: PP "Feniks" [in Ukrainian].

5. Burkynsky, B.V. (Ed.). (2022). *Nauka Pivdennoho rehionu Ukrayiny: Naybil'sh vahomi fundamental'ni ta prykladni dosyahnennya naukovtsiv rehionu, vyp. 1(20)* [Science of the Southern Region of Ukraine: The Most Significant Fundamental and Applied Achievements of Scientists of the Region, vol. 1(20)]. Odesa: SO IMEER NAS of Ukraine DOI: <https://doi.org/10.31520/978-617-14-0040-5> [in Ukrainian].

6. Burkynsky, B.V. (Ed.). (2023). *Nauka Pivdennoho rehionu Ukrayiny: Naybil'sh vahomi fundamental'ni ta prykladni dosyahnennya naukovtsiv rehionu, vyp. 2(21)* [Science of the Southern Region of Ukraine: The Most Significant Fundamental and Applied Achievements of Scientists of the Region, vol. 2(21)]. Odesa: SO IMEER NAS of Ukraine DOI: <https://doi.org/10.31520/978-617-14-0256-3> [in Ukrainian].

УДК 504.062:631.95:338.43(477)

ПРИРОДООХОРОННІ ПРОЕКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗЕЛЕНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В АГРОСФЕРІ

Лариса ЧЕРЧИК

доктор економічних наук, професор

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Природоохоронні проекти в агросфері є важливою складовою стратегії екологізації сільськогосподарського виробництва. Їх особливості зумовлюються необхідністю поєднання продуктивної функції аграрного сектору з екосистемними, кліматичними та соціальними пріоритетами. Такі проекти спрямовані на скорочення викидів парникових газів, підвищення вуглецевої місткості агроландшафтів, збереження природного капіталу й адаптацію до зміни клімату. Загалом, аналіз наукових джерел вказує на те, що ефективне використання природоохоронних проектів можливе лише за умови синергії між екологічними, соціальними та економічними інструментами. Такі проекти мають потенціал не лише зменшити екологічні ризики, а й сприяти структурній модернізації секторів економіки, зокрема агросфери, через пріоритети смарт-спеціалізації та зміцнення регіональної конкурентоспроможності.

Ключовими особливостями природоохоронних проектів в агросфері є: системність і міждисциплінарність, оскільки проекти в агросекторі потребують інтеграції екологічних, технологічних, соціальних та економічних аспектів, а результати впровадження мають вплив не лише на дохід, а й на доходи, зайнятість, продовольчу безпеку; локальна адаптація, так як успішність таких проектів залежить від урахування локальних природно-кліматичних умов, стану ґрунтів, водних ресурсів, рівня деградації агроєкосистем і потреб сільських громад; фокус на декарбонізацію, орієнтованість на скорочення викидів CO₂, метану та оксидів азоту

шляхом упровадження екологічно дружніх технологій (відновлюваного землеробства, точного сільського господарства, біоенергетики, агролісівництва та ін.); тривалий часовий горизонт, оскільки ефект природоохоронних проєктів реалізується поступово, тому вони мають бути стратегічно довготривалими й супроводжуватись моніторингом екологічних результатів; залучення інструментів «зеленого» фінансування, так як успішна реалізація ініціатив потребує доступу до екологічних фондів, програм кліматичного фінансування, пільгового кредитування, зелених облігацій, державної підтримки; узгодження з кліматичною політикою та смарт-спеціалізацією – природоохоронні проєкти мають бути частиною регіональних стратегій розвитку, відповідати принципам кліматично-нейтрального зростання та пріоритетам смарт-спеціалізації аграрних територій.

Смарт-спеціалізація – один з ефективних прийомів стратегування не лише регіонального розвитку, а й окремих сфер діяльності. Суть смарт-спеціалізації агросфери в контексті екосистемного підходу полягає в інтегрованому стратегічному розвитку на основі природної логіки функціонування агроекосистем, орієнтованої на сталість, інноваційність розвитку та забезпечення конкурентоспроможності. Такий підхід поєднує екологічні процеси, технологічні рішення, локальні знання та соціальні інтереси в єдину систему, що створює довгострокову додану вартість. Пріоритети смарт-спеціалізації в агросфері формуються з урахуванням унікальних природно-ресурсних, економічних, науково-технологічних і соціальних характеристик території, орієнтуючись на інноваційний розвиток, екологічну сталість та підвищення конкурентоспроможності. Вони мають виражену міждисциплінарну природу й передбачають інтеграцію аграрного сектору в ширші економічні й екологічні системи.

Узагальнення джерел (Русан В. М. та ін., 2024; Шацька З. & Когут А., 2025; Молдаван Л. В., 2023) дозволяє стверджувати, що такими пріоритетами є:

- розвиток високотехнологічних форм агровиробництва, орієнтованих на глибоку переробку продукції: екологічно чисті продукти, функціональні харчові інгредієнти, біопаливо, біоматеріали;
- розвиток органічного землеробства, збереження родючості ґрунтів, обмеження хімічного навантаження, адаптації до кліматичних змін. Цей пріоритет поєднує традиційні аграрні знання з інноваційними практиками екологічного господарювання;
- розвиток цифрових технологій в аграрному секторі (AgriTech, Smart Farming), супутниковий моніторинг, IoT (інтернет речей), GPS-аналіз, Big Data, автоматизовані системи управління сільськогосподарськими процесами. Це забезпечує точне землеробство, зниження втрат і екологічний контроль;
- формування інноваційно-виробничих кластерів, що об'єднують аграріїв, науковців, технологічні стартапи, логістичні структури, бізнес. Така співпраця активізує передачу знань, прискорює технологічні впровадження та стимулює локальний економічний розвиток;
- впровадження відновлюваної енергетики в агросекторі (біогаз, солома, агровідходи), водозбереження, зменшення споживання викопного палива, енергоефективні технології обробки ґрунтів та зберігання продукції;
- адаптація до змін клімату. Спрямування досліджень та агропрактик на зменшення кліматичних ризиків: нові сорти, управління зрошенням, зміна структури посівів, інтегровані системи управління ризиками, зокрема в умовах посухи чи ерозії;
- інтеграція агросфери з екосистемами туризму, освіти й переробки. Розвиток агротуризму, освітніх ферм, локальних брендів, кооперація з переробними підприємствами, розвиток логістики коротких ланцюгів постачання. Це сприяє соціальній згуртованості сільських територій і залученню молоді до агросфери.

Зазначені пріоритети смарт-спеціалізації формують цілий спектр напрямів для розробки та реалізації проєктів щодо розвитку кліматично нейтрального агровиробництва.

Проєкти з відновлюваного (регенеративного) землеробства спрямовані не лише на зменшення негативного впливу на довкілля, а й на активне відновлення природного потенціалу агроекосистем. Однією з ключових властивостей регенеративних підходів є

вуглецеве землеробство, що сприяє активному поглинанню вуглецю з атмосфери та його акумуляції в біомасі й органічній речовині ґрунту. Це досягається за допомогою покривних культур, які захищають ґрунт і збагачують його органікою; сівозміни із включенням бобових культур; використання компосту, мульчування, біовугілля. Перехід до регенеративного землеробства дає можливість агровиробникам зменшити витрати на добрива, паливо, захист рослин, що важливо в умовах зростання цін на ресурси. Це сприяє підвищенню ресурсоефективності та економічної стабільності господарств.

Сектор тваринництва є одним із найбільших джерел викидів парникових газів у сільському господарстві, зокрема метану (CH₄). Тому важливим кроком трансформації агросфери в напрямку кліматичної нейтральності є проекти з модернізації тваринницьких комплексів, які дозволяють зменшити викиди, підвищити енергоефективність і оптимізувати управління ресурсами. Такі модернізаційні проекти стосуються впровадження біогазових установок для переробки гною в енергію (електро- або теплоенергію); закриті системи зберігання гною, які обмежують контакти з повітрям; системи компостування, що зменшують непередбачувані викиди. Результатом є скорочення обсягів неконтрольованого викиду метану та заміщення викопного палива за рахунок виробленої біоенергії.

Системи агролісівництва сприяють збагаченню ґрунтів органічною речовиною, покращують структуру ґрунту, знижують ризик ерозії та сприяють накопиченню гумусу. Деякі види дерев також фіксують атмосферний азот, покращуючи родючість без потреби в мінеральних добривах. Агролісівничі проекти підвищують стійкість агросистем до змін клімату. Деревина створює мікроклімат, захищає поля від вітру, знижують температуру поверхні ґрунту, зменшують випаровування вологи. Це важливо в умовах посух, хвиль спеки чи ерозійних процесів, що стають дедалі частішими через зміну клімату. У межах агролісівничих систем можлива заготівля деревини, біомаси, плодів, лікарських рослин. Це створює додаткові джерела доходу для фермерів і стимулює розвиток біоекономіки, що орієнтована на замкнені цикли та енергонезалежність. Інтеграція дерев у сільськогосподарські угіддя сприяє формуванню екологічної мозаїки, яка є сприятливою для запилювачів, птахів, комах і диких рослин. Це підсилює природну регуляцію шкідників і стійкість екосистем до зовнішніх впливів.

Біоенергетичні проекти – це ініціативи, спрямовані на виробництво енергії з біомаси сільськогосподарського походження (відходів рослинництва, тваринництва, спеціальних енергетичних культур), які забезпечують відновлювану альтернативу викопному паливу. У контексті переходу до кліматично нейтрального агровиробництва, такі проекти мають системне значення, оскільки поєднують декарбонізацію енергоспоживання, раціональне управління ресурсами та економічну вигоду для аграрних виробників. Біоенергетичні проекти відповідають цілям: Європейського зеленого курсу та стратегії REPowerEU; Стратегії низьковуглецевого розвитку України; національних внесків до Паризької угоди (NDC), де агроенергетика визначена одним із напрямів скорочення викидів.

Проекти з виробництва біоенергії забезпечують локальну енергетичну автономію сільських територій і господарств, що особливо актуально в умовах енергетичної нестабільності, зростання цін на енергоносії або їх фізичної недоступності. Біоенергетичні культури (енергетична верба, міскантус, топінамбур тощо) можуть вирощуватись на маргінальних і деградованих землях.

Проекти, спрямовані на ефективне управління водними ресурсами та меліорацію дозволяють досягати адаптаційної, екологічної та вуглецевої ефективності у сільському господарстві. У проектах нового покоління акцент зміщується з інженерної меліорації на екосистемне управління водою. Серед практик, що сприяють кліматичній нейтральності: крапельне та підґрунтове зрошення, що забезпечують точне дозування води з мінімальними втратами; мульчування та покривні культури, які зменшують випаровування; створення водозатримуючих споруд, ставків і ландшафтного мікрорельєфу для накопичення дощової води; цифровий моніторинг вологості ґрунту для управління поливом на основі даних.

Проекти з ренатуралізації меліоративних систем (відновлення осушених боліт, водно-болотних угідь, русел річок, прибережних захисних смуг) мають не лише гідрологічну, а й кліматичну функцію. Такі екосистеми: акумулюють вуглець у біомасі й торф'яних ґрунтах; регулюють мікроклімат та водний баланс територій; сприяють збереженню біорізноманіття.

Важливу роль відіграють екоосвітні та демонстраційні проекти в агросфері, оскільки формують екологічну свідомість, професійну компетентність і практичні навички аграріїв, спрямовані на зниження вуглецевого сліду сільськогосподарської діяльності. Демонстраційні ферми, навчальні платформи та пілотні проекти виконують функцію польових лабораторій, у яких моделюються і тестуються кліматично дружні агротехнології, здійснюється їх практичне випробування, адаптація до локальних умов і подальше масштабування. Через безпосереднє ознайомлення з прикладними результатами, учасники здобувають емпіричний досвід, який значно підвищує рівень готовності до впровадження інновацій у господарствах.

Таким чином, природоохоронні проекти в агросфері є інструментами не лише охорони довкілля, а й підвищення ефективності агровиробництва, зниження кліматичних ризиків і досягнення цілей сталого розвитку. Їх впровадження забезпечує системну інтеграцію агросектору в процес формування зеленої економіки та зміцнює кліматичну стійкість регіонів.

Література

1. Русан, В. М., Жураковська, Л. А., Жаліло, Я. А., та ін. (2024). *Перспективи розвитку аграрного сектора України в умовах кліматичних змін: Аналітична доповідь* (Я. А. Жаліло, наук. ред.). НІСД. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.09>
2. Шацька, З., & Когут, А. (2025). Smart-спеціалізація як інструмент інноваційного розвитку агропромислового сектора України. *Актуальні проблеми економіки*, 1(283), 71–81. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-283-71-81>
3. Молдаван, Л. В. (2023). Природно-ресурсний потенціал аграрного сектора України: стан та адаптація до змін клімату. *Grail of Science*, 27, 64–68. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.05.2023.006>

УДК 338.43

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ І РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ ІЗ МЕТОЮ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Денис БОЧКАРЬОВ, к.е.н.,

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Розвиток економіки у час військового стану супроводжується насиченням кризових умов впливових на розвиток виробничих процесів секторів економіки, економічні результати яких мають вплив на підтримку стабільного розвитку продовольчої безпеки держави.

З ряду секторів економіки, що задіяні в забезпеченні продовольчої безпеки, одним з основних є агропромисловий сектор, економічні показники розвитку якого враховують результати виробничої діяльності сільськогосподарських виробництв, для діяльності яких необхідно багатопланове та системне матеріально-технічне забезпечення, з охопленням аспектів технічного удосконалення роботи сільгоспвиробників.

Оскільки у вирощуванні сільськогосподарської продукції неможливо досягти високих результатів врожайності без дотримання технологічного обробітку ґрунту, за внесенням мінеральних добрив, то першочерговими ресурсами для сільськогосподарського виробництва є матеріально-технічні ресурси – мінеральні добрива. В період дії військового стану, в Україні здійснювалось використання мінеральних добрив під урожай сільськогосподарських культур

зернових та зернобобових які вирощують для отримання продовольчого та кормового зерна, збагаченого білком, харчова переробка яких спрямовуються на створення продуктів харчування людини та корм тваринам, задля підтримання продовольчої безпеки держави.

Застосування в аграрній сфері мінеральних добрив залишається дієвим фактором гарантованого і ефективного виробництва сільськогосподарської продукції. За аналітичними дослідженнями, застосування мінеральних добрив при вирощуванні агропродовольчої продукції, отримується приріст врожаю на 30-40%.

Враховуючи те, що мінеральне добриво — це поживна речовина для рослин, виготовлена з мінеральних сполук, яка забезпечує їх необхідними елементами для росту, то для досягнення показників врожайності, важливого значення набуває раціональне, як з економічної, так і екологічної точок зору визначення доз і розподілу добрив між сільськогосподарськими культурами з метою одержання максимального рівня врожайності без завдання шкоди для навколишнього середовища. Раціональне визначення необхідної кількості добрив вимагає комплексного вирішення, що обумовлює вирішення питань виробництва.

Основою ефективного використання добрив є запровадження систем повернення спожитої частки основних компонентів ґрунту, збереження балансової рівноваги ґрунтоутворних процесів.

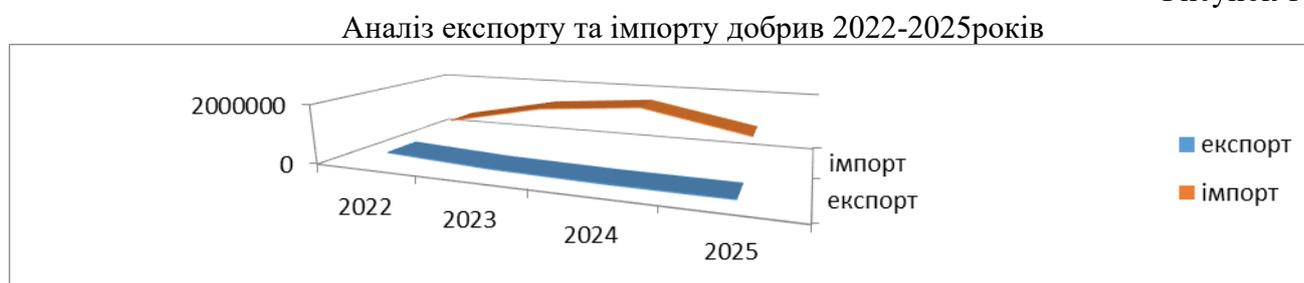
Процес виробництва мінеральних добрив відноситься до хімічної промисловості, ресурсним забезпеченням виробництва якої здійснюється мінерально-ресурсними покладами та газовими природними ресурсами що виробляються підприємствами видобувної галузі.

На території України, яка становить 0,4 відсотка суходолу планети, виявлено до п'яти відсотків усіх мінерально-сировинних ресурсів земної кулі. В Україні виявлено понад 20 тисяч родовищ і рудопроявів з 95 видів корисних копалин, з яких близько 8 тисяч родовищ мають промислове значення і обліковуються Державним балансом запасів корисних копалин. Загальна кількість розроблених родовищ становить близько трьох тисяч. В Україні ключовими областями видобутку є Дніпропетровська, Запорізька та Полтавська (Волков В., Горошкова Л. Проблеми обліку експортно-імпортних операцій добувної галузі України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія. 2018. № 4(83). С. 57–62.).

Водночас неефективне державне управління у цій сфері, відсутність інвестицій, використання видобувними підприємствами застарілого обладнання, зношеність якого становить до 70 відсотків, відтік кваліфікованих спеціалістів призводить до зниження якості виконання робіт у галузі.

Проводячи аналіз економічних показників підприємств добувної галузі сировини для виробництва мінеральних добрив, важливим є дослідження динаміки експорту та імпорту добрив, адже данні показники зовнішньоекономічної діяльності для промислового сектора економіки країни відображають потенційні можливості її розвитку, що наведено на рисунку 1.

Рисунок 1

Джерело: Власна розробка автора за даними статистичних спостережень Державної служби статистики України.

Зміни у структурі експорту відбуваються повільно, у зв'язку із цим найбільше експортується продукції сировинного характеру. Саме тому економіка України дуже залежить від імпортової продукції. Знижується можливість отримання додаткової частини доданої вартості, що свідчить про те, що необхідно стимулювати експортну активність, зокрема у

видобувній галузі. Це можливо зробити за рахунок підвищення конкурентоспроможності товарів видобувної галузі для створення мінеральних добрив на світовому рівні.

Не завжди зміни можуть бути позитивні та сприяти економічному розвитку країни. Проблемами підвищення ефективності зовнішньої торгівлі є: сировинний характер експортних операцій, відсутність дієвої зовнішньоторговельної політики, неналежна інституційна база державного регулювання зовнішньоторговельних операцій, залежність національної економіки від імпоротної продукції, тощо. Ідентифікація таких проблем та причин їх виникнення є важливим етапом у сфері розвитку системи управління зовнішньоторговельною політикою на державному рівні.

При вирішенні питання перерозподілу ресурсного потенціалу, особливу увагу потрібно приділити розвитку та ефективності функціонування промислових галузей, що забезпечить зростання конкурентоспроможності країни в сучасних економічних умовах. Тому актуальним постає питання оцінки структурної динаміки протікання зовнішньоекономічних процесів. Добувна галузь є важливою для економіки, адже Україна має значний потенціал по запасам природних ресурсів, які здатні забезпечити обсяги споживання й експорту, та займає лідируючі позиції за багатьма видами продукції добувної галузі.

Проте, деякі види корисних копалин за своєю кількістю покладів, або технологічних процесів їх видобутку, є недостатніми для того, щоб задовольнити внутрішні потреби країни, що зумовлює необхідність в їх імпорті, особливо таких товарів, як нафта і газ. З цих підстав, пріоритетним завданням є пошук шляхів ефективного управління видобутком, використанням, експортом та імпортом корисних копалин.

Однак сучасний стан економіки країни характеризує організацію державної підтримки добувної промисловості, як не готовою до негативних викликів загроз спричинених економічним спадом створеного за рахунок військового стану.

Зважаючи на загальний стан економіки України, рішення у сфері державного управління зовнішньоекономічною діяльністю повинні мати чіткі завдання та алгоритми їх виконання, адже такий ліберальний характер економічних відносин потребує впровадження відповідних механізмів управління зовнішньоекономічними процесами. Окрім того, зовнішньоторговельна політика повинна бути спрямована на розвиток експортного потенціалу країни і регулювання імпорتنих операцій із метою захисту національного товаровиробника. Такий підхід є обґрунтованим у положеннях теорії конкурентних переваг М. Портера.

Це надасть можливість частково відмовитися від імпорту тих видів продукції, які Україна закупав лише виходячи з нижчої їх вартості. З метою налагодження процесів імпоротної діяльності та оптимізації структури імпорту на українських підприємствах необхідно здійснювати грамотне управління ними, що досягається шляхом вибору способів організації імпоротної діяльності.

Література

1. Kalyuzhna N. (2017) Foreign trade of Ukraine: research methodology. Foreign trade: economics, finance, law. No. 1. Pp. 16–31.
2. Volkov V., Horoshkova L. (2018) Problems of accounting for export-import operations of the mining industry of Ukraine. Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geology. No. 4(83). P. 57–62.
3. Production of liquid complex fertilizers launched in Ukraine. (2020) <https://agropolit.com/news/17063-v-ukrayini-zapustili-virobnitstvo-ridkih-kompleksnih-dobriv>.
4. Letter dated 03/14/2018 No. 35230-06-5/6959, No. 04.3-07/22-18 of the Ministry of Finance of Ukraine of the State Statistics Service of Ukraine "Regarding enterprises engaged in the extraction of minerals of national importance or timber harvesting" https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=76973

СЕКЦІЯ 5. ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

**ВІДРОДЖЕННЯ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ
ВИЖИВАННЯ УКРАЇНИ**

В'ячеслав СТЕПАНОВ, д.е.н., проф.

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН
України»
м. Одеса

Україна, отримавши статус незалежної держави в 1991 р. і володіючи високим морським духом та морськими амбіціями створило державну структуру «Національне агентство морських досліджень і технологій» (НАМДІТ), яка почала свою діяльність з організації «Національна програма досліджень і використання ресурсів Азово-Чорноморського басейну та інших районів Світового океану на період до 2000 року».

Беручи до уваги, що форпостом розвитку морської діяльності і відродження морської економіки є приморські регіони, що мають вихід до морів і океанів, зокрема Українське Причорномор'я, Кабінет Міністрів України ухвалює постанову «Щодо розробки проекту Державної програми соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я» (5 травня 1995 р. №324). У цій постанові особлива увага звертається на необхідності звернення уваги на Національну програму створення танкерного флоту України, Національну програму розвитку суднобудівництва і кораблебудівництва в Україні та ін.

На жаль, ці рішення з об'єктивних, але в більшій мірі з суб'єктивних причин не реалізовані. На сучасному етапі свого післявоєнного відродження Україна стоїть перед невідкладною необхідністю відновлення своєї морської економіки, яка нами розглядається як один з важливих стратегічних імперативів виживання держави.

Морська економіка, на нашу думку, може розглядатися в наступних сенсах:

- економіка, що охоплює всі види морської діяльності і морські ресурси, які сприяють прогресу людства за рахунок освоєння, дослідження, використання морів і океанів;
- наука про морське господарство, способи його раціонального ведення людиною, економічні відносини між людьми, що формуються у сфері освоєння морського середовища.
- морегосподарський комплекс як сукупність тісно пов'язаних та взаємодіючих між собою морських галузей, підгалузей, підприємств, які перетворюються в єдину цілісність морської діяльності держави.

Морську економіку умовно можна розділити на дві категорії – локальну і глобальну. Локальна морська економіка вирішує задачі реалізації конкурентних інвестиційних морегосподарських проектів і створення об'єктів інфраструктури, які сприятимуть розвитку морської діяльності на території муніципальних утворень. Глобальна морська економіка відображає світові тенденції у всіх сферах морської діяльності, які сприяють прогресу людства за рахунок освоєння багатих ресурсів Світового океану.

Сучасний постійний прогрес відкриває нові перспективи для світового суспільства в плані освоєння просторів і ресурсів морів і океанів (Світового океану). Україна протягом усієї своєї історії завжди приділяла велику увагу проблемі вивчення та дослідження ресурсів морського середовища для вирішення соціально-економічних, екологічних, науково-технічних та оборонних задач.

У контексті сучасних світових тенденцій розвитку морської діяльності, рішенням Генеральної Асамблеї ООН про Десятиліття ООН (2021-2030 рр.), присвяченого науці про океан в інтересах сталого розвитку (Intergovernmental Oceanographic Commission, 2018), а також «Морської доктрини України на період до 2035 року» (Cabinet of Ministers of Ukraine, 2018), була прийнята в 2018 р. Нижче представимо основні напрями морської діяльності, які необхідно розвивати в Україні в найближчі роки. До них відносяться:

- 1) Морська наука.

- 2) Морська освіта.
  - 3) Морська промисловість (суднобудівництво та судноремонт, морське машинобудівництво, морське приладобудування).
  - 4) Морська енергетика.
  - 5) Морська добувна промисловість (газ, нафта, руда, будівничі матеріали, рідкоземельні елементи та ін.).
  - 6) Морська інфраструктура.
  - 7) Морська рекреація (лікувальна, оздоровча, спортивна, пізнавальна).
  - 8) Морська медицина.
  - 9) Морська культура.
  - 10) Морська діяльність з метою оборони та безпеки України (військово-морський флот).
- Розвиток морської діяльності, і, передусім, розвиток морської економіки в Україні має бути спрямований на досягнення наступних цілей:
- сприяння соціально-економічному та науково-технологічному прогресу держави, росту добробуту народу;
  - забезпечення довгострокових інтересів держави у сфері національної безпеки та обороноздатності;
  - участь у розв'язанні загальних ресурсних і екологічних проблем людства.
  - розвиток морської науки і техніки, морських послуг і технологій, які обумовлюють сталий розвиток національної економіки на інноваційній основі;
  - створення потужного експортного потенціалу морського сектору економіки України;
  - повноцінна участь України в системах міжнародного контролю за виконанням міжнародних домовленостей, конвенцій, учасницею яких вона є;
  - сприяння збереженню суверенітету у внутрішніх морських водах, територіальному морі;
  - захист території України з напрямків Чорного та Азовського морів, захист і охорона державних кордонів України на морі.
- Для подолання негативних наслідків втрати значної частини національного морського господарства України, що призвели до достатньо суттєвих кризових соціально-економічних проблем у розвитку України, вважаємо за необхідне:
- Кабінету Міністрів України у співпраці з Національною академією наук і галузевими інститутами розробити стратегію відродження морської діяльності в Україні.
  - розробити програму формування інноваційної морської економіки та її реалізації на мобілізаційній основі.
  - відновити та актуалізувати участь України в солідарних заходах світової спільноти, пов'язаних з вивченням, освоєнням і охороною морів і океанів і вирішення сучасних глобальних проблем людства.
  - розвиток морської економіки України має бути пов'язаний з вирішенням достатньо складних і протирічливих проблем зовнішньополітичного позиціонування.

Література

1. Intergovernmental Oceanographic Commission. (2018). Roadmap for the UN Decade of Ocean Science for Sustainable Development (2021–2030) (IOC/EC-LI/2 Annex 3).
2. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). Maritime Doctrine of Ukraine for the period until 2035 (Resolution No. 1108, amending Resolution No. 1307 of October 7, 2009).

ПРОБЛЕМИ СЕКТОРУ МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Олексій СЕМЕНОВ,

аспірант відділу економічного регулювання природокористування

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
м. Одеса

Перевага у вдалому географічному розташуванні та ефективне використання можливостей морегосподарського комплексу є ключовим моментом для стабілізації та розвитку економіки, що дозволяє Україні бути конкурентоспроможною, особливо у контексті транспортних маршрутів між Європою та Азією.

Ефективне функціонування морських портів дозволяє забезпечити швидку та надійну обробку вантажів, зниження логістичних витрат, покращення конкурентоспроможності експортерів та імпортерів. Крім того, їх розвиток сприяє залученню іноземних інвестицій, створенню нових робочих місць та загальному економічному зростанню країни. Одним з ключових аспектів є модернізація інфраструктури портів, впровадження сучасних технологій управління та обробки вантажів, а також розвиток логістичних послуг для оптимізації поставок.

Український флот не має значної присутності на світовому ринку морських перевезень і це обумовлено рядом факторів, включаючи економічні та політичні обставини. До 2014 року Україна мала потужний портовий комплекс з 13 морськими портами. Вантажопідйомність українського флоту складала 3689000 т – 0,17% світового DWT, кількість суден в Україні – 337 одиниць, в тому числі під українським прапором - 91 – 0,62% світового флоту (Beyond 20/20 WDS - Table view. UNCTADstat).

У 2017 році державними стивідорними компаніями було оброблено 53,5% загального обсягу вантажопереробки у морських портах України.

У передвоєнному 2021 році морськими пунктами пропуску через митний кордон України було пропущено 209,6 млн. т (63,0 %) від усього обсягу пропущених вантажів У 2022 році морські перевезення скоротилися на 63,3 % або на 132,7 млн т, а їхня частка у загальному обсязі пропущених через державний кордон України вантажів скоротилась до 51,0 %. У січні–вересні 2023 року негативна динаміка морських вантажних перевезень уповільнилась. У цей період зменшення становило 5,8 % або 3,4 млн т, а частка скоротилась до 50,1 % (Natsional'nyu instytut stratehichnykh doslidzhen', 2024, p. 87-97). При цьому, обсяги каботажних перевезень вантажів традиційно залишаються мізерними – отже, важливість морських перевезень для України полягає саме у зовнішньому сполученні (рис. 1).

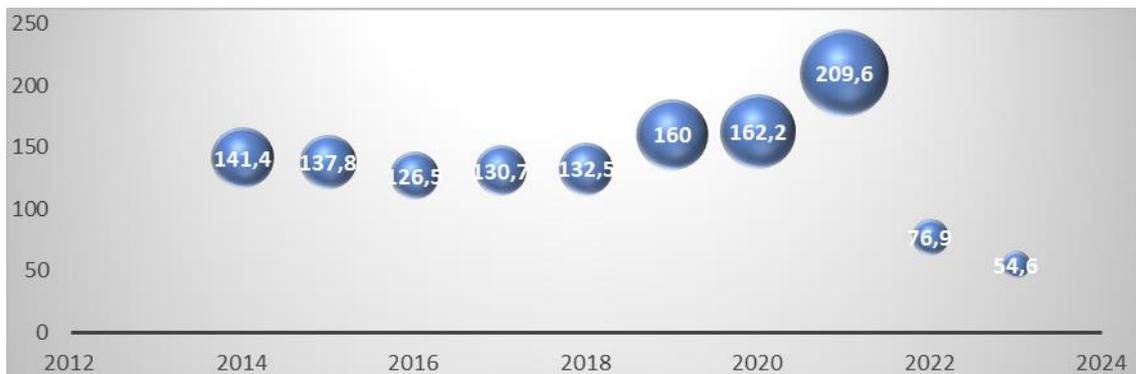

Рис.1. Динаміка вантажообігу морськими портами України, млн.т
Джерело: складено автором (Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy)

Втрата Україною контролю над п'ятьма морськими портами в окупованому Криму і в регіоні Азовського моря суттєво вплинула на обсяги вантажопереробки та призвела до скорочення обсягів вантажопотоків через українські порти. Українські порти на Чорному морі продовжують працювати, але напруженість та загальна нестабільність у зоні конфлікту також впливають на їх роботу.

До повномасштабного вторгнення 75% зовнішньої торгівлі України припадало на морський сектор. Обсяг вантажообігу портів України складав на 2021 рік у середньому більше, ніж 40 млн.т. (рис.2).

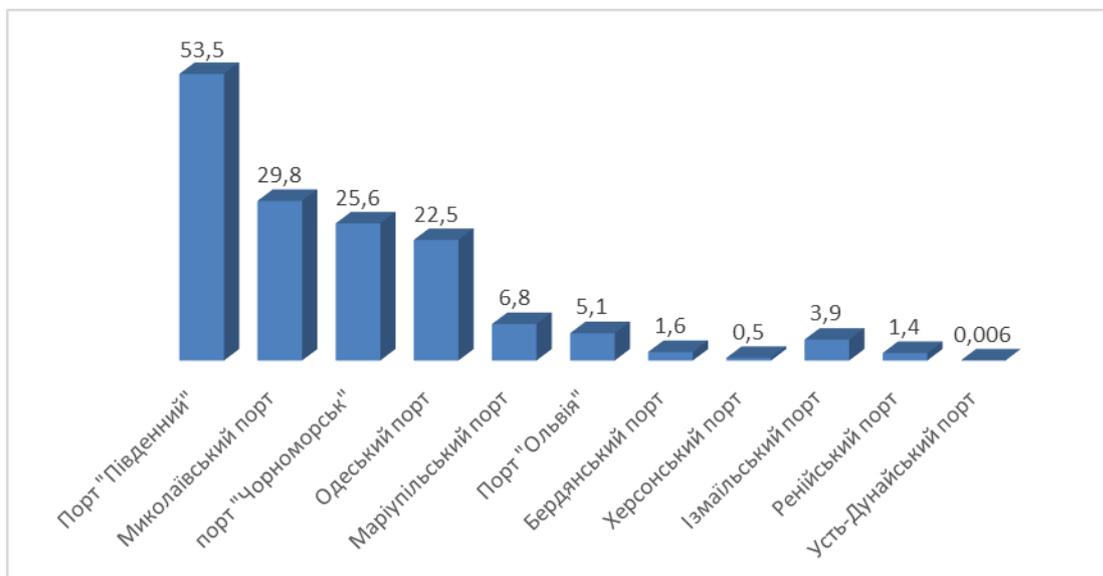

Рис.2. Обсяг вантажообігу портів України до 24.02.2022 року, млн. т
Джерело: складено автором на основі (Sushkov N. O., 2022, November 24).

Блокування українських портів в Азовському морі та Криму з 24 лютого серйозно вплинуло на морський сектор та міжнародну торгівлю та призвело до серйозних втрат для української економіки. Вантажопотоки були перенаправлені на автомобільний та залізничний транспорт, що призвело до затримок у поставках товарів, підвищення цін на логістику та загрози дефіциту деяких товарів. (рис.3).

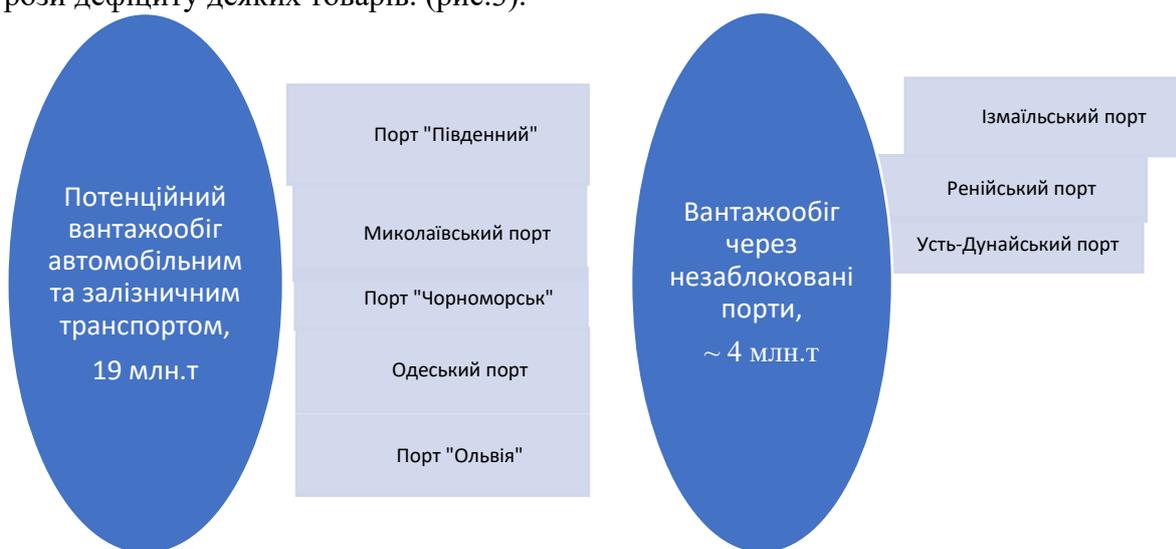

Рис.3. Обсяг вантажообігу портів України після 24.02.2022 року
Джерело: складено автором на основі (Sushkov N. O., 2022, November 24).

Зниження вантажопідйомності та кількості суден українського флоту вказують на те, що

Україна має дуже обмежену роль на світовому морському транспортному ринку. Низька кількість суден під українським прапором свідчить про обмежені можливості країни у морських перевезеннях. Для покращення ситуації та збільшення присутності українського флоту на світовому ринку можуть бути вжиті заходи, такі як модернізація портової інфраструктури, стимулювання розвитку морських перевезень, покращення умов для власників суден та моряків.

Перспективи подальшого розвитку морського транспорту під час повоєнного відновлення полягають у забезпеченні національних виробників та споживачів конкурентними, якісними, безпечними транспортними послугами.

Слід виділити низку чинників через які утруднена переорієнтація українських морських перевезень. А саме:

- висока зношеність портової інфраструктури, що може призвести до збільшення витрат портових операторів на обслуговування та ремонт обладнання, що в свою чергу вплине на конкурентоспроможність портів;

- неефективна митно-тарифна політика може створювати непередбачувані зміни в митних тарифах та правилах, що стане перешкодою для інвестиційної привабливості галузі;

- питання збереження вантажів та їх своєчасної переробки є критичним для ефективної роботи портів, оскільки недостатня гарантія безпеки та швидкості обробки може вплинути на репутацію порту та його спроможність обслуговувати клієнтів;

- розвиток пропускної спроможності портів з урахуванням регіональної значимості та принципу регіональної концентрації ресурсів може допомогти оптимізувати використання потенціалу портів і забезпечити більш ефективне управління їх діяльністю (Sushkov N. O., 2022, November 24).

Вимагає кардинального рішення ситуація, коли українські судноплавні компанії функціонують зареєстрованими під іноземними прапорами суднами із відкритими корабельними реєстрами, які здійснюють експортно-імпорتنі операції інших держав. Це дійсно серйозний виклик розвитку морської галузі України. Замовчування цієї проблеми може призвести до втрати контролю над власним флотом, зниження конкурентоспроможності українських компаній на міжнародному ринку та загрози національній безпеці.

Розвиток морського транспорту може значно сприяти економічному зростанню країни, але це можливо лише за умови належного стану портової інфраструктури. Інвестиції у реконструкцію та розвиток портових об'єктів, впровадження новітніх технологій та стандартів обслуговування є ключовими для покращення ситуації. При цьому варто враховувати актуальні світові тренди у транспортній галузі – насамперед декарбонізацію, зменшення обсягів атмосферних викидів та інших видів шкідливого впливу на довкілля.

Література

1. Beyond 20/20 WDS - Table view. UNCTADstat. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>.

2. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy [State Customs Service of Ukraine]. Date of application 22.08.2025. <https://customs.gov.ua/> (in Ukr.)

3. Priorityty rozvytku real'noho sektora v umovakh viyny ta povoyennoho vidnovlennya ekonomiky Ukrainy [Priorities for the development of the real sector in the conditions of war and post-war economic recovery in Ukraine]. Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen'. Analychna dopovid' - National Institute for Strategic Studies. Analytical report. 2024. 87 - 97 https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf (in Ukr.)

4. Sushkov N. O. (2022). Mors'ki porty Ukrainy: problemy i perspektyvy [Seaports of Ukraine: problems and prospects]. Materialy KHII Vseukrayins'koyi student-s'koyi naukovoyi konferentsiyi [Suchasni problemy mors'koho transportu ta bezpeka moreplavstva] - Materials of the XII All-Ukrainian Student Scientific Conference [Modern Problems of Maritime Transport and Maritime Safety], Kherson, KhSMA, November 24, 2022, 124 p.

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДТВОРЕННЯ МОРСЬКОГО ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ

Лариса КУПНЕЦЬ, д.е.н., професор

Аліна МАКОВЕЦЬКА, здобувач третього рівня освіти (PhD)

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
м.Одеса

Наявність в Україні великої за довжиною морської берегової лінії Чорного та Азовського морів (відповідно 1,6 та 1,2 тис.км), та шести регіонів, які мають вихід до моря (Одеська, Миколаївська, Херсонська, АР Крим (тимчасово окупована), Запорізька, Донецька) обумовлюють необхідність використання потенціалу відкритих і глибинних ділянок поряд з береговою лінією та вдалині від берега. Постановою КМ України № 787 від 5.07.2024 р. «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня» в межах вектору «Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу» розроблення наукових засад створення локальних морських зон для аквакультури визнано таким пріоритетом (Кабінет Міністрів України, 2024). У світовій практиці марикультура розглядається як інтенсивне вирощування морських гідробіонтів (риб, молюсків, ракоподібних та водоростей) з метою відновлення запасів промислових видів, збільшення продуктивності екосистем, підтримки біорізноманіття і забезпечення продовольчої безпеки.

Україна суттєво відстає від морських країн, які продовжують нарощувати штучне виробництво товарних обсягів морських водних організмів, вдосконалюють технології, впроваджують інновації та формують власну спеціалізацію. Але ще у 70-90-х роках минулого століття існував успішний досвід вирощування мідій, устриць та форелі в Чорному морі й приморських лиманах, проте нині ця спеціалізація фактично втрачена. Основні причини занепаду марикультури пов'язані з розпадом СРСР та економічною кризою 1990-х років, забрудненням морів стоками рік, втручанням інвазійних видів, втратою у 2014 році Криму, наукових центрів та виробничих потужностей у Чорному морі і, нарешті, війною та її наслідками (мінування акваторій, руйнування портів Маріуполя, Бердянська, Очакова, Скадовська) які фактично унеможливають морське господарство. Саме тому наведена вище Постанова відтерміновує, а не скасовує реалізацію середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим ЗУ від 24.02.2022 р. № 2102-ІХ «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»

Наразі існують окремі законодавчі ініціативи та практичні кроки в Україні, які спрямовані на розвиток морського фермерства, але реальний бізнес на акваторіях Чорного і Азовського морів не запущений у товарних масштабах. Так Морська доктрина України до 2035 року визначає морегосподарську діяльність як одну із складових морської політики, що передбачає використання морських ресурсів, в т.ч. живих, здійснення контролю за станом і використанням природних ресурсів морів у виключній (морській) економічній зоні, територіальному морі тощо. ЗУ «Про аквакультуру» дає юридичне підґрунтя для розвитку марикультури, дозволяє суб'єктам аквакультури користуватися «акваторією (водним простором) внутрішніх морських вод, територіального моря та землями водного фонду» для здійснення аквакультури (Кабінет Міністрів України, 2009; Верховна Рада України, 2012). Офіційно немає підтверджених великих працюючих морських ферм, натомість є плани, проекти, початкова нормативно-правова база та кілька пілотних, експериментальних ініціатив, які можуть стати реальними. Так у 2023 році в Україні запустили експериментальний проєкт з розвитку марикультури, який діятиме 2 роки, мета якого не стільки ведення господарської

діяльності, скільки впровадження законодавчих ініціатив з питань оренди акваторії моря для марикультури (мідій) із перспективою нарощування виробництва, ухвалено порядок проведення електронних аукціонів з продажу права оренди морських акваторій, що забезпечує прозорість, конкурентність та ефективність у розподілі акваторій, встановлені правила участі, вимоги до документації, умови договорів та порядок укладання їх за результатами аукціонів (Кабінет Міністрів України, 2015a; Кабінет Міністрів України, 2015b; Кабінет Міністрів України, 2022). Існують ініціативи щодо підготовка списку перспективних внутрішніх морських/лиманних акваторій для марикультури (Хаджибейський, Сухий лимани, частину акваторій яких уряд дозволив віддати в оренду під вирощування мідій і креветок), використання мідій як природного біофільтру очистки води. Також презентовано проєкт AQUAVATOR по створенню екосистеми розвитку аквакультури на півдні України. Отже більшість існуючих проєктів не відповідають етапу реального виробництва у великих масштабах, бізнес не проявляє активності в інвестуванні в цей сектор, а потенційні учасники ринку діють розрізнено, що не дозволяє започаткувати ефективний процес розвитку марикультури.

Але світовий досвід вказує на те, що марикультура успішно розвивається, технології вдосконалюються, створюються робочі місця, продовольчий ринок наповнюється морепродуктами, попит на які стабільно зростає. Україна має всі умови, щоб стати активним гравцем єдиного стратегічного партнерства в області марикультури, яке надає нові знання, інноваційні технології, фінансування, сучасні механізми та інструменти підтримки цієї сфери. Прийняті останніми роками стратегічні документи закладають інституціональне підґрунтя розвитку марикультури в країні, а досвід лідерів виступає орієнтиром для впровадження кращих виробничих практик. Отже, вирішення проблеми потребує визначення переліку першочергових заходів господарського використання Чорного та Азовського морів, що узгоджується з європейськими ініціативами розвитку «блакитної економіки».

Першочерговим кроком є прийняття комплексного рамкового ЗУ «Про розвиток марикультури», який інтегрує питання просторового планування, стандартизації господарської діяльності, охорони морського середовища, інноваційного розвитку та економіки галузі. Базовими складовими нового закону будуть наступні:

1. Інституціональне забезпечення розвитку марикультури, яке передбачає:

- визначення принципів державної політики в сфері марикультури, ключових інституцій, їх повноважень та взаємодії з органами місцевого самоврядування;
- створення Національної програми розвитку марикультури;
- прийняття ЗУ «Про просторове планування прибережних морських акваторій» із виділенням зон марикультури, визначених за відповідними критеріями;
- створення реєстру акваторій для вирощування морських водних об'єктів, реєстру товаровиробників та встановлення правил доступу до морських ділянок (оренда, ліцензія, умови їх отримання і терміни дії або інші форми, вимоги до відновлення ділянок по завершенню оренди).

- визначення чітких правил проведення електронних аукціонів або конкурсів на право користування акваторіями та прибережними ділянками із гарантіями екологічного контролю та прозорими умовами оренди (строки, розмір орендної плати, обов'язки щодо утримання екологічного стану). Вже існують відповідні постанови й методики, які можна використати як основу.

- розбудову берегової інфраструктури (переробка, охолодження, лабораторний контроль, судноремонт), які забезпечать простежуваність від ферми до ринку, що знижує експлуатаційні ризики та робить проєкти інвестиційно привабливішими;

2. Стандарти, сертифікація і безпека, що включає:

- впровадження паспортизації водного об'єкту та обов'язкових науково-біологічних обґрунтувань для кожної ділянки, які визначатимуть допустимі параметри інтенсифікації виробництва;

- адаптацію до директив Європейського союзу;

- гармонізацію правил сертифікації продукції у відповідності до вимог країн ЄС;
- екологічні вимоги та критерії ведення марикультурної діяльності (стандарти якості води, вимоги щодо розміщення та експлуатації морських ферм;
- заходи щодо запобігання появі інвазійних видів, моніторинг хвороб, попередження евтрофікації;
- оцінку впливу на довкілля.

3. Економічне стимулювання, яке має мету:

- запровадження державних або змішани інструментів підтримки: пільгове кредитування, гранти на старт бізнесу, субсидії на розбудову маточних господарств/генофондів, стимулювання виробництва кормів та інвестицій у цифрові й моніторингові системи;
- розробки державних програм співфінансування марикультурної діяльності, включаючи переробну базу та експорт;
- кредитування впровадження інноваційних технологій та страхування ризиків;

4. Політика та регулювання розвитку галузі:

- сприяння державно-приватному партнерству і запровадженню міжнародних проєктів з використанням досвіду MedAID та партнерств ФАО-ЄС для залучення знань, технологій і фінансування;
- забезпечення прозорості системи моніторингу та регулярного екологічного контролю, ветеринарно-санітарних заходів.

5. Наука, освіта і бізнес:

- розвиток досліджень в сфері селекції та генетики, мінімізації негативного впливу на довкілля; інноваційних технологій;
- створення освітніх програм та програм підвищення кваліфікації робітників, залучення молоді до дослідницьких проєктів у сфері марикультури;
- активізація міжнародної співпраці та адаптації найкращих практик до місцевих умов.

Таким чином, системна реалізація цих зазначених заходів дозволить сформуванню в Україні конкурентоспроможну та екологічно стійку модель марикультури, що відповідатиме європейським стандартам і забезпечуватиме нові можливості для соціально-економічного розвитку приморських регіонів.

Література

1. Кабінет Міністрів України. (2024). *Постанова № 787 «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2024-%D0%BF#Text>
2. Кабінет Міністрів України. (2009). *Морська доктрина України на період до 2035 року (Постанова № 1307)*. Урядовий портал України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text>
3. Верховна Рада України. (2012). *Закон України «Про аквакультуру» № 5293-VI*. Відомості Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17>
4. Кабінет Міністрів України. (2015a). *Постанова № 1066 «Про затвердження Методики визначення плати за оренду акваторії для аквакультури»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1066-2015-%D0%BF#Text>
5. Кабінет Міністрів України. (2015b). *Постанова № 981 «Про затвердження типових договорів користування на умовах оренди частиною рибогосподарського водного об'єкта, акваторією (водним простором) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України для цілей аквакультури»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981-2015-%D0%BF#Text>
6. Кабінет Міністрів України. (2022). *Постанова № 1191 «Деякі питання реалізації експериментального проєкту із запровадження проведення аукціонів з продажу права на укладення договорів користування на умовах оренди акваторією (водним простором) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони*

УДК 330.322+332.1(477)

КОНСОЛІДАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

*Олександр ЛАЙКО, д.е.н., проф.
Анатолій КАЛІНІН*

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса

Одним із найбільш інвестиційно-привабливих та сприятливих для соціально-економічного розвитку є регіон Українського Причорномор'я. Це зумовлено як географічним розташуванням, історичною спадщиною та кліматичними умовами.

Є величезний потенціал для розвитку як рекреаційної галузі (наявність виходу до Чорного моря, величезна кількість водних ресурсів у вигляді озер, лиманів та річок, заповідні зони та заказники Придунав'я.) так і для логістики, переробної промисловості та сільського господарства, туристичного, готельного господарства.

Для забезпечення відродження та сталого зростання економіки регіону, імплементації моделі «Blue Growth» необхідним є залучення інвестицій в перспективні види економічної діяльності. Зазвичай для отримання економічного ефекту потрібні довгі інвестиції в традиційні та інноваційні проекти. Однак для залучення довгих інвестицій потрібні належні сприятливі інституціональні умови. Загальна потреба України та її регіонів в інвестиціях оцінюється для наступних десяти років у 524 мільярди доларів. У RDNA4 вже зараз визначено 348 пріоритетні проекти на 2025 рік у різних секторах на загальну суму 17 мільярдів доларів. З них на 127 проектів Україна вже частково або повністю має фінансування у розмірі 7 мільярдів доларів, це 40% від потреби (Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, н.д.).

Існуюча динаміка капітальних інвестицій в Україну та її регіони є такою, що при теперішніх темпах інвестувань знадобиться щонайменше 45-50 років для забезпечення потреб на повоєнне відродження. Розглянемо структуру та обсяги капітальних інвестицій за період з 2020 по 2025 р. загалом по Україні (<https://www.ukrstat.gov.ua>) (Державна служба статистики України, 2025):

Таблиця 1
Аналіз капітальних інвестицій в Українське Причорномор'я, 2020 – 2025 р.р. (млн. грн)

Показники	2020	2021	2022	2023	2024	2025*
Мінімальне значення капітальних інвестицій по регіонам України	2 433,71	3 291,76	57,00	13,27	13,01	11,91
Максимальне значення капітальних інвестицій по регіонам України	52 355,69	65 469,77	6 173,88	5 782,27	8 516,35	32 764,21
Середнє значення капітальних	24 960,99	31 089,01	3 058,44	2 884,50	4 251,67	16 376,15

інвестицій по регіонам України						
Миколаївська область	7 821,59	8 272,66	572,45	467,17	1 974,00	2 627,93
Одеська область	16 977,02	18 853,68	2 264,22	1 916,79	2 599,70	5 982,19
Херсонська область	3 934,08	5 157,95	168,38	29,40	126,53	83,94

* 2025 рік за січень – червень

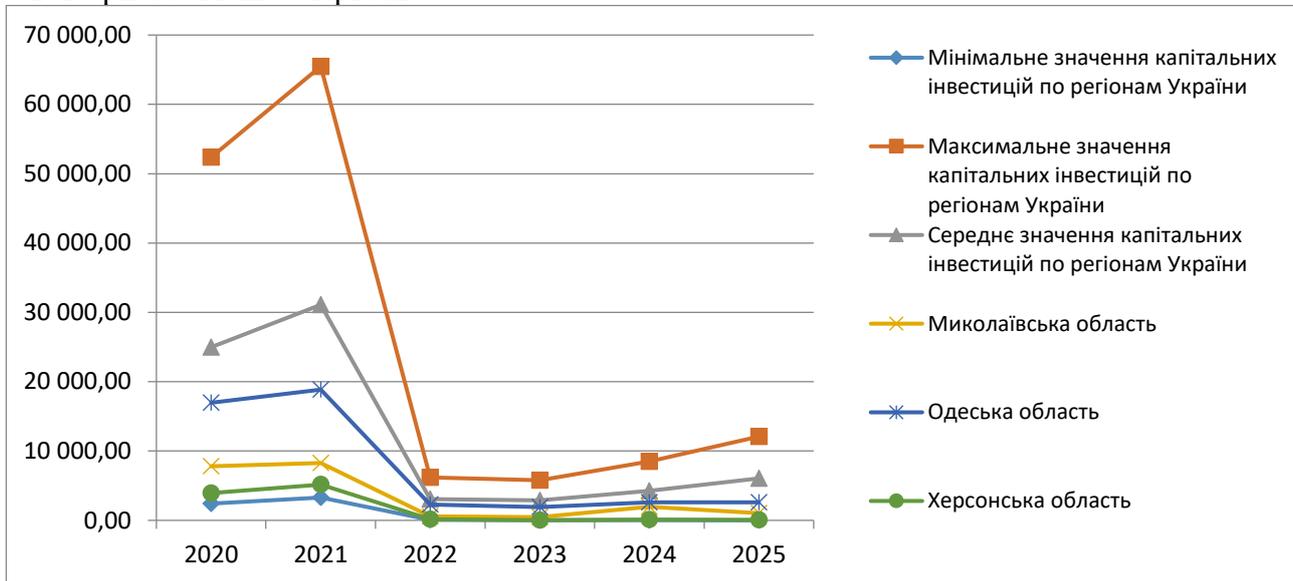

Рисунок 1 – Капітальні інвестиції по регіонам, 2020 – 2025 р.р. (млн. грн)

Таблиця 2

Кількість населення, млн. осіб

Регіони	2020	2021	2022	2023*	2024	2025
Вся Україна	41,90	41,59	40,98	31,10	31,10	31,10
Миколаївська область	1,1	1,1	1,1	0,83	0,83	0,83
Одеська область	2,4	2,4	2,4	1,82	1,82	1,82
Херсонська область	1	1	1	0,76	0,76	0,76

* За основу розрахунків були взяті дані з відкритих джерел щодо зменшення чисельності населення некупованої частини України на 10 млн осіб.

** Дані по областях розраховані пропорційно до падіння загальної чисельності населення.

Таблиця 3

Кількість інвестицій на одну особу, грн./особу

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Вся Україна	10 019,97	12 714,64	1 190,79	2 077,50	3 003,91	9 009,01
Миколаївська область	7 110,54	7 520,60	520,41	559,62	2 364,65	3 147,99
Одеська область	7 073,76	7 855,70	943,42	1 052,38	1 427,33	3 284,43
Херсонська область	3 934,08	5 157,95	168,38	38,75	166,72	110,61

Незважаючи на те, що інвестиційний потенціал Українського Причорномор'я сприяє стабільному економічному розвитку регіону, ми спостерігаємо недостатні обсяги інвестицій.

Найбільший об'єм інвестицій припадає на Одеську область, але навіть тут показники капітальних інвестицій не дотягують до середніх показників по країні.

Аутсайдером є Херсонська область. Щорічно вона входить до п'ятірки областей з найменшим обсягом капітальних інвестицій.

Якщо ж розглядати обсяги інвестицій на душу населення, то показники Одеської та Миколаївської областей є практично ідентичними.

З метою зміни чинної ситуації та збільшення інвестиційної привабливості регіону пропонуємо реалізація функцій управління розвитком регіональних економічних систем за пріоритетами державної регіональної політики:

1. Національна безпека, соціальний захист та добробут населення.

Пропонуємо основний акцент зробити на захисті населення від зовнішніх загроз, подоланні соціальної нерівності та створенні стійкої системи соціального забезпечення.

2. Створення умов для залучення інвестицій в проекти регіонального розвитку. Формування економічно стійких регіональних господарських систем на принципах взаємовигідного співробітництва.

Пропонуємо запровадити механізм зарахування інвестиційних договорів між територіальними громадами як інструмент для зменшення реверсної дотації, що передбачен для сплати фінансово спроможними громадами до державного бюджету з метою підтримки територій із низьким рівнем податкоспроможності.

3. Забезпечення розвитку інституту публічних інвестицій на науково-обґрунтованих засадах.

Пропонуємо розробити програму публічно-приватного партнерства (PPP). Спільні інвестиції держави та бізнесу у великі проекти (наприклад, концесія портів або доріг).

4. Залучення фінансових ресурсів від населення та легалізація тіньових капіталів.

Пропонуємо державні облигації внутрішньої державної позики (ОВДП), муніципальні облигації, участь у програмах спільного фінансування (краудфандинг, краудінвестинг).

5. Сприяння створенню зон економічного зростання та забезпечення їхнього ефективного функціонування, спираючись на принципи соціального діалогу та сталого розвитку.

Пропонуємо врегулювати та оптимізувати процедури, які забезпечують непряму підтримку залучення інвестицій у розвиток інфраструктури індустріальних парків.

6. Покращення інституційного забезпечення регіонального розвитку, оптимізація функцій місцевого самоврядування та наближення до європейських стандартів політики регіонального розвитку.

Пропонуємо посилити роль центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, запровадити багаторівневе управління та координацію між різними суб'єктами, створити нормативно-правову базу для управління структурними фондами.

7. Актуалізація та оптимізація ресурсної бази через механізми фінансово-банківських інвестицій.

Пропонуємо збільшити ефективність залучення й перерозподілу коштів з метою підтримки бізнесу та домогосподарств за рахунок лізинг та факторингу, кредитування під державні гарантії, фінансування від міжнародних банків та фондів через українські банки.

8. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку регіонів. Підвищення ефективності використання інструментів цифровізації та технологій штучного інтелекту для обґрунтування та прийняття управлінських рішень.

Пропонуємо розвиток системи збору статистичних даних, створення Gіz-систем та платформ інфо-комунікаційного супроводження роботи суб'єктів бізнесу, впровадження систем ІІІ.

9. Удосконалення та оптимізація фінансово-бюджетного механізму забезпечення функціонування адміністративно-територіальних одиниць.

Пропонуємо запровадити систему договорів про співробітництво економічно розвинених та відсталих громад, що мають передбачати спільну реалізацію інвестиційних проектів на основі розподілу праці.

Тези наукової доповіді підготовлені за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

Література

1. Потреби відновлення України протягом наступних десяти років складуть 524 мільярди доларів. <https://mtu.gov.ua/news/36594.html?PrintVersion>
2. Державна служба статистики України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.10.2025).

УДК 325.455:159.953 (477)

ПРОЯВИ ГЕНОЦИДУ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА КУЛЬТУРНОІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВІ ДІЇ

Олена МИХАЙЛЮК, к.е.н., доцент

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Українська національна культура та ідентичність нації – унікальна річ. Тому не лише наша територія, а, у першу чергу, українська ідентичність стала об'єктом агресії РФ.

Проявом геноциду є знищення певного шару культури, її носіїв і нематеріальної культурної спадщини. Метою геноциду може бути культурна спадщина і це розцінюється як «культурний геноцид».

Красти чужу культуру і історію – особливість північного сусіда протягом усієї його небагатої історії. Відсутня самобутня культура – відсутній народ. Таким чином, знищення культури призводить до знецінення важливої складової народу - єдиної спільноти.

В Україні у 1995 році створений Український державний інститут культурної спадщини (УДІКС) що є культурно-просвітницьким центром. Ціллю цієї організації є збереження та захист культурної спадщини України, привернення інтересу широких кіл громадськості до національного культурного надбання.

Ним оприлюднено список містить 53 типи культурних цінностей, розділені ці об'єкти на 7 загальних категорій. Зокрема, йдеться про археологічні знахідки, оригінали стародавніх рукописів та книг, монети, а також об'єкти, що відносяться до релігійного, прикладного та образотворчого мистецтва.

Фонд ICOM (International council of museums) опублікував Екстрений Червоний список загроженої культурної спадщини України. Основна мета Екстреного Червоного списку культурної спадщини України – сприяти охороні культурної спадщини шляхом визначення типів об'єктів, які є під найбільшою загрозою.

Війна триває з РФ з 2014 року, а 24 лютого 2022-го року вона перейшла у стадію повномасштабного вторгнення. Жертвами агресії стали й пам'ятки культури. Зруйновано Іванківський історико-краєзнавчий музей, Харківський художній музей, Луганський історичний музей, Донецький обласний краєзнавчий музей, Військово-історичний музей Чернігова.

Згорів будинок, в якому жив Михайло Грушевський. У його будинку зберігалася колекція картин відомого українського художника Василя Кричевського, яку Грушевський збирав протягом 30 років. У той час було втрачено; сто двадцять три старовинні українські та перські килими; посуд з богемського, венеційського та українського скла; сервізи зі срібні, міді та олова; церковні приналежності; понад сотня західноєвропейських та українських виробів із порцеляни; цінні книги і рукописи; - старовинні меблі; портретів українських видатних діячів.

Російський агресор наголошує на «штучності» українського народу, хоче знищити усі його характерні риси, зробити з українців «один народ ... ». Через це бажання століттями українська культура знищувалася, мова заборонялася. РФ намагалася знищити українські традиції, народні художні промисли, національні звичаї і обряди, пісні і говірки та ремесла.

Усі злочини, які містять ознаки навмисного знищення української культури та ідентичності є злочинами геноциду.

Вторгнення Росії в Україну однією з цілей вбачає позбавити суверенну країну її права на історичну ідентичність. Постійні ракетні і шахедні обстріли приносять значну шкоду культурній спадщині. Міжнародне право встановлює правила, щоб зменшити кількість загиблих серед цивільного населення і обмежити знищення культурної спадщини, - обидва є воєнними злочинами, які міжнародна спільнота повинна буде аналізувати (Пасіковська-Шнасс, 2022).

Російські війська постійно обстрілюють Київ, де знаходяться Печерська Лавра і собор Святої Софії – об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО. До списку спадщини ЮНЕСКО, крім об'єктів у Києві та Криму, входить старе місто Львова та три інші об'єкта. Історичний центр Одеси стикається з серйозною загрозою руйнування (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг пошкоджених або знищених об'єктів по областях України

Місце	Область	Характеристика
1	Харківська область	279 пошкоджених об'єктів культурної спадщини, зокрема 12 музеїв, 2 пам'ятки археології, 6 пам'яток та щойно виявлених об'єктів монументального мистецтва, 63 пам'ятки історії, 196 пам'яток архітектури та містобудування.
2	Донецька область	127 пошкоджених об'єктів, з них 66 історичних, 55 архітектурних, 4 монументального мистецтва, 2 археологічні. З 32 музеїв на початок війни, 14 зараз перебувають на тимчасово окупованій території.
3	Херсонська	145 пошкоджених або знищених об'єктів культурної спадщини.
4	Одеська область	116 пошкоджених об'єктів культурної спадщини, у тому числі 18 пам'яток архітектури та містобудування національного значення та 5 музеїв.
5	Чернігівська область	75 пошкоджених об'єктів, включаючи 44 пам'ятки архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва, 24 об'єкти культурної спадщини та 7 музеїв.
6	Запорізька область	46 пошкоджених нерухомих об'єктів культурної спадщини та 4 музейні заклади. Близько 70% території області тимчасово окуповано.
7	Миколаївська	45 пошкоджених об'єктів, включаючи 6 музеїв.
8	Львівська область	пошкоджено або зруйновано 36 нерухомих об'єктів культурної спадщини внаслідок бойових дій.
9	Луганська область	34 пошкоджених об'єкти, включаючи 30 нерухомих пам'яток культурної спадщини та 4 приміщення музеїв. Усі об'єкти знаходяться на окупованій території або в зоні бойових дій.
10	Київська область	31 пошкоджений об'єкт, у тому числі 5 зруйнованих музеїв та 26 пошкоджених об'єктів культурної спадщини.
11	Сумська область	26 пошкоджених об'єктів культурної спадщини, з них 16 архітектурних, 8 історичних, 2 археологічних. Додатково пошкоджено 2 будівлі музеїв.
12	Полтавська область	пошкоджено 12 об'єктів, з яких 6 належать до культурної інфраструктури, а 6 - до культурної спадщини, за даними Полтавської ОДА з початку повномасштабного вторгнення.
13	Хмельницька область	пошкоджено 10 пам'яток архітектури внаслідок ворожих обстрілів, фіксація пошкоджень здійснюється органами охорони культурної спадщини шляхом складання Акту огляду технічного стану об'єкта.

14	Житомирська область	пошкоджено 4 об'єкти культурної спадщини, з яких 1 національного та 3 місцевого значення, розташовані в Коростенському та Житомирському районах.
15	Закарпатська область	2 пошкоджені об'єкти – Воловецький будинок культури та Воловецька бібліотека для дорослих.
16	Черкаська область	пошкоджено Міст дев'ятиарковий у складі пам'ятки національного значення "Парк та паркові споруди" (с. Синиця, Уманський район).

Джерело: (Кабінет Міністрів України, 2023)

Станом на червень 2024 р. загальна приблизна сума прямих збитків, які були завдані об'єктам релігії та туризму, інфраструктурі сфер культури, складають 2,4 млрд. доларів. В цілому, від початку військових дій було пошкоджено або зруйновано 343 об'єкти спорту, 1804 об'єктів культури, 164 – туризму.

Міністерство культури та інформаційної політики з самого початку війни постійно фіксує пошкодження, руйнування. Нажаль, перелік цих об'єктів постійно зростає.

Важливою проблемою і методологічним обмеженням обрахунку є те, що грошова вартість об'єктів культурної спадщини обраховується без урахування дійсної вартості саме культурної цінності об'єктів. Також проблемою є дистанційний обрахунок вартості деяких об'єктів, відсутність цілісного реєстру культурних споруд, що повинен був би містити конкретні дані щодо мистецьких об'єктів, культурної спадщини, переліку музейних артефактів. Поки що детально не обраховувались втрати бібліотечних фондів, музейних колекцій, витрати на переміщення музейних фондів.

Оцінка вартості пошкодженого та зруйнованого майна ускладнюється через проблеми з непрямою оцінкою цінності й вартості внутрішнього оздоблення релігійних та інших культурних установ, експонатів, ікон, фресок, предметів мистецтв, прикрас, що містяться у спорудах.

Повернення музейних цінностей буде складним процесом, який займе тривалий час. Є багаточисельні свідчення з двадцятого століття, коли українські артефакти перевозилися до музеїв РФ, і не тільки до Москви, вони і досі там перебувають.

У всьому світу процеси повернення артефактів до рідної країни ведуться, і предмети, вкрадені імперіями, повертаються. Колись так буде і з українськими артефактами.

3D-сканування надає можливість найбільш детально та якісно задокументувати стан культурно-історичного об'єкту, щоб з часом можливо було б працювати з програмою його реконструкції, реставрації, або відновлення. Один з перших таких проєктів - будівля бібліотеки у місті Чернігів, яка відноситься до одних з найперших музеїв на території України. 3D-сканування надає можливість детально зафіксувати усі пошкодження, проаналізувати їх. Відповідні фахівці обстежують стан конструкції, проводять сканування ззовні та зсередини приміщень. Потім це стає основою проєктів відновлення.

Міністерство співпрацює з міжнародними та українськими фахівцями. До прикладу, Міністерство культури Латвії оплатило візит до країни фахівця з 3D-сканування. На волонтерських засадах до України приїздили фахівці з Франції. Ці візити організувала громадська ініціатива «Штаб порятунку спадщини» (Ходаківський та ін., 2024).

Висновки. Фіксація усіх можливих пошкоджень є вкрай важливим як доказова база у міжнародних судах для висунення звинувачення у військових злочинах.

Процес оцифрування колекцій - засіб збереження культурних цінностей для майбутніх поколінь.

Література

1. Пасіковська-Шнасс М. (2022). Війна Росії проти культурної спадщини України. Стислий огляд ДСЄП. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/250651/0133_1258078_EPRS-AaG-729377-Russias-war-Ukraine-cultural-heritage.pdf. (дата звернення 22.02.2025).

2. Кабінет Міністрів України (2023). МКІП продовжує фіксувати пошкодження та руйнування об'єктів культурної спадщини внаслідок російської агресії. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-prodovzhuie-fiksuvaty-poshkozhenia-ta-ruinuvannia-obiektiv-kulturnoi-spadshchyny-vnaslidok-rosiiskoi-ahresii>

3. Ходаківський В., Корнійчук Б., Червінська Л. (2024). Боротьба за збереження культури: стирання української національної ідентичності як інструмент війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3885982-borotba-za-zberezenna-kulturi-stiranna-ukrainskoi-nacionalnoi-identichnosti-ak-instrument-vijni.html>

Наукове видання

**ВІДРОДЖЕННЯ МОРСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ДОМІНАНТА
ПРОЄКТУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЄДНАННЯ УКРАЇНИ**

Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції

м. Одеса, 02-03 жовтня 2025 р.

Відповідальність за інформацію, викладену в публікаціях, несуть автори

Відповідальні за випуск:

док. філософії Ольга Голікова
пров. інженер Аліна Маковецька

Підписано до друку: 16 жовтня 2025 р.

Формат паперу 210×297 мм

Умов.друк.арк. 7,3

Умов.вид.арк. 8,1

Папір офсетний.

Тираж: 15 Замовлення №

Видавець та виготовлювач:

Державна установа «Інститут ринку і
економіко-екологічних досліджень НАН України»
Французький бульвар 29, м. Одеса, 65044, Україна

Тел.: (048) 722-29-05

e-mail: oss_iprei@ukr.net

сайт: <http://impeer.org.ua>

Свідоцтво ДК № 6782 від 29.05.2019